

Sipos Lajos
Marosvásárhelyi
mesélő házak

Difprescar

Sipos Lajos

Marosvásárhelyi
MESELŐ HÁZAK

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Sipos Lajos

Marosvásárhelyi
MESÉLŐ HÁZAK

DIFPRESCAR
Marosvásárhely

©Sipos Lajos, 1999

*A képeslapokat Keresztes Gyula
marosvásárhelyi műépítész gyűjteményéből
válogattuk*

MIRŐL MESÉLNEK A HÁZAK?

Gyermekkorom visszatérő élményei között őrzöm azokat a vasárnap délutáni rendszeres sétákat, amelyeket drága jó szüleinkkel, Édesapánkkal és a főtéri katolikus nagytemplomból kilépő Édesanyánkkal tettünk meg.

Ilyenkor nemcsak az épületekről, a házakról hanem annak lakóiról is sokat mesélt szigorúan nevelő tanár Édesapám.

Talán ez a képzelet és újra megjelenő valóság-játék indította el bennem azt az ötletet, hogy a marosvásárhelyi Rádió csütörtök délelőtti magyar adásaiban *Mesélő házak* címmel sorozatot indítunk, szülővárosom, Marosvásárhely híres családjainak otthoni fészket nyújtó, szép és rémálmokat, örömet és fájdalmakat sőt tragédiákat is okozó épületeiről.

Az ötlet megvalósítására a polihisztort, SIPOS LAJOS tanár urat, a sokak által szeretett és tisztelt Bolyais pedagógust kértem fel, aki idős kora ellenére készséggel és irigylésre méltó fiatalos szellemi erőkoncentrációval varázsolta élővé múlt idők mesélő házainak szép-szomorú családi krónikáit.

Sipos tanár úr heteken, hónapokon át kereste, kutatta, gyűjtötte és rendszerezte a még élő rokonok, hozzátartozók, barátok, ismerősök, szemtanúk emlékezéseit, vallomásait, cédulázta a levéltári, könyvtári forrásokat, dokumentumokat és a sajtóadatokat. Így szólalhatott meg első alkalommal – 1990. augusztus 21-én csütörtök délelőtt 12 és 13 óra körül a marosvásárhelyi Rádióban a *Mesélő házak* című sorozatunk első története a legendás hírű Teleki Téka épületéről.

Meséltek híres családokról, személyiségekről, anyákról és gyermekekről, európai rangú és értékű, de Marosvásárhelyt sosem felejtő tudósokról, művészekről, politikusokról, kis- és nagyvállalkozókról, katonatisztekről és szabadságharcosokról. Egy kis karéj erdélyi családtörténelem és önismeret az idők kegyetlenül feledtető, őrlő malmaiban.

Sokak nevében köszönjük, Sipos Lajos Tanár Úr!

Külön köszönet illeti a kiadót, amiért nem hagyta az éter hullámain elszállni ezt az értékes anyagot, és az érdeklődő olvasó asztalára teszi mindannyiunk, de elsősorban Marosvásárhely mai és eljövendő polgárainak emlékeztetőül és okulásul.

Kelemen Ferenc

A GÖRÖG-HÁZ
avagy közszájon a
NAGY TAKARÉKPÉNZTÁR ÉPÜLETE
Rózsák tere 2. szám

A mai Rózsák tere, régen a Nagypiac vagy Széchenyi tér, legnagyobb épülete a Görög-ház. Eredetileg földszintes volt; Görög József 1827–28-ban húzatott rá emeletet.

Borosnyai Lukács János kollégiumi tanár háromemeletesnek mondja, magasan levő földszintjét is emeletnek számítva, *Régi és új Vásárhely* című, 1837-ben megjelent verses leírásában: „Díszére szolgál még a város piacának/ Három emelete a Görög házának”.

A múlt század első felében az emeleti részekben császári és királyi hivatalnokok laktak, a földszinten pedig pálinkás-, singes-, vasas- és könyvesbolt működött. Az 1848-as szabadságharc idején mozgalmas a ház élete.

Tábla hirdeti a ház falán, hogy Petőfi Sándor 1849 nyarán innen indult utolsó útjára Segesvár felé a harc mezejére. Innen látta őt kijönni honvéd őrnagy egyenruhában – szokása szerint – kigombolt gallérral Csiky Zsigmond fiatal honvéd, Deák Ferenc helyi ügyvéd későbbi sógora, majd vármegyei árvaszéki elnök.

1849. július 28-tól 30-ig itt volt megszállva Bem apó vezérkara, Petőfi Sándor és Egressy Gábor, a színész. Innen indultak el Segesvár felé a csatatérre. Bem apó megérkeztek a magyar csapat azonnal támadott. Tíz órai nehéz küzdelem után vették észre csak az oroszok, hogy milyen kicsi a magyar sereg. Általános támadást indítottak és nagy számbeli fölé-

nyük menekülésre kényszerítette a kicsi sereget. Bem apó tiltása ellenére a fegyvertelen Petőfi a csatatéren volt. Egy kukoricásban látta futni őt egy ismerőse. Hívó szavára nem ült fel a szekérre. Ő látta őt utoljára.

Vásárhelyre érve az orosz parancsnok, Gottelhielm tábornok természetesen a Görög-házba ment, ahol nemrég Bemék voltak. Az oroszok kivonulása után megérkezett Gedeon osztrák tábornok szétvert hadserege dühös roncsaival. Nem találván nagyobb ellenfelet, megostromolták, összetörték és felgyújtották a régi városházát. Két hónapig boldogították városunkat.

Néhány évig a városi tanács üléseit a Görög-házban tartották.

1852-ben I. Ferenc József császár erdélyi körútját téve a meghódított és lecsendesített tartományban, július 31-én, a fehéregyházi csata évfordulóján udvari ebédet adott a Görög-házban.

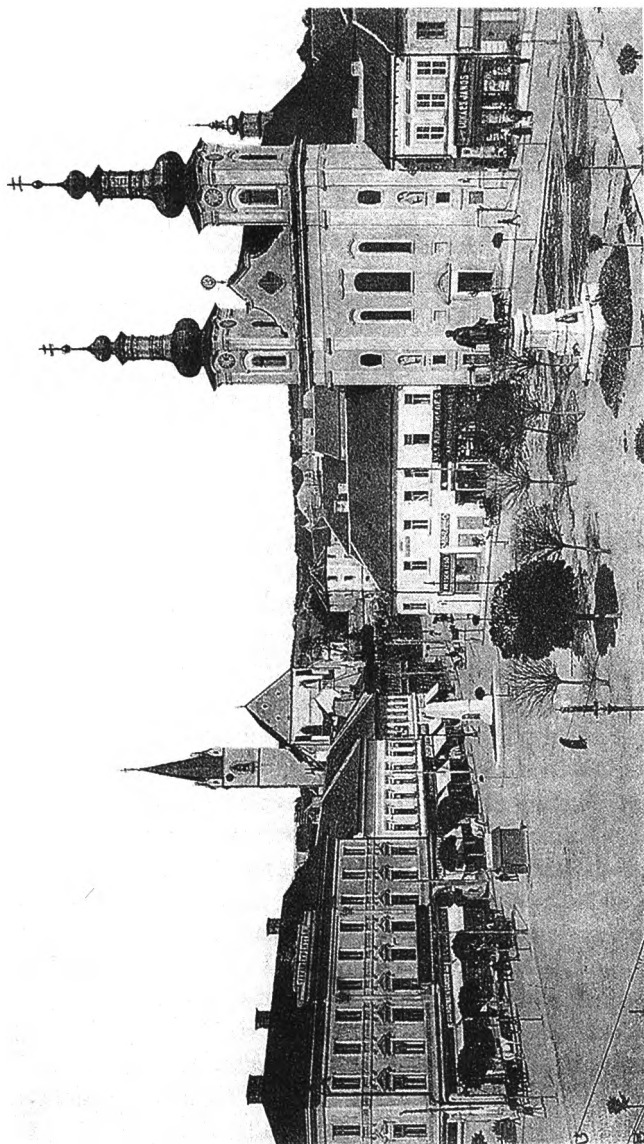
Az épület első emeleti erkélye fölötti emléktábla szövege a következő: „Petőfi Sándor, a szabadság dalnoka, Marosvásárhelyt 1849. júl. 30-án ezen Görög-féle sarokház főtéri erkélyes termében Egressy Gáborral együtt Görög Károly és Ziegler Vilma házigazdák körében megreggelizvén, innen indult ki Bem József altábornaggal a Fehéregyháza (Segesvár) melletti csatába, hol 1849. júl. 31-én eltűnt.

Itt még ember volt, innét indult

Ki a nagy útra, hogy csillag legyen Ő – fényes örökké ragyogjon. Emelte a kegyelet 1884-ben.”

1949. július 31-én a ház erkélyéről beszélt Balázs András főtanfelügyelő Petőfiről és az 1948–49-i szabadságharcról az iskolásoknak.

1868. december 20-án megalakult városunk legrégebbi és legtekintélyesebb pénzintézete, a Takarékpénztár, vagy ahogy mondták a Nagy Takarékpénztár. Megvette az épületet, az emeleten irodahelységek és lakások, a földszinten pedig üzletek maradtak.

A Főter a Görög-házzal

A Takarékpénztárak államosítása után előbb gabonabegyűjtő központ lett, majd átadták a katonaságnak, és benne orvosi rendelő, gyógyszerár és más fontos intézmény van.

Az alagsorban a Pensiune nevű vendéglő és a Fehér Lóhoz címzett borpince található.

AZ APOLLÓ-PALOTA

Rózsák tere 5. szám

A Főtér, mai nevén a Rózsák tere 5. szám alatt van egy háromemeletes ház, ami tekintetünket nemcsak nagyságával, hanem szépségével is lebilincseli. A Teleki Tékát alapító Teleki Sámuel építtette 1820-ban, azzal a meghagyással, hogy jövedelmét az általa alapított könyvtár fenntartására fordítsák.

Hajdanában Apolló Szállónak vagy Bálháznak is nevezték, mert az eredetileg kétemeletes kőépület felső részében több magánlakáson és egy éttermen kívül volt egy nagy terem is, ahol, ahogy akkor mondták, táncvigalmakat tartottak.

Farsang idején dobszóval hirdette a bakter a nemes publikumnak, hogy az Apolló-szálában nobel bál, estélyi ruhás, vagy burger, polgári bál lesz. A terem viasszal megvilágítva lesz. Némelykor hozzátette: „Bál lesz, ha sár nem lesz.” Nedves időben két rúdra akasztott cseberben vitték a vállukon a gavallérok a Főtér közepén folyó patakocskán és füves partján át a kisasszonykákat, hogy ne ázzék meg topánkájuk. A nobel bálba a nők színes ruhában, arany-, ezüstsínórral díszített mellénykében, színes cipőcskében mentek. A férfiak fekete zsinóros kabátban és csizmában. A polgári bálba díszes egyenruhájukban vonultak ki a céhek tagjai. A mészárosok világoskék, ezüstpompos dolmányban, pompos lajbiban, csizmanadrágban, csizmában, széles selyem nyakkendővel, pörge kalapban jelentek meg. A szabók pantallót és térdig érő kabátot vettek fel.

Maskarás, álarcosbált is rendeztek itt. Az 1842. januárius

30-i bálra hívó nyomtatvány hangsúlyozta, hogy a „szép nem kényelmére külön ügyelet leendő. Két öltöző hely készített minden szükségletekkel ellátva. Legdivatosabb papucskok, kesztyűk illendő árban helyben kiszolgáltathatók. Szakításra pedig tű, cérna és válogatott selyem is van.” Nem felejtkeztek meg a férfiakról sem, gondoskodván csizmatartó szerszámokról.

Jó minőségű és nagy mennyiségű ételt és italt szolgáltak fel természetesen. Jól mulathattak hajdanában városunk enni-inni szerető polgárai.

1803-ban deszkaszínházat építettek a várban. Mindegyre tartottak ott színelőadást. A nagyszámú lelkes nézőközönség jelenléte nem tetszett a táborozó osztrák katonaságnak. Kitiltották a várból a színészeket. A színházi épületben lóoskolát állítottak fel. Az Apolló-palota felépítése után annak udvarára húztak fel egy faépületet színháznak. Itt tartották azután a színelőadásokat.

Feljegyezték, hogy nagy sikerrel adták elő a Bánk bánt 1872-ben. Sajnos ez az épület leégett 1876-ban, s nem építették újra. Századunk elején az Apolló-palotát megvette Bürger Albert sörgyáros. A nagytermet átépíttette, lakásokra osztotta. 1925 és 1927 között harmadik emeletet húzatott az erős kőépületre.

1929-ben az addig itt székelő újságíróklub elköltözött, és helyébe jött az 1832-ben alapított városi Casino. 1885-ben testületként lépett be alapító tagnak a Casino a Kolozsvárt létrehozott Magyar Művelődési Egyesületbe, az EMKÉ-be.

Célja – miként az alapító levélben megfogalmazták – tagjai, és más polgárok műveltségének gyarapítása, csinosabb és nemesebb társalkodás elősegítése, külföldi és honi ismeretek öregbítése, a hazafiak kölcsönös megismerésének könnyítése. Tagjai vidékünk és városunk tanult emberei voltak. Nemcsak szórakoztak, kártyáztak, sakkoztak, később bridgeztek a társalgó kényelmes bőrfoteleiben, olvasták a legfrissebb bel- és külföldi újságokat, vették ki a könyvtár értékes

könyveit, hanem részt vettek városunk és országunk fontosabb művelődési és közgazdasági életében.

Mikor a Casino 1929-ben az Apolló-palotába költözött, 400-nál több jól fizető, jómódú tagja volt. Adott tanulmányi segílyt a Casino mint testület a Kolozsvárt tanuló vásárhelyi egyetemistáknak. Tagjai a kártyanyereséget sokszor nemes célra fordították.

1937. október 2. és 4. között itt tartották a híres „VÁSÁRHELYI TALÁLKOZÓT”, melynek 187 résztvevője képviselte a romániai magyarság minden rétegét.

Elnöknek Tamási Áront, alelnöknek Asztalos Sándor jogászt választották meg. Tamási Áron három pontból álló felhívásával zárták le a megbeszéléseket:

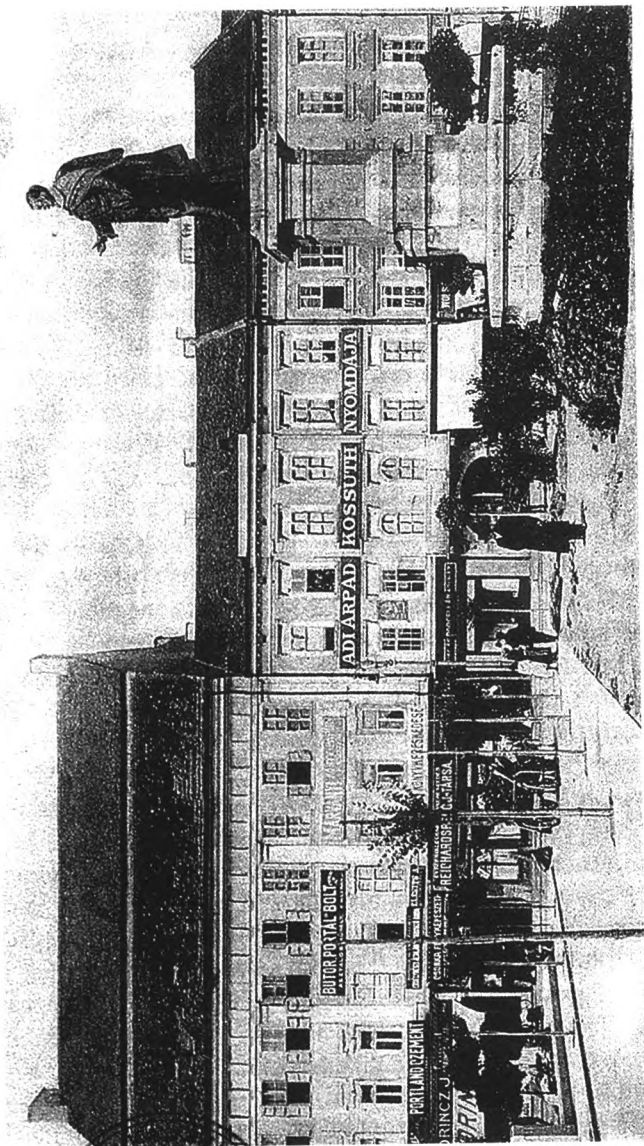
1. – Támogatni kell minden olyan mozgalmat, amely a romániai magyarságot erősíti, hogy sorsát önmaga tudja irányítani.

2. – Arra kell törekedni, hogy a magyarság nagyobb tömegei, a kisbirtokosság és a munkásság képviselői jussanak vezető szerephez.

3. – Olyan öntudatot kell kialakítani társadalmunkban, hogy minden, érdekeinket és jogainkat érő támadásnak tudjunk ellenállni.

Egy-két évig még volt hatása a találkozónak. Aztán jött a diktatúra – a világgégés.

A második világháború után változott a kaszinó tagjainak helyzete. 1949-ben az ugyanabban az épületben működő Magyar Népi Szövetséghez csatolták, ugyanúgy mint az EMGEL-t, Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesületet. Nemsokára a Magyar Népi Szövetséget átvette a Párt. Elment a Casino értékes könyvtára, bútorzata. A Népi Szövetség helyére egyetemi bentlakás és kantin költözött, majd a bentlakás és kantin távozása után egyetemi diákművelődési központot szerveztek ide. Az 1989. decemberi forradalom utáni új helyzetben itt kapott szállást a Pro Europa Liga szervezet, itt kezdte meg működését a görög katolikus egyházközség is.

A Főter az eredeti Apolló-palotával

HOLBACH EDE
FŰSZER-, CSEMEGE- ÉS GYARMATÁRU
KERESKEDÉSE

Rózsák tere 6-8. szám, a Repülő Társaság székhelye

Holbach Ede a múlt század 80-as éveiben jött városunkba, melynek haladó szelleméről háromszéki szülőfalujában, a messzi Berecken is hallott. Forgalmas helyen, közel az Apolló-palotához egy múlt század második felében épített szép emeletes házban, a térre nyíló földszinten rendezett be korszerű üzletet, amelyben a darabonként csomagolt áru papirosára a cég neve volt nyomtatva. Lakásnak a lebontott Barátok Temploma udvarára tekintő szobákat használták.

Csikó származású volt a múlt század 90-es éveiben városunkba kinevezett dr. Illyés Lőrincz táblabíró is, kinek unokája Illyés Kinga színművész.

A Főtér forgalmas volt. Az 50-es évekig ott tartották a napi és csütörtökönként a heti piacot, és évenként négyszer volt kirakóvásár is. Az ott járkáló emberek meg-megálltak a kirakatok előtt, és megnézték azokat. Jól is mentek a főtéri üzletek. Nem lévén más szórakozás, a városi polgárok sétálgattak vasárnap délelőtt a főtéren kemény kalappal és sétapálcával, és ott tárgyalták meg barátaikkal üzleti ügyeiket. Azután bementek a Transsylvania vagy a Központi vendéglőbe, ahol elfogyasztottak egy-két pohár sört. Utána hazamentek. Feleségük párolgó tyúkhúslevessel várta őket.

Holbach Ede nemcsak megbízható kereskedő, hanem barátságos és haladás iránt érdeklődő ember volt. Népszerűsítette az 1888-ban városunkban elterjedő kerékpározást, és alapító tagja lett az 1898-ban létrehozott Marosvásárhelyi Sport Egyesületnek, az MSE-nek, amely 1923-ban ünnepelte fennállásának 25-ik évfordulóját. Az évforduló tiszteletére tartott úszóversenyen az átalakított úszómedencében, a mai Voința parkban Sipos Márton pesti műegyetemi hallgató világrekordot úszott a százméteres mellúszásban. Illyés József, az Egyesület akkori főtitkára könyvben írta le az

Egyesület 25 évi működésének történetét. Láthatjuk a könyvben az alapító tagok, így Holbach Ede fényképét, és megtudjuk, hogy 1923-ban a Holbach családból Ede, Jenő és felesége tagjai voltak az MSE-nek.

Az 1930-as évek végén Holbach Ede üzletét MAGASZÓ – Magyar Gazdák Szövetkezete – néven átalakították. Vezetőnek Szőnyi Évát, a küküllővári református pap leányát választották meg. Ő vezette az üzletet az államosításig.

Holbach Edének hat gyermekük volt, három leány és három fiú. A három leány meghalt kisgyermek korában. A fiúk felnőttek, és a társadalom hasznos tagjai, közismert emberek lettek. A legidősebb, Jenő (1894–1971) műegyetemet végzett Pesten – mérnök lett. Nem maradt ott – hazajött. Átvette a Szentgyörgy utcai rokon, Kiszling fűszerüzletét. 1940 után tanár lett a Fémipari Iskolában, ahol nyugdíjazásáig működött. Fia – István – jogot végzett, bíró lett és jelenleg közjegyző. Van egy leánya és egy fiúunokája.

A második fiú – János – Pestre ment. A Magyar Rádió pénzügyeit ő szervezte meg az I. világháború után. A II. világháború alatt a rádió légtalmi felelőse is volt.

Holbach Ede harmadik fia – Sándor – tisztviselő lett; van egy mérnök fia: László és egy leánya – Júlia, – aki a nemrég elhunyt Bordy András festőművész Géza nevű fia ugyancsak festőművész tanár felesége.

Holbach Ede és leszármazottai nagyban hozzájárultak városunk szellemi fejlődéséhez.

Köszönetet mondok az adatokért Holbach István közjegyzőnek.

A HENTER-HÁZ

Rózsák tere 19. szám

Ha a Főtéren, a Bartók Béla utca felől a Művelődési Ház felé igyekszünk, álljunk meg a Mercur élelmiszer-kereskedés utáni, 19. szám alatti egyemeletes ház előtt. Főterünk egyik

legszebb háza. Mária Terézia idejében épült. Első tulajdonosa Földvári Ferenc, fejedelmi ízléssel rendezte be. Később, a Henterek és Telekiek birtokából Mestitzék majd a Református Egyház tulajdonába ment át. Emeleti homlokzatát eredeti szépségükben maradt oszlopok és két erkély díszíti. Földszintjén ma táskásüzlet működik. Az udvaron hosszan hátranyúló részt, amelyben irodák és raktárak voltak, meghagyták földszintesnek.

A két világháború közt az emeletes ház földszintjén a Nussbaum testvérek nürnbergi díszmű- és rövidáru nagykereskedése ízléses kirakata csábította be az utcáról a járókelőket. A Nussbaum testvérek jelentős szerepet játszottak városunk ipari és kereskedelmi életében. Volt fémöntödéjük, paszománt- és babagyáruk. A család egyik gazdagabb tagja a csendessége miatt legúribb utcának tartott Köteles Sámuel utcában lakott, és a Szabadkőműves Páholy keretében adogatott pénzbeli segélyeket kevés pénzü vásárhelyi egyetemistáknak. A szegényebb ágból az egyik Adriáni néven újságíró lett. Meghalt rég, de élnek még hozzátartozói. A Henterházban működött a Fonciere Általános Biztosító Intézet marosvásárhelyi vezérügynöksége, a Duna-mente egyik legrégebbi biztosító intézete; 1864-ben alapították.

Térjünk át most arra az intézményre, amelyik ezt a házat városunkban nemcsak közismertté, hanem nagyon látogatottá is tette. Ez a Konkordia Hitelszövetkezet volt, amelynek története röviden a következő:

1935 őszen, a Református Ifjúsági Egyesület, az IKE Bernády téri székházában, ahol ma az esperesi hivatal és egyházi levéltár van, tárgyalgatott tizenhárom fiatalember az ifjúsági egyesületekben kéthetenként tartott műsoros estek rendezéséről. Belép a szobába egy bizalomgerjesztő ifjú. Elmondja, hogy ő Fülöp Sándor, pléhes és bádogos, leszerelt a katonaságtól, és műhelyt szeretne nyitni. Kérést írtunk, és összeadtuk neki a 120 lejt okmánybélyegre. Két hét múlva hozta az engedélyt. Műhelyt és lakást adott az IKE. Szerszámokra pénzt gyűjteni íveket hordoztunk ismer-

rőseinkhez, 50-50 lejt kérve kölcsön két hónapra. A pénz bejött. A műhely megindult. Munka is akadt.

Néhány hónap múlva megjelenik egy választékos beszédű fiatalember, és arra kér, hogy segítsük pénzhez, mert fűszer- és csemegekereskedést akar nyitni. Latolgatva a tényeket, felvettük a kapcsolatot a Kolozsvárt székelő Hitelszövetkezeti Unióval, aminek segítségével és a mi toborzó munkánk eredményeként sikerült megszervezni a Konkordia Hitelszövetkezetet, melynek helysége az IKE adott a Henter-házban, hátul az udvaron.

Az IKE vezetője Csiky József református lelkész, Csiky Boldizsár zeneszerző édesapja lett.

A Konkordia már kezdettől, 1936-tól tudott kenyeret adni, szerény megélhetést biztosítani egy igazgatónak, egy könyvelőnek és egy pénztárosnak. Eredmény volt ez is. A szabályzat szerint héttagú tiszteletbeli igazgatóságot választottunk, melynek elnöke dr. Csiky László közjegyző, a régi vásárhelyiek Csiky Lacija, a Kollégium utolsó szolgadiákja, Csiky József édesapja volt. Három tagból és három póttagból álló felügyelő bizottság örködött az ügymenet pontossága felett.

Szerény kezdeményezésünk pár év alatt virágzó hitelintézetté fejlődött. Jöttek az emberek olcsó kölcsönért, és szívesen tették be ide pénzüket kamatra. A pénzügyintézetek államosításakor közel 2000 tagot számlált már ez a szövetkezet, amely 1936-tól 1948-ig jelentős szerepet játszott városunk gazdasági életében, ipari fellendülésében. Alig volt iparos és kereskedő, aki nem volt tagja vagy nem vett fel kölcsönt. Számtalan üzlet és műhely létesült segítségével.

A Henter-ház hátsó földszintes részét, ahol a Konkordia volt, elfalazták s a nyomdához csatolták. A Főtérről bemenni oda már nem lehet.

*

Mestitzék idejében itt volt bútorüzletük kirakata és a kárpitós részleg. A hátranyúló földszintes részben raktárak

és irodák voltak. Az államosítás után ezt a részt levágták és a nyomdához csatolták.

A találékony és szorgalmas Mestitz család Csehországból jött városunkba. 1850-ben már volt üzletük a volt Szentgyörgy, ma Forradalom és a Kossuth Lajos utca sarkán lévő emeletes házban, melynek fölszintjén ma virág- és cipészüzlet, emeletén pedig bank működik. Erről festmény tanúskodik. A házasságkötő terem kapualjában bal felől a falon látható Mikolai Tóth Istvánnak, a székely fővárosról 1827-ben készített acélmetszetén jól kivehető a Mestitzék sarokháza, és a cégtáblát is lehet sejteni.

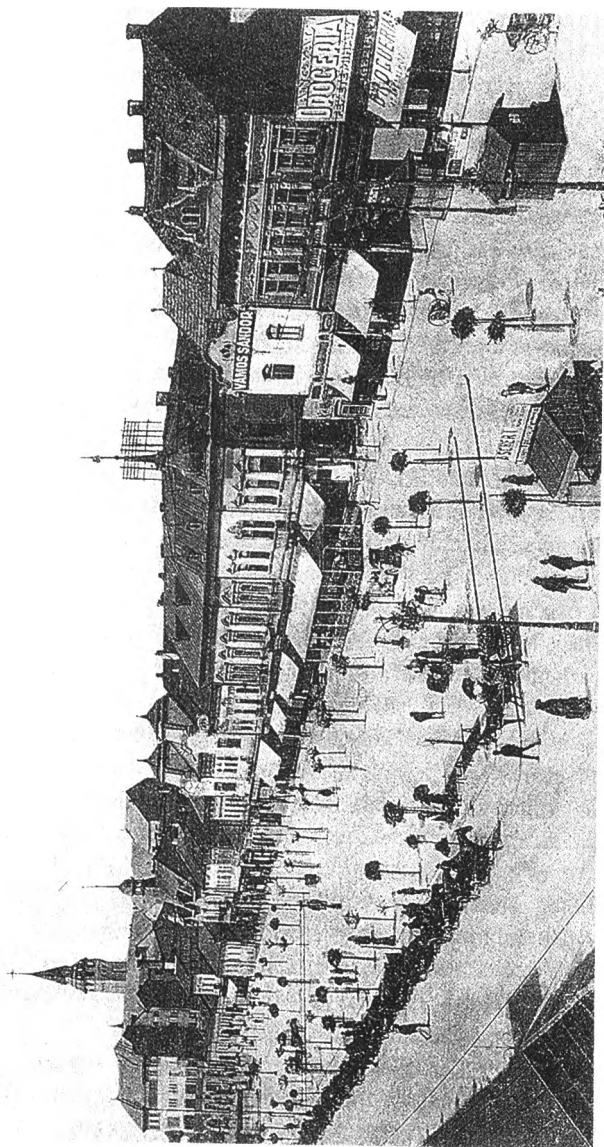
A múlt század végén Mestitzék megvették a volt Sándor János, ma Dózsa György utca elején a mai Bőrgyógyászati Klinika épületét és a volt Szondy, ma Grivița utcáig nyúló telkeket. Ide építették fel bútorgyárukat és malmukat. Ez lett városunk legnagyobb üzeme és Erdély legnagyobb bútorgyára. Gyártottak fűrészárut, bútort és parkettet. Megelőzték Amerikát, mert átvették pirosban a házat és visszaadták tulajdonosának kifestve, berendezve, ízlése szerint. A Szentgyörgyi Dénes szerkesztésében 1912-ben megjelent *Marosvásárhelyi Lexikon* írja róluk: „Császári és királyi udvari szállítók. A legolcsóbb bútor-bevásárlási forrás. Erdély legnagyobb bútorgyára. Mestitz Mihály és fiai bútorgyárosok. Marosvásárhely Széchenyi tér 41, Kolozsvár – üzlet, Unió utca 7.

Csakis kitűnő minőségű árut hoz forgalomba, és azokért a legmesszebbmenő jótállást vállal.

Menyasszonyi kelengyék rendkívüli nagy raktára. Perzsa-szőnyegek óriási választéka.”

Gyártmányaikat ismerték jól bel- és külföldön. Nemcsak Pesten és Bécsben, hanem Barcelonában is kaptak kitüntető oklevelet.

A városháza és a Kultúrpalota berendezésére készítettek bútorokat. A család feje, Henrik, városi tanácsstag volt. Családi hagyomány szerint ő is járt Amerikában Bernádyval egyszerre. Az I. világháború alatt az osztrák hadvezetőség

Főtéri részlet

Lemberg környékére küldte tizenegy kártszenvedett fűrészüzem helyreállítására műszaki századosi rangban. János testvére a Magyar Katonai Akadémiát, a Ludovikát végezte, hivatásos katonatiszt lett. Az I. világháborúban az orosz hadszíntéren 52 nagy ütközetben vett részt. Ezredesként szerelt le. Kitüntetései mellé a Limanovi nemesi előnevet kapta. Másik testvére: Mór, alapító tagja volt a helyi szimfonikus zenekarnak. Apja egyik leánytestvére férjét Pesten helyettes kereskedelmi államtitkárnak nevezték ki. Apja másik leánytestvére a Kolozsvárt és Vásárhelyt is ismert orvos Mátyás Mátyás unokatestvéréhez ment férjhez.

1926-ban és 1928-ban leégett a gyár. Nem tudták újra felépíteni. Máshonnan rendelt bútort árultak ezentúl üzletükben.

Henrik, a családfő, 1940-ben halt meg. Nagyobbik fia, Mihály, a Kollégiumban érettségizett. Olaszországban, Bolognában végezte az orvosi egyetemet. Sebészorvosként jött haza olasz feleséggel. A helyi szanatóriumban vállalt állást. 1944 őszén csak ő és még egy orvos maradt a városban. Ők kezelték az ide hozott sebesülteket a szanatóriumban és a nagykórházban. 1947-ben családjával együtt visszament Olaszországba. Fia gyárigazgató és leánya pszichológusnő a bolognai egyetemen. Tehetséges amatőr festő volt. 1946-ban hunyt el.

Húga, Júlia, városunk kedvelt Mestitz Jucija, a középiskolával egyszerre végezte a helyi Zenedét, a Konzervatóriumot és aztán az itt, akkor működő Larché-féle francia intézetet. Kitanulta a kozmetikus szakmát is. A második világháborúban elhurcolták a családot. A család mentesítése a fajüldöző törvény alól későn érkezett meg, mert egy rendőrtiszt eltépte nemcsak az ő, hanem még öt más család mentesítését is.

A családból csak Júlia jött haza. Ahogy felerősödött, dolgozni kezdett. 1950-ben férjhez ment Schönbrunn Jenő fogtechnikushoz, aki közel nyolc évig szenvedett a Szovjetunió munkatáborában; a Voința sportklubnál lett köny-

velő. Sajnos, korán meghalt. Júlia második férje, Schreiner Ármin-Aladár tisztviselő volt, ő is hamar meghalt. – Júlia mindkettővel harmonikus családi életet élt. – Ő ma is teljes szellemi frissességében él, várja az Amerikából és Olaszországból jövő heti telefonhívásokat.

András nevű öccse 18 éves kora óta vezette a malmot. Később a Dinamo sportklubban könyvelt, motorkerékpározott. Felesége, a szövérdei református pap unokája, tanítóképzőt végzett, de mint kozmetikusnő dolgozott. Egyetlen fiuk van, 1960-ban Olaszországba mentek és a következő évben onnan kivándoroltak az Amerikai Egyesült államokba. András előbb könyvelő volt, majd könyvelési irodát nyitott. Fia, István sebészorvos, aki amerikai orvosnőt vett feleségül. Egy fiuk és egy leányuk van, akik az ottani magyarok találkozóin szerepelnek.

Köszönetet mondok a fenti adatokért Mestitz Júliának (Schreiner Ármin-Aladárnénak).

FEKETE ANDOR ÜGYVÉD HÁZA

Győzelem tér 31. szám

Az utolsó épület, amit meghagytak a Főtér bal oldalán, a görög katolikus templommal szemben áll. Kétemeletes, és két nagy és egy kicsi erkély díszíti homlokzatát. A múlt század végén építették, és Fekete Andor a század elején vette meg.

Fekete Andor 1883-ban született városunkban. Apja jó módú kereskedő volt, a Kollégiumban érettségizett, Pesten végzett jogot, ahol akkor 6-8 hónapi tanulás kellett egy-egy szigorlat letételére. Közben csaknem egy évig betegeskedett, összenövéses kétoldali mellhártya-gyulladásal, ami kihatott egész életére. 1909-ben tette le az ügyvédi vizsgát városunkban a Királyi Táblán, és még azon a héten feleségül vette Stractz Alizt, egy Erdélybe került porosz gyáros leányát, akivel három évig volt jegyben.

A nagy darab, jóindulatú, igazságért mindig keményen harcoló Fekete Andor kapcsolatba kerül gyárosokkal és nagyiparosokkal. Németországban is többször képvisel vállalatokat még a hitlerizmus alatt is. 1910-től jogtanácsosa volt az Építő Iparosok Szövetségének, amely fontos szerepet játszott az akkor építkezési lázban levő városunkban. Szerkesztette egy ideig a *Székelly Napló* című helyi napilapot is.

1910-ben János és 1912-ben Miklós nevű fia született, kiket anyjuk vallására, lutheránusnak kereszteltek és mindketten jogot végeztek.

1915-ben és 1916-ban mint katonai szolgálatra alkalmatlan, jogtanácsosként működött a helyi 22-es gyalogezrednél. Szigorúan megbüntette a katonák koszt pénzét ellopó őrmestert, és követelte, hogy a községek fizessék pontosan a hadiségélyt a bevonultak családjainak. 1918-ban a Vásárhelyt megalakult Városi Hadigondozó Bizottság őt választotta alelnökévé. 1916-tól 1950-ig jogtanácsosa a helyi Leszámítoló Banknak. 1921-től a Magyar Szövetség, 1925-től a Magyar Párt tagja, majd a vásárhelyi tagozat alelnöke.

A két világháború közt az erdélyi magyar kisebbség minden demokratikus akcióját támogatja, és gyakran irányítja a háttérből. Memorandumokat fogalmaz a felekezeti tanárok képzési vizsgájára, az ügyvédi törvénytervezet, az elbocsátott tanárok, a névelemzés stb. ügyében; közügyben testületeknek adakozott.

A Kollégium dísztermében réztábla tanúsította egy padon, hogy dr. Fekete Andor ügyvéd és felesége, Straetz Alíz adománya.

1934-ben Straetz Alíz meghalt. 1937-ben Fekete Andor megházasodik másodszer is. Kovács Mária tisztviselőné személyében gondos felesége lett. Ő pedig szerető apaként viselkedik felesége apátlan kistestvéreivel.

1939-ben református vallásra tér át. 1941-ben a pesti kormány kivételezi a zsidótörvény alól.

1943-ban német sugalmazásra a magyar kormány Észak-

Erdélyben kommunista ellenes pert rendezett, bizonyítani akarván nagyméretű államellenes tevékenységüket. Fekete Andor 27 vádlottat védett, a rászorulókat ingyen. A kötelező törvényesség elve alapján állva, megállapította legtöbb védencénél, hogy komolytalanok a beszélgetéseken kényszerrel kicsikart és aláíratott vallomásokra alapított vádak. Figyelmeztette is egy tárgyilagos bíró, hogy vigyázzon, mert a hitleristák megfizetnek ezért. 1944 áprilisában dolgozni kezdett városunkban a GESTAPO, helyi kiszolgálóival. A zsidótörvények Fekete Andorra nem lettek volna alkalmazhatók, mégis a téglagyári gettóba vitték, ahonnan csak Pál Gábornak, a Székely vármegyék Csíkszerdában székelő háborús kormánybiztosának személyes parancsára engedték szabadon. Lakásán nem érezvén magát biztonságban, dr. György József táblai főügyész meghívására annak iklandi birtokán várta be a front átvonulását.

János fiát is, aki hadapród őrmesterként szolgált a 27-es tábori tüzéreknel, el akarta vinni a GESTAPO. Ezrede megvédte. Sajnos életét veszttette a keleti fronton.

Több mint 20 évvel azelőtt is Fekete Andor életére törtek, mert ragaszkodott a törvényességhez. Lélekjelenléte és a szerencsés véletlen mentette meg.

1944 november közepétől a Magyar Népi Szövetség több román párttal, főleg a szociáldemokrata és kommunista párttal együtt megalapították az Országos Demokrata Arcvonalat, az ODA-t, a városi és megyei közigazgatás megszervezésére. A megyei pénzügyi felelős Fekete Andor lett. Sikerült is előteremtteni az alkalmazottak fizetését, a nemzeti egyenjogúság elve alapján.

A Groza-kormány uralomra jutása után felhagyott közéleti szereplésével. Az ide áthelyezett orvosi egyetem támogatására alapított Egyetem Barátok Egyesülete, valamint az ismét működő kaszinó elnöke lett. 1945 után Miklós fiát a város főjegyzőnek hívta meg. 1947-ben visszamegy betegeskedő édesapja irodájába, mert az eddig ott dolgozó Teleky Endre önállósul. 1948-ban az új ügyvédi törvény

értelmében egy családban csak egy ügyvéd lehet. Ezért Fekete Andor kilép az ügyvédi kamarából, aminek közel 42 évig volt tagja.

Háza államosításakor kedvezményként meghagyták neki az általa lakott helységeket, amíg élt.

1951-ben Fekete Andor csendesen elhunyt. A volt vagyonáért üldözött Miklós fia a következő évben Kanadába vándorolt ki felesége rokonaihoz.

Köszönetet mondok értékes adataiért Kovács László kertészmérnöknek, a Fekete Andor második felesége egyik öccsének.

CSIKY EMIL PALOTÁJA

Győzelem tér 32. szám

Csaknem szemben a volt városháza tornyával, a Főtér felső oldalán egy kétemeletes, három erkélyes, széles bejáratú ház hívja magára a figyelmünket. Földszintjén ma, balra a Mozgássérültek Egyesülete és jobbra a Decebal vendéglő működött. Csiky Emil előbb fűszer, majd vaskereskedő építtette századunk elején, ezért Csiky Emil palotájának nevezték az államosításig messze földön is. Csiky Emil 1666-tól Erdélyben élő örmény kereskedő családból származott. Vallásos lelkületét kihangsúlyozni háza homlokzatára keresztet tétetett, amit az államosításkor levettek. Csiky Emil 1873-ban született városunkban. Előbb itt tanulja ki a fűszerkereskedést, majd Pestre megy továbbképezni magát. 1899-ben a városi Kereskedő Társulat tagjává fogadja, és fűszer- és csemegekereskedést nyit, amit palotájába telepít át, amikor az készen lesz. 1916-ban fegyveres rablók fosztják ki üzletét. Két év múlva lemond a fűszer szakmáról, és társulva egy vasas szakmában járatos szakértővel, vaskereskedést nyit, ami gyors fejlődésnek indul. Aztán megszervezi városunk borvíz-ellátását. Előbb lovas szekerekkel, majd a Bukarestbe hetenként húst szállító teherautókkal visszajövet,

és végül bérelt vasúti kocsikkal hozatja nagy mennyiségben és olcsón a finom ásványvizet. Az Oroszlán vendéglőben évekig mosolyogtunk a színes feliratokon „Aki a borszéki borvizet szereti, rossz ember nem lehet.”

Csiky Emil századunk elején házasodott, pénztárosnőjét vette feleségül. Házasságukból öt gyermek született: Emma, Júlia, Ferenc, Emil és Magda. Mind ismert vásárhelyi családokkal léptek házassági kapcsolatba. Leszármazottaik, unokáik, dédunokáik száma 55 körül van. Köztük két egyetemi tanár, középiskolai tanár, zenész, építész, mérnök, könyvelő és munkás. Városunk értékes polgárai mindannyian.

Csiky Emil mélyen vallásos ember volt. Első fia, Ferenc születésekor, mivel a plébánia zárva volt, egy ismerőse a zsinagógába vitte és ott adott hálát fia születéséért a Teremtőnek. Ferenc lett apjának fő segítsége, a rangidős utód. Ő segítette a második fiút, Emilt. Születési évfordulóra, családi ünnepségre hajdanában minden vásárhelyi egyház lelkésze hivatalos volt a Csiky-palotába. Jelenlétüket Csiky Emil, aki 1900-tól 1946-ig verseket is írt, versben köszönte meg. Néhány versét kinyomtatták, nagy részüket kézírásban őrzi kilenc kötetbe kötve Ferenc fia. Palotájában két szobát mindig szabadon tartott a katolikus egyháznak, esetleges rendkívüli gyűlésre. 1940 őszén nála szállt meg az író- és irodalom pártoló családból származó József főherceg, akinek az első világháborúról szóló ötkötetes tanulmányát kiadta az Akadémia, és aki a Kultúrpalota tükörtermét jött megnézni.

1923-ban Csiky Emilt Gyulafehérvárra hívták státusgyűlésre, ahol Majláth püspök a teológia épületének siralmas állapotáról beszélt. Csiky Emil javasolta, hogy az ott levő 123 kiküldött adja át erre a célra a magával hozott költőpénzt. Javaslatát elfogadták, és begyűlt pár százezer lej. Majláth püspök előterjesztésére 1923. december 24-én XI. Pius pápa köszönő levelet és kitüntetést küldött neki. 1930-ban Csiky Emil a helyi plébániának egy harangot vett, ami most is

működik. 1946-ban hangosan beszélő emberek járkáltak palotája udvarában. Csiky Emil kérdésére elmondták, hogy a ház szövetkezetesítéséről tárgyalnak. Csiky Emil egy szó sem szólt, elkeseredetten fölment szobájába és négy nap múlva meghalt.

Köszönetet mondok az értékes adatokért Csiky Emil 87 éves fiának, Ferencnek, aki jól emlékszik a régiekre és Szabó Károly volt egyetemi könyvtáros barátomnak, Csiky Emil egyik unokájának.

A SAS GYÓGYSZERTÁR

Győzelem tér 35. szám

Szemben a volt Városházával, a Győzelem tér 35. szám alatt egyemeletes, díszített, homlokzatú, négyablakos szadzaforduló előtt épített ház áll. Széles erkélyére kétablakos ajtón lehetett kijutni, nézni az ünnepi felvonulásokat. A nagy kapu egyik oldalán hajdanában biztosító társaság, a másik oldalán kenyeres üzlet volt. Az emeleten kényelmes, mellékhelyiségekkel ellátott lakás található. Ma, az utca felé a földszinten gyógyszerár és rövidáru kereskedés működik.

Kováts Andor gyógyszerész 1936-ban vette meg azt a házat Jakab Béla Zoltánné pókai birtokostól. A földszinten rendezte be SAS-hoz címzett patikáját, és az emeleti lakásba költözött be családjával. Kováts Andor a volt Torda-Aranyos megyei Gerendkeresztúron született, református papi család gyermekeként 1891-ben. A nagyenyedi kollégiumban tanult. 1914-ben szerezte meg gyógyszerészi oklevelét a budapesti egyetemen, és másnap már katonai szolgálatra kellett bevonulnia. Boszniába vitték. Tuzla városában megismerkedik egy Lengyelországból odatelepedett német bányaigazgató családjával. A családban volt két leány. Az egyiket feleségül veszi, a másik akkor harmadéves orvostanhallgató nő eljön velük ide a háború befejezése után.

Hosszabb állástalanság után Kováts Andornak sikerült bérbe vennie a bánffyhunyadi gyógyszerterát, és forgalmát pár év alatt fellendítenie. Készített szépítőszereket, orvos-ságokat. Közismert Mária-kréme főleg szász vidékeken volt keresett. Tablettázó gépét ma is használja az egyetem gyógy-szerészeti kara.

Meggyűjtött pénzből, valamint hosszúlejáratú bankköl-csönből megvette a szomszéd házban működő SAS gyógy-szertárat, és áttelepítette az ő házába. A bankadósság utolsó részletét Kováts Andor halála után, 1949-ben fizette ki a család. A sógorasszony átiratkozott a gyógyszerészetre, el-végezte és férjhez ment egy kollégájához. Pár évig mindketten itt dolgoztak, aztán Váradra mentek.

Kováts Andor hivatásnak tekintette foglalkozását. Rövid idő alatt gyógyszerterát Erdély egyik legjobban felszerelt és szépen berendezett gyógyszerterává tette. Elsősorban gyógy-szerész volt, másodsorban mindenütt segíteni akaró tevékeny ember, és harmadsorban a vizek akkor már kezdődő szennyeződése ellen harcoló környezetvédő. Már 1936-ban beválasztották a Kollégium elöljáróságába, a kolozsvári szín-ház igazgatóságát átvevő báró Kemény János író helyébe. A második világháború utáni nehéz helyzetben minden kollé-giumi szegény tanulóknak küldött egy csupor tejet és egy darab kenyeret a gyógyszerterát államosításáig. Gyógyszer-tárában családi szellem uralkodott. Három alkalmazottja fiát taníttatta közép- és főiskolában. Házában helyet adott a „Szentpéter” halászegyesületnek. Mint megyei halászati igaz-gató, kifogatta a halászegyesülettel a gyengébb minőségű halat, a paducot. Eladatta a piacon és árából nemes halat (pisztráng ikrát vetetett), pontyot telepíttetett.

A korai halál sajnos már 1948-ban elvitte. Felesége 1964-ben követte az örök élet honába. Két fia született, a na-gyobbik: Andor (született 1920-ban és meghalt 1983-ban) a régeni központi gyógyszerterát vezetője volt. Az ő fia, András, művészettörténész Kolozsvárt, az Akadémián dolgozik és a Képzőművészeti Főiskolán tanít. Kisebbik fia, György, 1932-

ben született, és a helyzet változása miatt nem lehetett gyógyszerész, vegyész lett, felesége Polgár leány. Leánya, Judit Magyarországon orvosnő.

Kováts Andor egyik testvére, László, Kós Károly jó barátja, Kuncz Aladár halála után az Erdélyi Szépművés Céh főszerkesztője lett. Magyarországon halt meg.

Köszönetet mondok értékes adataiért Kováts Györgynek, Kováts Andor kisebbik fiának.

BALOGH JÓZSEF VASÖNTŐ HÁZA

és környéke

volt Mikszáth Kálmán, ma Artei utca 1. szám

A Művészet azaz Arta mozi oldalán a Köteles Sámuel utca felé haladva, a vendéglő után, gépek zaját halljuk. Itt működik Balogh József vasöntődéje, s ennek folytatásaként szép emeletes ház a család otthona.

Ugyanezen az oldalon, fennebb Izsák Márton szobrászművész, a Művészeti Középiskola volt igazgatója, aki a kollégium előtti téren a két Bolyai szobrárt készítette Csorvássy Istvánval, emeletes műtermet épített magának. Baloghék műhelyével szemben, az utca másik oldalán egy sok kicsi ablakos emeletes házat láthatunk. Ezt Radó Sándor városi mérnök építette az 1920-as évek elején. Háza minden lakójának külön szobája volt. Ebben a házban mutatott nekem Hints Miklós, a későbbi ügyvéd, 1924-ben negyedik gimnazista koromban akkor még városunkban ritkaságnak számító rádiókészüléket.

A Radó Sándor háza melletti téren, amit ma Egyesülés, Unirea térnek neveznek, a 30-as években még állt egy hosszú, zindelyes, 1700-as években épített ház – sok szilvafa közt. A múlt század hatvanas éveiben a házban lakó kollégista fiú talált kertjükben egy gepida kardmarkolatot, amit bevitt a kollégiumba.

Az 1920-as években Karácsonyi János nagyváradi törté-

netíró, címzetes római katolikus püspök, tanulmányt írt *Gepidák Erdélyben* címmel. Ebben nagy vásárhelyi gepida-településről beszél, a Vásárhelyhez közel levő Vácmány hegy és Rigmány falu gepida eredetű nevééről. Valószínűnek tartja, hogy a *lámpa* szót is ők terjesztették el ezen a vidéken. A régi házat a tulajdonosok eladták a vármegyének, mert az 1880-as években oda akarták építeni az új vármegyeházát, ezért parkosították a teret, és lebontották a régi házat.

Balogh József vasöntő családból származik. Édesapja is városunk szülötte volt. A mai vajgyár helyén működő Transilvania vasgyárban tanult és dolgozott. Annak csődbemetele után Meggyesfalvára járt Nussbaumék műhelyébe, mint vasöntő.

1939-ben műhelyt nyitott a Sörház utcában. A Farkas József által 1941–42-ben szerkesztett és összeállított *Marosvásárhelyi Almanach* így közli reklámját: „Balogh József vasöntőde, Szász Béla vas- és fémesiszolda és ollózem. Marosvásárhely, Sörház u. 2.”

Balogh József nem tartotta sokáig ezt a műhelyt, mert megvette a Mikszáth utcában megszünt Kohn Márton-féle szeszfőzde területének egy részét, ott műhelyt rendezett be magának, és pár év múlva házat is kezdett építeni.

Vasöntőnek nem került városunkban elég állandó munka ebben az időben. Vidékre jártak vasútállomásoknak, üzemeknek 2-3 hétig tartó munkákat végezni. Itthon üzleteknek, úgynevezett „commerce” sorozatban gyártható árukat, háztartási eszközöket, például ollót, kályhalapot stb. készítettek.

1944 után gyárak, fűrészüzemek rendeltek náluk olyan alkatrészeket, amit készen nem lehetett kapni.

1954-ig mint kisiparosok működtek, majd idősebb Balogh Józsefet oktatónak nevezték ki a szakiskolában. Az ő műhelyében képezték ki az öntőket. Akkoriban sok gázégőt készítettek téglagyáraknak és falvakba a földgáz bevezetéskor. Idősebb Balogh József 62 éves korában hirtelen meghalt. Megszűnik műhelyükben az oktatás. Ifj. Balogh

József a Kollégium elvégzése után apjánál tanulta ki mesterségét, vezeti tovább a műhelyt. Szövetkezeteknek, vállalatoknak dolgoznak megrendelésre.

1990 után az öntöde önálló vállalattá válik. Régi ismerősök rendelnek tőlük hiánycikkeket. Balogh József leánya Bécsbe ment férjhez egy elektromérnökhöz. Veje révén kapcsolatba került osztrák villamossági cikkeket gyártó vállalatokkal. Közlekedési és utcai világító lámpákhoz alkatrészeket gyártanak Ausztriába. Kéthetenként viszik termékeiket teherautóval. A kiszállított termékeknek feltétlen jónak és hibátlanoknak kell lenni. Legfontosabb azonban a határidő. Ha hétfőre kell átadni az árut, vasárnap estére Bécsben kell lennie a teherautónak. Botladozik a nyersanyag beszerzés, keveset termelnek az itteni gyárok. Nehéz fenntartani a munkamenetet, nehéz szinten maradni. Kiváló munkás-gárdája családtagként dolgozik vele, és részt vesz minden gondjában, bajában.

Balogh József állandó kapcsolatban van a képzőművészekkel, a szobrászokkal. Ő öntötte Bernády György nemrég felállított szobrát is. Lakásán sok, műhelyében öntött dísz tárgyat őriz.

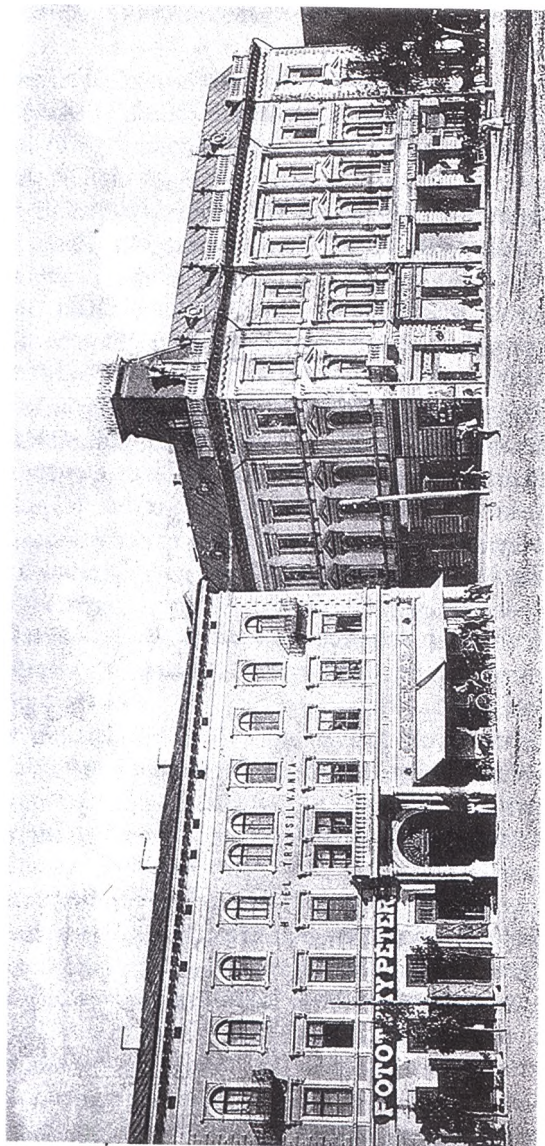
Balogh József vállalata családi vállalkozás. A férj intézi a termelést, a feleség a könyvelést, a hivatalos ügyeket.

Kívánjuk tudjanak boldogulni saját érdekükben és közösségünk javára.

Köszönetet mondok Balogh Józsefnek adataiért.

A PAPP-PALOTA *Rózsák tere 45. szám*

A Főtér azaz, Rózsák tere 45. szám alatt egy kétemeletes díszes palotát csodálhatunk meg, melyet Papp László és fia, Zsigmond hajdani kereskedők építtettek a múlt század utolsó évtizedében, a Bolyai utca, azelőtt Nagy-köz sarkán. Keresztes Gyula építész-mérnök, városunk műemlékeinek legkivá-

A Transsylvania és a Papp-palota

lőbb ismerője írt erről a házról a helyi Népújság 1991. április 20-i számában *A főtéri házakról* címen.

Pappék a pincében raktárt, a földszinten üzleteket rendeztek be. Öt, vasáruval tele kirakat csábította a járókeleket. Bocsányz divatárú boltjában a legfinomabb portékát kaphatták a vevők. Meltzer a mészárszékében udvariasan kérdezte: „Csontot tetszik hozzá parancsolni?” Tovább a hajdani New York kávéház, ma Maros vendéglő mellett, a „Cukorka Király”-ban árulta Kun bácsi a medvecukrot, a sokféle csokoládét s a különösen finom pralinét. Kun bácsinak volt egy táncos lábú leánya, Magda, aki előbb Kolozsvárt lett színésznő, majd Pestre szerződött. Ott férjhez ment egy Gyergyai nevű színészhez, akivel Londonba ment még a második világháború kitörése előtt. A külföldi rádiók emlegették őket, mint magyar színészeket.

A két emeleten lakások voltak. Az akkori igényeknek megfelelően teremnek beillő szobák öt méter magasak. Adtak is jó bért értük. Az első világháború utáni gazdasági változás csökkentette ideiglenesen a kereskedelmi forgalmat. 1919-ben az állam lefoglalt, elrekvirált minden kiadott lakást. Maximálták, megállapították a legmagasabb lakbért, ami alig haladta meg az adót.

Pappéknak nem volt kitartásuk, s 1920-ban eladták a palotát. 1924-ben hatálytalanították a rekvirálási törvényt. Ha megmaradt volna nekik a ház, a három Papp gyermek fejéenként 12 000–12 000 lej házbért kapott volna. Ez törvényszéki bírói fizetés volt.

A ház új tulajdonosa, Bányai Géza lett, a városunkban hajdanában nevezetes szerepet játszó Bányai vendéglős, húsiparos, mészáros család egyik tagja. Bertia és Dobrota nevű pénzes emberek tartották pár évig Berdó címen a vendéglőt a földszinten, de megbuktak. A néhány nagyobb és sok kicsi, jól bevezetett családi vendéglő (Tag, Cövek, Cseh Gábor, Schramek, Súrlott Grádics stb.) mellett Vásárhely nem tudott eltartani még egy nagy vendéglőt.

A Bolyai utca felé ruhás boltot nyitottak, a túlsó felén

Gálfi indította be cukrászdáját. Az első emeleten Szalkay Pityi tánciskolájába jártak a jól öltözött leányok és fiúk. Biztosító Társaság is volt az emeleten. Az államosítás után az emeleti részeket kereskedelmi igazgatóságok, a földszintet pedig Corso áruház néven textil és üveges bolt foglalta el.

A nagyszülők, szülők kihaltával megmaradt Pappéknál a három gyermek, akik városunk közismert alakjai voltak. A legnagyobb, Zsigmond orvos lett. A 40-es évek végén még városi főorvos volt. Feleségül vette Szilágyi Erzsikét, Szilágyi János orvos zenetanárnő és énekes leányát. Gyermekekük nem volt. Elváltak. Aztán legényemberként élve találkozgatott a közel lakó Kelemen Attila orvosnál fiatalabb orvos barátaival, Kiss Ferencsel és Kiss Györggyel. 1982-ben halt meg 85 éves korában. A másodszülött leány volt, Irmuska. Bükkösy városi tisztviselőhöz ment férjhez. Gyermeke nem volt. 82 éves korában hunyt el.

A legkisebb, a szálfatermetű Imre, iskolái végeztével Csíkszeredába megy dolgozni. Onnan csak a 40-es években jön haza, és pénzügyi tisztviselő lesz a városnál. Nagy teniszező volt. Feleségül is egy szép teniszpartnernőjét vette el. Sajnos élete párja pár éve meghalt. Hogy emlékezzen rá, szobájában fő helyen tartja Révész Endre, városunkból elvándorolt festőművész feleségéről készített, jól sikerült képét. Imre vadászember és kutyabarát. 89 éves korában is ruganyos testileg, lelkileg. Orvosnő leánya a nemcsak nálunk, hanem külföldön, főleg Németországban is ismert Ciugudeanu orvosprofesszor felesége.

Pappék megépítették a szép palotát. Elvesztették a sors rendelése folytán, de megmaradt nekünk műemléknek.

Köszönetet mondok Papp Imrének értékes adataiért.

STAIBL ANTAL KIZÁRÓLAGOS FESTÉKÜZLETE

Alapítattott 1857.

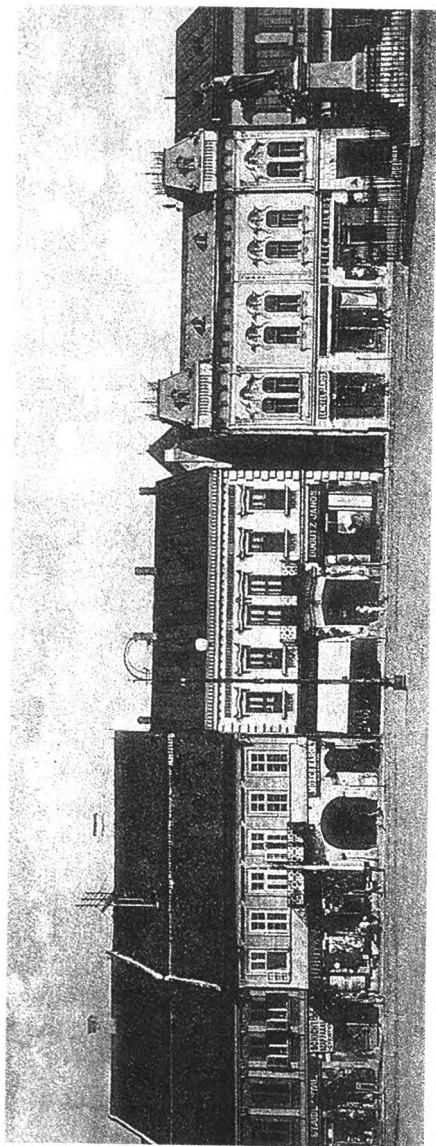
Rózsák tere 55. szám

Városunk műemlék házainak legkiválóbb ismerője – Keresztes Gyula – szerint a Fötér 55. szám alatti egyemeletes Staibl-ház állt már a XVIII. század végén.

Emeleti termeiben a Királyi Tábla irodái működtek. Itt dolgozott Aranka György, aki megszervezte 1793-ban az Erdélyi Nyelvmívelő Társaságot, aminek elnöke br. Bánffy György, erdélyi kormányzó és titkára Aranka György lett. Ugyancsak Aranka György indította be az Erdélyi Kézirat Kiadó Társaságot. Kéziratgyűjteménye, ami akkor a legnagyobb magángyűjtemény volt, az Erdélyi Múzeumba került.

A ház díszes homlokzata, az ablakok ízléses foglalata bizonyítja az építő pallér fejlett szépérzékét. Az épület hátra nyúlik a telek végéig. Keresztben is beépítették az udvart. Staibl Antal megvette a házat és földszintjét üzletnek és raktárnak alakította át. A tetőcsatorna magasságában kék golyót tétetett cégérül. Példáját követte később a Fritschék festéküzlete piros golyóval, a volt 58. szám alatt.

Staibl Antal és utána fia, Ferenc, alatt jól ment az üzlet. Sajnos, 1912-ben Staibl Ferenc korai halála után nem volt, aki tovább vezesse, be kellett zárniuk. Staibl Ferencnek három gyermeke maradt, mind tüdőbajban szenvedtek. Ferenc tehetséges hegedűs volt, 20 éves korában halt meg. Erzsike Olaszországban próbálta magát gyógyíttatni, ott férjhez is ment, és pár év múlva elhunyt. A harmadik, Miklós a költészet szerelmese volt, anyja, Bodoni Anna családnevet használva S. Bodoni Miklós néven írta költeményeit, melyek a *Pásztortűz*ben, az *Ellenzék*ben, a helyi *A Ma* című hetilapban és máshol jelentek meg. 1925-ben kiadta első kötetét *Húsz éves arcom* címmel. Később még egy kötetet, a *Haláltáncot* jelentette meg. Gyógyulást remélve feleségével ő is Olaszországba ment. Ott vitte el 26 éves korában a szárazbetegség – a tüdőbaj. Felesége hazajött két kisleányával. A pár évvel

Főtéri részlet a Staibl-házzal

ezelőtt elhunyt Szépréti Lilla, aki házukban lakott, szépen emlékezett meg róla a Vörös Zászlóban 1971-ben.

Városunkban él S. Bodoni Miklós költő 87 éves özvegye – Edith, leányával és két unokájával, a másik leánya – Judit – pedig Gyergyószentmiklóson lakik három gyermekével.

Staibl Antalnak volt egy fia, Andor, aki mérnökként a Művelődési Ház, a Kultúrpalota építésénél dolgozott. Leánytestvére Mária, Székely Károly szobrászművészhez ment férjhez, aki elkészítette és felállította Rákóczi fejedelem szobrát a Kossuth utcában, 1907-ben.

A Főtér 55. és 54. számú házainak emeletét hátul az udvar felett híddal kötötték össze velencei módra. Az 54. számú házban Dudutz Antal Fekete Kutya-hoz címzett nagy élelmiszer- és fűszerkereskedése volt. Ma az Állami Gazdaságok boltja működik ott.

Staibl Antal halála után a megszűnt festéküzlet helységeit Hints Zoltán gyógyszerész bérelte ki. Hints Zoltán régi vásárhelyi családból származott, Kolozsvárt végezte az egyetemet és doktorált a gyógynövényekből, miként városépítő polgármesterünk Bernády György is. Hints Zoltánnak 1897-től volt már gyógyszertára a plébánia mellett. Staibl Antal halálakor központibb helyre helyezte át a patikát. Jelvénye az Aranyszarvas volt. Előkelően rendezte be. A fogadó részlegben leülhettek, újságot olvashattak a kedves vevők. Egy-egy pohárka ánizsos és köményes likőrrel, ún. *aqua carminatával* kínálták őket. Társaság kedvelő ember lévén mindegyre átment a szemben levő Apolló-palotába, a Kaszinóba, beszélgetni vagy sakkozni, ellenőrzés nélkül hagyván gyógyszertárát. A 20-as évek végén két fiatal jó gyakorlati érzékű gyógyszerész: Dávid János és Kovács Andor nyitottak gyógyszertárat a főtéren. Nem tudván velük versenyt tartani, kénytelen volt eladni gyógyszerétárát Kővári Józsefnek, aki a II. világháborúból nem tért vissza.

Hints Zoltán családja szerette a gyógyszerészetet. Két leánya gyógyszerészhez ment férjhez, és fia, Ádám gyógyszerész lett. A harmincas években, mivel itthon nem kapott

állást szakmájában, a Szív utcában Péterffy Károly kollégájával egy kis vegyi üzemet létesített, ahol cipőkrémet és különféle kenőcsöket stb. gyártottak. Aztán Alsójárára, majd Dédára ment gyógyszerésznek. Az államosítás után Mezőbándra került. Barátságos, segítőkész ember volt. Ő harcolta ki a 60-as években Mezőbándon a középiskolai osztályok felállítását román és magyar nyelven. Ott érettségizett a fia is: Miklós-István, aki gyógyszerészeti technikumot végzett, és a főtéri nagypatikában dolgozik.

1991-ben a gyógyszerterek magánosításakor Sipos Cornel közismert helyi orvos Mioara nevű felesége kapta meg ezt a gyógyszerteret. Jelvényük: a földgolyó terhét cipelő Atlas.

Köszönetet mondok adataiért özv. Bors Albertné Staibl Editnek és Hints Miklós Istvánnak.

A NEMZETI BANK

Bolyai utca 2. szám

A Bolyai utca 2. szám alatt magas, ízléses épület simul a Papp-palotához. Századunk első éveiben építették. A Nemzeti Bank működött benne 1962-ig. Akkor készült el a Főtér 50. szám alatt a modern, üvegfalás bank-épület. Oda vitték át a Nemzeti Bankot. A Bolyai utcai szép épület azóta a Mezőgazdasági és Beruházási banknak ad otthont.

Városunk iskolaváros volt. Tanult iparosai, kereskedői virágzó üzleti életet teremtettek. Üzemeket, gyárakat varázsoltak elő már az első világháború előtt. Az ipar és kereskedelem virágoztatásához pénz, hitel kellett. Erről gondoskodtak a hitelintézetek, a bankok. Kölcsönt adtak, forgatták a pénzt, és jól fizették alkalmazottaikat. A bankfiú, a banktisztviselő a társadalom krémje volt, a lányos anyák óhajtott vőjelöltje.

Több bank működött nálunk már az első világháború előtt, s azután is alapítottak egyet-egyét. A városi lakosság életében betöltött fontosságuk szerint sorolom fel őket:

A Marosvásárhelyi Leszámítoló Bank Rt., nemzetközi nevén Escompte Bank A.G. 1900-ban alakult. Betéteseinek, ügyfeleinek többsége városi polgár volt. Működött fiókja Maroshévízen és Szászrégenben is. Kereskedelmi áruraktára volt a vasút mellett. Üzemeltette a meggyesfalvi cserép- és téglagyárat, ahol szombatonként fizettek az első időkben. Autóbusz még nem volt, s a gyalog hazajövő munkások szomjúhozó része meg-megállt a kocsmáknál, főleg a Három Fenyőnél, s vékonyította pénztárcáját. Próbából szerdára tették át a fizetésnapot. Végző megoldásként a bankban adták ki a javíthatatlanok fizetését egy-egy családtagnak. Az utolsó időkben a Leszámítoló Bank főleg a kereskedőkkel dolgozott sok kis összegű rövidlejáratú kölcsönt adva nekik. Kapcsolata volt külföldi intézetekkel, így hollandiai, németalföldi bankkal, Banque des Pays Bas.

A Marosvásárhelyi Takarékpénztár Rt., amit közönségesen Nagy Takaréknak nevezünk, nagy összegekkel dolgozott. Hivatalos neve Sparkasse, Caisse d'Epargne. 1869-ben alapították. Fiókjai működtek Besztercén, Csíkszeredában, Gyergyószentmiklóson és Nyárádszeredában. Székhelye a Főtér, Rózsák tere 2. szám volt, a hajdani Görög-ház, ahol napjainkban a katonai orvosi rendelő működik.

Az egykori Albina téren, a volt görög katolikus templom mögött működött az erdélyi románok híres bankja, az Albina Takaré- és Hitelintézet, Albina Spar und Credit Anstalt. 1872-ben alapították. Foglalkozott a bankszakma minden ágával. Központja Nagyszeben volt. Nagy pénzeket, százezreket adott, főleg földvásárlásra. Évtizedekig volt igazgatója a nagyon kedves Boros Victor, aki pár évvel ezelőtt hunyt el 90-en felül, s még élete utolsó heteiben is bejárt segíteni a nyugdíjasokhoz.

A bukaresti Banca Româneascănak is volt fiókja városunkban. Szász bank is működött nálunk, a Nagyszebeni Általános Takarékpénztár Rt. marosvásárhelyi fiókja. A Hermansdtädter Allgemeine Sparkasse A.G. székhelye a Petőfi téren volt, ahol ma a baromfibolt árul. Utolsó vezetője a

banknak Gömő Kálmán, a Trébelyben lakott, és szerette járni a hegyeket. Jó erőben lévén nyugdíjazáskor állást vállalt és dolgozott, amíg hagyták. Az Erdélyi Bank Rt. a kereskedőké volt. Kolozsvárt alapították 1894-ben.

Kolozsvári kereskedőké volt az Erdélyi Leszámítoló és Pénzbevaltó Bank vásárhelyi fiókja. Teljes nevén Siebenbürgische Escompte und Wechsler Bank A.G. Volt még fiókja Szatmáron is. A Kolozsvári Takarékpénztár és Hitelszövetkezet is tartott itt fiókot.

A kis hitelbankot és takarékpénztárt itt alapították 1926-ban. A fakereskedők érdekeit szolgálta. A Marosvásárhelyi Közhasznú Takarékpénztár kicsi bank volt. A Háztulajdonosok Szövetségéből fejlesztette ki Szánthó János.

Kicsi volt még a Detre S. és társa bankház és pénzbevaltó üzlet is.

Az 1929 után Amerikából ide is eljövő gazdasági világválság következtében két bank, az Agrár Bank és Takarékpénztár, valamint az Erdélyi Kereskedelmi és Hitel Bank csődbe mentek, még a 40-es évek elején is felszámolás alatt álltak.

SZILÁGYI JÁNOS ORVOS HÁZA

Bolyai utca 4. szám

A Bolyai utcában könnyű megtalálni a négyes számot. Földszintjén a gyógynövény és egy kicsi bizományi bolt kínálja áruit. Felémelve tekintetünket látjuk, hogy a ház kétemeletes és homlokzata díszített. Mindkét emeleten egy parányi erkélyből lehet lenézni az utcára. Minden emeleten egy-egy 6 nagy szobás lakosztály nyújtott kényelmes otthont lakóinak. Az eredetileg szürke homlokzatot a főutcák házai kívülről látható részeinek kötelező lefestése alkalmából sárgára precselelték. A ház végében személyzeti lakásokat helyeztek el. Hátul az udvaron tágas istállóba kötötték be a saját és vidékről kocsival csütörtökönként bejövő rokonok lovaikat.

Ezt a vastag falú, jó móddal épített, városi házat Dr. Szilágyi János orvos építtette századunk első éveiben, az akkori divatnak megfelelően. A telek felső részében levő kert hátsó részébe Szilágyi János egy kisebb emeletes bérházat húzatott fel a 20-as években.

Az államosítás után az udvar utca felőli részére a Nemzeti Bank modern, emeletes lakóházat építtetett alkalmazottai számára, s az udvart és az új épületet 6-os számmal jelölték. A hatszobás lakosztályokat összevissza vágták. A rendelő melletti nagy verandát is befalazták. Szobát csináltak belőle. Kivágták a második emeletre felvezetett Izabella szőlőtövet is. Szilágyi Jánost onnan kitették. Hajdani rendelőjéből és szobájából átalakított lakásban most Farkas József nyugdíjas orvos és családja lakik. Felesége boltot tart a Bolyai utcában. Régi vásárhelyiek. Nagyapja Háromszékről jött ide a Katolikus Gimnáziumba tanárnak, apja a Városnál volt rajzoló, ő pedig a mezőcsávási körzeti orvosi rendelőbe jár. Felesége Mária, a városi pénzügyi osztály legkedvesebb adófelügyelője.

Szilágyi János falusi fiú volt. Szászvároson végezte a református Kun Kocsárd Kollégiumot. A bentlakásban végigment minden hivatalon, mint kisdíák, volt vigíl, kapuőr, nagydiák korában secundarius, asztal- és szoba-főnökhelyettes, majd primárius, asztal- és szobafőnök. Az utolsó évben megkóstolta az időnként rácsó diákvezérség (apparitor) dicsőségét és felelőségét. Kezében tartva a lapos felületű lustra botot, melyre a bentlakó diákok nevét szobák szerint felírták, ellenőrizte a felügyelő tanárral a szilenciumon, a tanulási időben a tanulók jelenlétét, és ő vezette a diákokat, ha mentek valahova. Az apparitor (megjelenő) nevét azért kapta, mert, ha hirdetni való volt, hívásra megjelent az igazgatónál, átvette a hirdető könyvet, és felolvasta minden osztályban a közleményt.

A bentlakásban fegyelem volt. A gyermekek megszokták a közösségi életet, a rendszeres munkát. Kifejlődött bennük a segítő szellem s a másokért érzett felelősség tudata. Az

alsó osztályosok, a fikák, úrnak szólították a felső osztályosokat, és jobban félek tőlük, mint a tanároktól.

A szászvárosi kollégiumot 1923-ban megszüntették. Épületében szeretetház, az egyházi alkalmazottak árváinak otthona lett. A hajdani szászvárosi kollégiumnak sok kiváló diákja volt. Közülük csak Groza Pétert, Nagybaconi Nagy Vilmost és Róth Jenőt, Berde Mária férjét említem meg. Szászvárosról helyezték ide tanárnak a kollégium megszűnte után Nagy Ödön természetrajz szakos tanárt. Groza Péter mindig felkereste, mikor testvéréhez, Groza Victor orvoshoz jött látogatóba.

A lelkes, fiatal Szilágyi János orvos századunk elején kerül városunkba. Hamar észrevette, hogy itt több áldozatot szed a tüdőbaj, mint máshol. Élete céljának az ellene való harcot tekintette. 1906-ban dolgozatot írt a tuberkulózisról vagy gümőkorról vagy szárazbetegségről, ahogy akkor nevezték. Dolgozatát felolvasta a marosvásárhelyi Szövetkezeti Társaskör 1906. október 6-i gyűlésén. Az 1904-beli statisztikai adatok szerint a halálozások 15,7 %-át a tüdőbaj okozta. Megszervezte a tüdőbaj elleni védekező egyesületet, amelynek ő volt a titkára. Könyvecskét írt az egyesület feladatairól. A könyvecske Adi Árpád nyomdájában jelent meg 1908-ban. Megelőző intézkedésként felvilágosító munkát, rendelők létesítését és a lakásviszonyok javítását javasolta. Kérte a hatóságokat, hogy építsenek szanatóriumokat, erdei üdülőket, vidéki falusi kolóniákat, tengerparti gyógyintézeteket és kórházakat. Ő maga ingyenes orvosi rendelőt tartott fenn tüdőbajosoknak. Ebbe betársul később dr. Horváth Jenő orvos is.

Horváth Jenő, Horváth József kollégiumi igazgató fia volt. Az ő igazgatósága alatt 1906-ban építettek vastag falú, szép, nagy tanári lakást a Köteles Sámuel utca 5. szám alá azon a telken, ahol a régi házban hajdanában Köteles Sámuel és a Bolyaiak laktak. A ház falán két márványtábla is látható. Az egyik a Bolyaiakról szól, a másik városunk korabeli nagy írójának, Molter Károlynak állít emléket. Horváth Józsefnek

volt egy József nevű tanár fia, aki németet és angolt tanított a helyi Felső Kereskedelmi Iskolában. A Felső Kereskedelmiben és a Zeneiskolában főiskolai tanári fizetést adott, a város és egyetemi tanári bizottság vizsgáztatta az ide pályázókat. Ezért voltak olyan tudós tanárok a Kereskedelmi Iskolában, mint Antalfy Endre, aki magyarra fordította a hinduk nagy hősköteményét, a Királyok Könyvét, Büchler Pál, az indogermán nyelvek szakértője, dr. Farczádi Elek, a Teleki Téka tudós könyvtárosa, és Szigyártó Gábor, aki a 20-as évek közepétől a Kollégiumban tanított történelmet és földrajzot, s akinek a *Kolozsvári bál* című Bolyaiakról szóló színdarabját előadták Kolozsvárt és Vásárhelyt is. Ő mesélte, hogy a Kereskedelmiben fiatal tanárként akkora fizetést kapott, hogy egyharmadából fizették a lakbért, és éltek négyen édesanyjával, a másik harmadát elköltötte ő, a harmadik harmadot pedig félretette utazási alapra. Az első nyáron Nyugat-Európában, a másodikon Észak-Európában és a harmadikon Észak-Afrikában járt. Aztán megházasodott. Jöttek a gyerekek és jött az első világháború.

Térjünk vissza Szilágyi Jánosra. A 910-es évek elején lelkes segítőtársat kapott a tüdőbaj elleni küzdelemben Schimdt Béla orvos személyében, akit Bernády György hozott ide Pestről, látva egészségügyi téren végzett hatásos szervező munkáját. Idejövetele után rövid idő alatt Schimdt Béla megszervezi a tüdőbetegek nyilvántartását, vizsgálatát, és beindítja a kórház tüdőbajos-részlegét, és megindítja az *Orvosi Szemlét*, és csaknem haláláig, 1943-ig szerkeszti. Szilágyi János és Horváth Jenő benne vannak a szerkesztő bizottságban. Orvosi egyetemünk értékelve a haladó hagyományokat, ezt a címet adta folyóiratának 1946-ban.

Szilágyi János városunk lakói egészségügyi helyzetének javítására leghatásosabbnak a csekély havi díjazású házi orvosi intézmény széles körű kifejlesztését javasolta. Elképzelése szerint szükséges házi orvos minden olyan családnak, ahol sok a gyermek, TBC- és/vagy más állandó beteg vagy öreg emberek vannak, ő maga is sok családnak volt házi-or-

vosa. Családjait általában hetenként látogatta, és lakásukon kisebb műtéseket is végzett. A régi, 1500-as, 1600-as évekből való házak lakóit igyekezett meggyőzni, hogy vágassanak nagyobb ablakot, hogy süssön be jobban a nap. Betegeivel baráti viszonyt alakított ki, és derűs kedélyével jó kedvre hangolta őket.

Szilágyi János korán házasodott a vagyonos Csontos családból, melynek két tagja közismert volt az első világháború előtt. Az egyik Csontos Olivér ügyvéd, aki több testületben, egyesületben tevékenykedett. Vezetőségi tagja volt a Kaszinónak, elnöke a Stefánia Kisdédóvnak. A másik az öreg Csontos Miklós, aki 12 borjú nevelésével kezdte pályafutását, és néhány évtized alatt az állatokból közel 4000 hold kövér szántót vett magának Radnót, Tóhát és Záh határában.

Szilágyi Jánosnak három gyermeke volt: Ferenc, Erzsike és Olivér. Ferenc gazdamérnök lett. Feleségül vett egy földbirtokosnőt, és Mócs mellett egy Aranykapu nevű helységben gazdálkodott. A második világháború után családjával Amerikába ment. Erzsike zenetanárnő, énekesnő volt. Szerepelgetett ünnepségeken, betanított műkedvelőket előadásokra. 1944 őszén Pestre ment. Olivér tudós típusú ügyvéd, 1941-ben képviselő lett. Elment a parlamenttel Sopronba. Onnan nem jött vissza. Előbb Franciaországba, majd Amerikába ment. New Yorkban Kövi Pál, a híres Négy évszak nevű vendéglő tulajdonosa alkalmazta könyvtárosnak. Kövi Pál *Erdélyi lakoma* című irodalmi értékű szakácskönyvét kiadták nálunk a Kritériumnál 1980-ban. Olivér a messze távolban halt meg. Felesége, Kny Vica gyógyszerésznő, itt nevelte fel két fiát és egy leányát. Fiai, anyjuk halála után apjukhoz mentek. Leányuk itt maradt az országban.

Szilágyi Jánost a házból való kitelepítés, vagyona elvesztése nem törte meg. Segítőkészsége, tudásvágya megmaradt. 80 éves korában elment a szülészetre Borbáth doktorhoz császármetszést nézni. 89 éves korában megházasodott másodszor. Feleségül vette Kiss Tamás volt kollégiumi tanár akkor

85 éves, jó erőben levő özvegyét. Öt évnél többet éltek együtt boldogan. 95 éves korában szólította el a halál.

Felesége túlélte egy évvel.

Szilágyi János egészségesen élt. Nem ivott, nem dohányzott, végzett munkája örvendeztette. A segítségadás jó érzéssel töltötte el, és környezete felvidtása boldoggá tette.

Köszönetet mondok a Teleki Téka könyvtárosainak Szilágyi János írásai előkereséséért, valamint Trombitás József, Csontos Árpád, Farkas József orvosoknak, Csontos Levente gyógyszerésznek értékes adataikért.

CSIKY LÁSZLÓ HÁZA

Bolyai utca 16. szám

A Bolyai utca 16. szám alatt, a Bolyai és Régi baromvásár (Lupeni) utca sarkán szemet gyönyörködtető egyemeletes ház vonzza tekintetünket. Eredetileg földszintjén és emeletén egy-egy négyszobás lakosztály és legénylakások voltak.

Ezt a házat Csiky László közjegyző építtette 1911-ben egy nagynénjétől részletre vett telekre a városházát és művelődési házat építő mérnökök tervei szerint, abból az anyagból és olyan stílusban.

Csiky László 1873-ban született a szép Görgény völgye Szentimre nevű falujában, törekvő földműves családban. Bátyja, Lajos, aki Vásárhelyen a Kollégiumban már tanár volt és később igazgató lett, behozta szolgálóiáknak. Bekerült a vastag falú internátus tanügyi reformig valamelyik nyugati egyetemi város nevét viselő szobájába. Sepregetett, fát hordott és hordta ki nagy tálban asztaltársainak az ételt a konyhából a konviktusba, a kantineba. A szolgálóiák intézményt megszüntették, megmaradt a bentlakóknak az 1930-as évekig a vigil (kapuőr) szolgálat és a bentlakásban a primárius és secundárius (szobafőnök és helyettese) hivatala. Legnagyobb felelőssége a végzős osztályból sorra kerülő apparitornak, a bentlakást felügyelő tanár segítségének volt, ő

vezette a tanulókat le a konviktusba. Ellenőrizte jelenlétüket a szilenciumon (tanulási időben). Hívásra megjelent az igazgatónál. Átvette a hirdetőkönyvet és felolvasta az osztályokban a közleményt. A tanügyi reform után az igazgató hangszóróba mondta be az osztályokba utasításait. 1957-ben az iskola megalapításának 400 éves évfordulója ünneplésére sok mindent átalakítottak, különösen bent az épületben.

Csiky László elvégezvén a jogot, hazajön Vásárhelyre, és a nemrég elhunyt Barabási László ügyvéd apjával ügyvédi irodát nyit. Feleségül veszi Ferenc-Mihály Zsiga mezőmadarasi birtokos egyik leánytestvérét, akinek Pagocsán volt földje. Sógorságba kerül a mezőségi birtokos Csontosékkal, Szilágyi János orvossal, valamint Vásárhelyi Jánossal, aki a legnehezebb időben volt az Erdélyi Református Egyházkerület püspöke s képviselőiséget is vállalt, hogy legyen valami lehetősége egyházának használni.

Házát megépitve Csiky László közjegyzői engedélyt kap, amihez tudás, feddhetetlen jellem és anyagi alap kellett. Bécsbe németül írtak, a jogi és orvosi okleveleket latinul adták ki. Csiky László népszerű lett városunkban. Mindenki Lacinak hívta. Segítőkész és önzetlen volt. Értelmes és jó gyakorlati érzékű felesége irányította.

1936-ban a Konkordia Egyetértés Hitelszövetkezet elnökévé választottuk, mert tekintélyes ember volt.

Csiky Laciéknál három fiú született: László, Jóska és Jancsika. László orvos lett. Szegedre ment. Ott is maradt. Jancsika 13 éves korában skarlátban meghalt. Jóska Kolozsvárt végezte a Református Teológiát. Az 1930–31 iskolai évben Párizsba küldték továbbtanulni. Vízaknára kerül papnak, majd 1936-ban Vásárhelyre jött vallástanárnak. 1939-ben Tótfalussy József halála után a Vártemplom lelkész lesz. Modern ember volt. A katedrán természetesen beszélt, röviden aktualizálta az Igét. Legfőbb tevékenysége hívei összefogása, a családlátogatás volt. Sokat foglalkozott a fiatalokkal, az IKE – református ifjak egyesülete – tagjaival, reményt sugalmazva nekik a nehéz időben.

Vásárhelyre kerülve Jóska feleségül veszi a székelykáli származású Nagy Gizit, akinek néneje, Irma a Székely és Réti bútorgyár társtulajdonosának, Székely Jóskának a felesége. Irmának és Gizinek volt még egy fiútestvére, Nagy József szobrászművész.

Csiky Jóska és Nagy Gizi házasságából egy fiú és egy leány, Boldizsár és Borbála született. Boldizsár a Filharmónia igazgatója, zeneszerző. Nevét nemcsak országunkban ismerik. Egyébként a Pro Európa Liga egyik vezető tagja. Fia, ifjú Boldizsár már szép zenei sikereket ért el zongoraművészként, és remélhetőleg kisleánya is hű lesz a családi hagyományhoz. Csiky Jóska leánya, Borbála az egészségügyben helyezkedett el, és Szalman Lóránt karmesterhez ment férjhez.

Csiky Laci 1948-ban, háza államosítása előtt meghalt. Aztán családját kitelepítették. Jóska keserves szem-rákban pusztult el 1953-ban, 47 éves korában. Évekig tartotta nehéz körülmények közt, az osztályharc gyűlölködő légkörében, menyé a családot.

A 20-as években egy Felső-Maros menti református pap fia, Csiky László tanult a Kollégiumban. Előbb tanító, majd zenetanár lett. Fia, szintén László, folytatta apja mesterségét. Az ő fia, Tamás, fejlődő zenei reménység. Így két Csiky nevű zenészcsalád él városunkban.

Köszönetet mondok az adatokért Csiky Jóska özvegyének és özv. Madarásy Ottónénak.

A BOLYAI-HÁZ

Köteles Sámuel utca 5. szám

A Köteles Sámuel utca 5. szám alatt, szemben a Minoriták templomával van egy keményen megépített városi lakóház. Ezt nevezzük mi Bolyai-háznak. Nagy kapuja felett márványtábla díszelleg a következő szöveggel: „E helyen állott az a ház, amelyben bolyai Bolyai Farkas 1804. évtől az 1856. év

végén bekövetkezett haláláig lakott, s amelyben fia, Bolyai János gyermek és ifjúkori éveit töltötte.”

Az ősi Bolyai-házat az utca nyitása miatt lebontatta, és helyébe ezt az új házat építtette a Református Kollégium az 1906. évben.

Bolyai Farkas, a marosvásárhelyi Református Kollégium hajdani tanára, korának egyik legelső, hazájának egyik legnagyobb matematikusa volt. Barabás István író századunk 30-as éveiben a *Domáldi jegenyék* című regényében festi le e kort.

Bolyán, a régi Nagyküküllő megyében született 1775-ben és Marosvásárhelyt halt meg 1856-ban. Gyermekkorát az ősi birtokon Bolyán és a Szeben környékén lévő Domáldon, anyja birtokán tölti. Iskolába Nagyenyedre küldik, ahol mindjárt kitűnik kiváló számolókézségével és gyors felfogásával. Csodagyermekként kezelik, aminek megvan rá a lelki hatása. Megtanul latinul, görögül és héberül. Könnyen írja majd néhány tanulmányát latinul. Befejezván az enyedi, főiskolai rangban levő iskolát, a kor szokása szerint nyugati körútra megy egy főúri tanítványával. Végiglátogatják a matematikával foglalkozó tudósokat. Egyesekkel, így Gausszal, barátságot köt, és élete végéig levelezik vele.

Hazajövén gazdálkodni kezd. Nehéz idők jártak akkor a mezőgazdaságra. Igyekszik jövedelmezőbbé tenni birtokát. Domáldon faiskolát állít be. Népszerűsíti a pónyik almát. Nagyra növő fája erős, sokáig él és sokat terem. Az 50-es években jött tanuló Domáldról Vásárhelyre. Elmondta, hogy Domáldon a Bolyai-házban volt az iskolájuk, és a kertben teremtek még a pónyik almafák. Gyermekkoromban és még azután is tettünk el télire minden évben cukor nélkül reszelve pónyik almát levesnek és tésztának.

Bolyai Farkas Vásárhelyre kerülván tanárnak, többet tudott foglalkozni szenvedélyével, a matematikával. 1832–33-ban kiadta a *Tentamen* című kétkötetes munkáját, ami világhírűvé tette. Új távlatokat nyitott a matematikai tudományok fejlődésében.

Szórakozásként foglalkozott a szépirodalommal is. Drámákat írt, verseket fordított angolból és németből. Gyűjtötte és kiadta a maroszéki lakodalmi szokásokat. Játszott latin, német és magyar versek írásával. Szívesen fogalmazott gyászjelentéseket és halotti beszédeket versben vagy prózában.

Az élet gyakorlati oldala is érdekelte. Olyan cserépkályhákat rakott össze egy kályhás barátjával, hogy több meleget adott ki és tovább is tartotta a meleget, mint amiket addig építettek. A Teleki Tékában levő Bolyai-múzeumban még van egy ilyen kályha. Szóbeszéd szerint századunk elején Alsó- vagy Felső-Sófalván készítettek még szép, színes csempekályhákat ilyen rendszerrel.

Fia, János, félelmetes vívó, kiváló hegedűs, lemond hadmérnöki állásáról, hazajön és matematikával foglalkozik. Szakértők szerint korának világviszonylatban is egyik legkiválóbb matematikusa volt, a párhuzamosok szerelmese, a modern matematika megalapozója, aki apja *Tentamen* című művéhez toldott *Appendixében* bizonyította, hogy a párhuzamosok a végtelenben találkoznak.

A bolyai Bolyai család egy leszármazottja, Bolyai Gáspár, városunk lakója. A nagy Bolyaiak életét kutató tudósok mindegyre felkeresik őt a nála levő családi emlékeket tanulmányozni.

1902-ben megint nevezetes lakó került a Bolyai-házba, dr. Dékányi Kálmán történelem és földrajz szakos tanár, a Kollégium nagy könyvtárának őre és a Teleki Téka főkönyvtárosa. 1912-ben egyetemi magántanár lett. Járt előadásokat tartani Kolozsvárra, az egyetemre. Elnöke volt az egykori marosvásárhelyi Közművelődési Egyesületnek, az EMKÉ-nek, alelnöke a Kemény Zsigmond Társaságnak. Ezenkívül termékeny tudós és író volt. Történelmi tárgyú cikkei, könyvismertetései könyvekben és hírlapokban nagy számmal jelentek meg. Például: *Bél Mátyás földrajza* – Marosvásárhely, 1903; *Ocskai László* – Marosvásárhely, 1903; *Nagy Lajos király viselt dolgai* – Brassó, 1906; *A Bécsi Krónika* – Kolozsvár, 1915 és mások.

Szerkesztette a *Székelység* című politikai napilapot 1903–4-ben és a *Zord Idő* című félhavi szemlét 1920–21-ben.

Sajnos gyenge testalkata és nehéz családi körülményei akadályozták tudományos munkásságát, és 1925-ben, 50 éves korában sírba is vitték.

Dékáni Kálmán után újabb közismert kollégiumi tanár, Tróznér Lajos költözött a Bolyai-házba. Magyarot és latint tanított. Az elemi iskola felügyelője volt. Írogatott irodalmi tanulmányokat s a Kemény Zsigmond Társaság ülésein, a Kollégium dísztermében olvasta fel őket. Felesége Soós Pálnak, városunk egyik leghíresebb kőműves mesterének volt a leánya.

Soós Pálról utcát neveztek el a Felső vasútállomás mellett. Egyik földje középebe utcát vágott, s annak két oldalára 21 házat épített. Tróznér Lajos nagyobbik fia, Lajos, elpusztult az első világháborúban. Kisebbik fia, József, zenét tanult Bécsben. Hazajövén zeneszerzéssel foglalkozott, s városunk szellemi életének tevékeny résztvevője volt. Szentgyörgy utcai házuk kertjében épített szép lakásában fogadta vendégeit, többek között a francia kör tagjait, és mutatta be szerzeményeit. A második világháború után Tróznér Jóska zenetanári állást vállalt a művészeti iskolában. Feleségül veszi a művészeti iskola zenei részlegének igazgatónőjét, özvegy Szőnyiné, Henszelmann Sárrikát, és neveli a két Szőnyi gyermeket. Közülük az egyik, Szőnyi Zoltán városunk egyik legkiválóbb zenetanára és két gyermeke városunk zenei életének nagy ígérete. Tróznér Lajosnak volt egy leánya is, Annuska. 50-en felül járt már Annuska, amikor kemény természetű édesanyja jobb létre szenderült. Annuskának aztán egyedül kellett megvívnia napi harcát a Bolyaiak tere 34. szám alatti államosított nagy házban. A három család használta közös konyhában és fürdőszobában elesett, és pár nap múlva visszaadta lelkét teremtőjének.

Tróznér Lajosnak volt egy kőműves fiútestvére, akinek a fia, dr. Tróznér Ferenc orvos, megyénk és városunk egészségügyi igazgatóságának volt egyik vezetője egészen a kö-

zelmúltig. A nagy kórház és több más egészségügyi intézmény létrehozása az ő vállát nyomta. Felesége pszichológus, két fia gyógytornász. Fiai autójavító műhelyt tartanak fent házukban.

1931-ben Tróznér Lajos elköltözése után, Molter Károly kollégiumi tanár, író, műbíráló, irodalmi szervező és 1945 után egyetemi tanár költözik a Bolyai-házba. 1890. december 2-án született Óverbászton, a hajdani Bács-Bodrog megyében, a meleg Bácskában. Részben francia, részben német eredetű családját születési helyén először 1782-ben említik meg. Apja haladó gondolkozású, szabadságért lelkesedő kovácmester volt. Taníttatta minden gyermekét. Anyai nagyapja Kossuth katonája. A második világháború után az ott tomboló gyűlölethullám a közeli rokonságból egyet, de a többi Molterek közül sokat pusztított el.

Az eleven, gyors felfogású Károly az elemi és a középiskola négy alsó osztályát szülővárosában járta ki. A gimnázium felső tagozatát Kecskeméten végzi, ahol megtanulja jól az akkor divatba jött gyorsírást, aminek nagy hasznát veszi, mikor rövid ideig haditudósítóként működik a Balkáni háborúban, majd gyorsíróként a pesti parlamentben. Budapestre iratkozik be az egyetemre német-magyar szakra.

Egy gazdag bácskai német asszony nevelőt kért a pesti egyetemtől magántanuló fiának. Az egyetem Károlyt javasolta jó tanulása, német anyanyelve és arról a vidékről való származása miatt. Másfél évig tanította a fiút, utazgatva Németországban, Franciaországban és Angliában. Aztán a fiú letette kitűnően az érettségét, Molter Károly pedig vizsgáit az egyetemen.

1913-ban neki ismeretlen vidékre, a messzi Marosvásárhelyre jön német szakos tanárnak a Református Kollégiumba. A lázasan építkező kisváros szellemi élete egyhangúnak tetszett Pest irodalmi életének pezsgése után. A minden új iránt érdeklődő fiatal tanár szombaton reggel gyakran frakkba vágta magát, s a 11 órás vonattal Pestre ment megnézni az Operában a bemutatót. Némelykor már pénteken elindult,

és Bécsben nézett meg színházi előadást. Itthon a tanítás után szorgalmasan járt a Kaszinóba. Ott olvasgatott, vitatkozott, hallgatta az előadásokat, és némelykor kártyáztatott. 1918-ban megházasodik. Feleségül veszi egy volt tanítványát, Marosi Zsófiát, egy jómódú vásárhelyi kereskedő leányát. Zsófia asszony aztán mindent megtesz, hogy Károly szabad idejét teljesen az irodalomnak tudja szentelni.

Károly pedig ír újságcikkeket, bírálatokat és levelezik az új helyzetben göröngyös utakon meginduló erdélyi irodalmi élet csaknem minden jelentős személyiségével. Hozzá költözik Sényi László, a Kemény Zsigmond Társaság titkára. Együtt szervezik a Kollégium dísztermében tartandó előadásokat, amelyeken nemcsak Erdély, hanem az egész magyar nyelvterület legtöbb írója és tudósa megjelent.

Molter Károly az *Erdélyi Helikonnak* egyik vezéregyénisége, Magyarország egyik legrangosabb irodalmi díjának, a Baumgarten díjbíráló bizottságnak tagja volt.

Színdarabjait Kolozsvárt és Pesten mutatják be. Más műveit Vásárhelyt, Kolozsvárt és Pesten, újabban Bukarestben adják ki. Legjelentősebb a *Tibold Márton* című életrajzi regénye, amely kortörténet, és bemutatja hogyan lesz a bácskai német fiúból erdélyi magyar. Kedvenc irodalmi műfaja a novella, amelyben építő gúnnyal csúfolja ki a társadalom fonákságait. Legkedvesebb nekünk a *Bolond kisváros* című novellás kötete, amelyben a régi Vásárhely vidám történeteit örökíti meg. Ezt is kiadták többször.

1945-től 1951-ig németet tanít Kolozsvárt a Bolyai Egyetemen.

Sanyargatta őt is az osztályharc. Kuláknak akarták nyilvánítani felesége Unumáj-beli tanyájáért. Jó szándékú, igazi demokrata ember volt. A 30-as években az ő javaslatára adtak pénzbeli segílyt a helyi szabadkőműves páholy egyes tagjai a rászoruló, Kolozsvárt tanuló vásárhelyi egyetemistáknak.

1944 nyarán egy brassói zsidó újságíró idemenekített

gyermekét rejtegette, majd Pestre vitte, ahol átvészelte a nehéz időket.

Molter Károly a mienk volt, a vásárhelyieké. Számtalan emlék fűz hozzá. Gyermekkoromban bogeneztünk utána a korcsolyapályán. Később eljártunk előadásaira. Ő is eljött a mieinkre, és meg is bírált, finom gúnnyal. Egy ideig láttuk sétálni naponként a Bolyai utcában. Aztán onnan is eltűnt. Már nem sétál a felesége, Zsófia asszony sem a Gecse utcában.

A Bolyai-házra újabb emléktáblát tettek fel román és magyar nyelven a következő szöveggel: „Ebben a házban élt és alkotott Molter Károly író (1890–1981)”. Ezt az emléktáblát a marosvásárhelyi írók helyezték el 1990-ben.

Molter Károlyéknak három fiuk született, akiket mókás kedvű apjuk Péternek, Pálnak és Barnának nevezett el. Az értelmes, eleven fiúk apjuk vendégszerető házában már gyermekkorukban találkoztak az erdélyi és magyar irodalom kiválóságaival. Természetesnek vették, hogy ők is tollforgatók lesznek. Mivel a Molter név foglalt volt már, anyjuk Marosi nevét véve fel indultak pályájukon. A legidősebb, Péter, 1920-ban született és 1939-ben érettségizett. Elvégezte a Református Teológiát és a tanárit. Teológiai tanár és filozófus szeretett volna lenni. Beleszólt a sors, és táborig papként vitték a háborúba. Négy évig járta az orosz fogság nehéz iskoláját, ahol megtanult jól németül, mert német táborban tartották.

Jó helyről jövén haza, az itteni vezetők a hűséges és mindenhez értő ifjú káderek közé sorolták. Előbb az itteni napilapba írtak vele cikkeket, majd Kolozsvárra vitték az Utunk szerkesztőségébe. „Az ideológiailag jól képzett fiatal mindent tud” jelszóval színházigazgatót is csináltak belőle Kolozsvárt. Mikor kikerült nagy hivatalából, észrevették, hogy nem minden írása felel meg a párt követelményeinek. Következmény: kiteszik a pártból. Szellemi szükségmunkás pár évig a könyvkiadó vállalatnál. Aztán visszavették az Utunk szerkesztőségébe, ahol termékeny kritikus munkát

folytatott. Tanulmányai egy részét összegyűjtve adták ki. Monográfiát írt Salamon Ernőről. A romániai magyar irodalom történetét három kötetben foglalta össze. Felesége tanárnő. Két leánya és három unokája külföldön él.

Molterék középső fia, Pál, 1925-ben született és 1944-ben érettségizett. A természet világa érdekelte mindig. Gimnazista korában láttam kezében dr. Kohl Erzsébet akkori kolozsvári egyetemi tanárnő *Szines hó* című könyvét. Sportolt is. Jó kosárlabda játékos volt. Geológiát végzett Bukarestben és Moszkvában. Egyetemi tanárként Kolozsvárt sok szakmunkát írt. 1988-ban a rák elvitte. Tanárnő felesége és két gyermeke Kolozsvárt élnek.

A legkisebbik fiú, Barna, 1931-ben született és 1950-ben érettségizett. Vegyészmérnököt végzett és újságírónak ment a bukaresti Előréhez. Valami írása nem tetszett a vezetőségnek. Kidobták a pártból és állásából. Egy ideig Bukarestben munkás, aztán hazajön Vásárhelyre s a Cukorgyárba felveszik vegyészmérnöknek. Pár év múlva visszakerül az Előréhez. Annak utódjánál, a bukaresti Romániai Magyar Szónál dolgozik, majd a Duna televízió szerkesztője lesz Budapesten. Hat riportregénye jelent meg, és több munkáját összegyűjtve adták ki.

Marosi Barnának van egy fiuk és egy leányuk. Egyik sem él itthon.

Felesége, Ildikó színházi rendezői szakot végzett, és újságíró lett. Több irodalomtörténeti vonatkozású munkája jelent meg: *A Kemény Zsigmond Társaság levelesládája, Közelképek, 20 író portréja, A Helikon és az Erdélyi Szépműves Céh levelesládája*, két kötetben. Írt Balázs Ferencről, Tëssitori Nóráról és Dsida Jenőről is. Munkái segítik a közelmúlt irodalmának kutatóit.

Marosi Ildikó apja Farkas József, az ismert vásárhelyi építész, hozzájárult városunk fejlesztéséhez. Előbb elvégezte a helyi Felső Kereskedelmi iskolát, majd kitanulta a kőműves mesterséget. Aztán Pesten elvégezte a régi, híres pallériskolát. Hazajöve építkezési vállalatot alapít, ami a 30-as évek má-

sodik felében induló csendes gazdasági fellendülés alatt elég jól kezdett menni, mert jól dolgoztak és nem drágán. A 40-es évek elején a nagy állami és szövetkezeti építkezések bőven ellátták munkával. Ő építette többek között a Dózsa György utca elején a volt Hangya székházat, ahol most a helyi újságok szerkesztősége székel. Magának is felhúzott egy szép házat a Cuza Voda 75. szám alá, közel a piachoz. Háza homlokzatára domborműként felvésette két kislánya képét. A házat eladta az államosítás előtt. Amikor szövetkezetbe tömörítették a városunkban akkor élt 500-nál több építőmunkást, Farkas Jóskát választották meg a szövetkezet vezetőjének. Pár év múlva a nagy építkezési vállalat felszívta a szövetkezetet.

Szegény Farkas Jóska 70 éves sem volt, mikor a kegyetlen rák elpusztította. Felesége és három leánya siratta. Nemrég elhunyt Marosi Péter író is Kolozsvárt. Marosi Barna a Duna tévé alelnöke, a fia, Péter pedig bemondó.

Köszönetet mondok Marosi Barnának az értékes adatkért.

RÉVÉSZ BÉLA HÁZA

Köteles Sámuel utca (volt 14) 10. szám

Révész Béla 1908-tól a harmincas évek végéig városunk legjelentősebb könyv-, papír- és zenemű kereskedője volt. Köteles Sámuel utcai házát századunk elején építtette módosan, átvéve nyugati újításokat. Földszintje közepén fogadószoba, mellette kisebb helyiségek. A személyzeti lakásnak is volt külön fürdőszobája. A konyha és ebédlő közé szagtalanító szobát iktattak be. Díszítésképpen teteje favázás.

Révész Béla és felesége meghaltak a harmincas évek végén. Örökösceik eladták a házat Lázár Kálmán gyergyószentmiklósi kereskedőnek, akinek utódai változtattak a belsején, majd eladták az egészet.

Révész Béla könyv-, papír- és zenemű kereskedése haj-

Révész Béla könyvkereskedése

danában a Széchenyi tér, ma Rózsák tere 17. szám alatt működött, ahol a nagypatika van. Üzletét nagyvonalúan rendezte be. Asztalkák és karosszékek várták a tisztelt vevőket, hogy kényelmesen nézegessék a könyveket és folyóiratokat. Iskolás gyermekek jártak oda az első világháború után divatba jött új táncok zenéjét hallgatni. Pl. Jöjjön nagysád simmit járni, Bizsereg a vérem, nem bír várni, Az én babám egy fekete nő, a szeme fényes fekete kő, majd Kicsike vigyázzon, egyszer nagymama lesz stb. Opera-részletek is voltak már lemezen. Vették is. Lehetett itt előfizetni külföldi újságokra, folyóiratokra. Társas utazásokat is rendeztek, főleg Olaszországba.

Révész Bélának nemzetiségileg magyarok, vallásilag neológ-zsidók voltak. A harmincas években a városunkban tartott egyetemista kongresszuson a vasgárdista diákok betörték az üzlet kirakatát. Kihordtak egy csomó magyar könyvet, és elégették az utcán. A járókelők szomorúan nézték. A negyvenes évek elején Nagy Dénes volt kereskedelmi iskolai rajztanár, festőművész vette át Révész Béla utódaitól a könyvkereskedést és tartotta, amíg lehetett.

Révész Béla felesége jómódú bécsi családból származott, és rokoni kapcsolatban állt Szénássyékkel, Magyarország legnagyobb fűzetgyártó vállalatának tulajdonosaival. A nemzetközi helyzetet bizonytalannak ítélve, Révész Bélának kivették pénzüket a bankból, és 1936-ban üzletükre emeletet húztak. Benne jó és olcsó szállodát, a Hargita Szállót indították be.

A telken, hátul az udvaron volt a nyomda, minek vezetője a Debrecenben született Morvai Zoltán volt. Nyomdászsegédként beutazta Európa nagy részét. Aztán Debrecenben folytatta mesterségét. Már tanuló korában írt verseket, tárcákat debreceni és nagyváradai lapokba. 1903–1906 között szerkesztette a *Csokonai-lapok* című irodalmi és kritikai folyóiratot. Aztán Vásárhelyre jön. Feleségül veszi Révész Béla leánytestvérét, és átveszi a nyomda vezetését. 1912-ben már itt adja ki a *Haladás* című irodalmi hetilapot.

1924-től előbb a *Tükör*, majd az *A ma* című politikai hetilapot szerkeszti. 1924-ben létrehozza az Erdélyi Könyvbarátok Társaságát. Debrecenben novellás köteteket és vígjátékokat adott ki, Vásárhelyt pedig két regényt és egy vígjátékot. Különösen népszerű volt nálunk a *Trubadour* című, 1913-ban megjelent regénye, amit később zsebkönyv alakban ismét kiadtak. Tagja volt a Kemény Zsigmond Társaságnak és elnöke az Újságíró Egyesületnek.

Morvai Zoltánnak két fia volt. A nagyobbik érettségi után Szénássyékhoz ment állásba, a kisebbik református pap lett. Bánffyhunyadra került, és írogatott a *Hétbe*. Révész Bélának három gyermekük volt: Imre, Endre és Klári. Imre sajnos gyermekparalízis miatt sánta maradt. Érettségi után apja Franciaországba küldte a szállodaiipart tanulni. Itthon zenében és nyelvekben képezte magát. Amerikába szeretett volna menni dzsessz-zenésznek. Unta négy fal közt intézni a Hargita szálló egyhangú ügyeit. Baloldali beállítottságú volt, mint akkor sok haladó szellemű ember. Feleségül vette Metz István orvos elvált feleségét, aki a Kollégium épületében tartott cukrászdát. A nyilasok hatalomra jutásuk után nem-sokára elvitték őket, mint vagyonos és ellenállást szervezni képes tanult embereket. Elpusztultak valahol. – Öccse, a festő Endre, külföldön rejtőzködött a nehéz idők alatt. A háború után hazajött, elvett egy mutatós fodrásznőt és pár év múlva Izraelbe mentek. Leánytestvérüket, Klárit a nagy tömeggel vitték el. Életben maradt, szerinte hála kendőjének, amit megvizezve fejére borított a tűző napon a hosszú névsorolvasások alatt. Hazajöve férjhez ment Hermann doktorhoz. Elvégezte Kolozsvárt az egyetemen a francia szakot, és a hatvanas években elmentek Izraelbe.

Révész Béla öccse, Ernő, nagystílű üzletember volt. Könyvkereskedést nyitott a főtéren, ahol a Romulus Guga könyvesbolt van. Kölcsönkönyvtárat tartott fenn. Elő lehetett fizetni nála külföldi újságokra. Filléres gyorsot, olcsó közvetlen vonatot indított külföldre nevezetesebb események alkalmával. A háború elől Dél-Amerikába ment. A háború

után megjelent Pesten, mint a Holland-Magyar Repülőtársaság elnöke. Eljött egyszer haza is körülnézni. Ajándékot is hozott volt alkalmazottainak.

Révész Bélának volt még egy ügyvéd öccse, Ödön, aki Pestre ment a harmincas években.

Köszönetet mondok az értékes adatokért Filep Istvánnak és Antal Editnek, akik kapcsolatban voltak Révészékkal.

A TELEGDY ÜGYVÉDEK HÁZA

Bolyaiak tere 9. szám

A Bolyaiak tere 9. szám alatt díszes homlokzatú emeletes ház áll. Földszintjén két nagy ablak balra, két nagy ablak jobbra, középen nagy kapu; az emeleten két nagy ablak balra, két nagy ablak jobbra, középen magas erkélyajtó. Bustya Lajos, városunk kiváló építőmestere építette a múlt század végén családjának. A Telegdy testvérek 1926-ban vették meg. A Telegdy család Szilágysomlyóról való, ott volt fűszerkereskedésük.

„Cukor-kávé-tea-rum/ Gyertya és petróleum” – olvasták a kirakatban a járókelők. Bibliát és énekeskönyvet is árultak, ezért „Bibliás Marcinak” mondták vevői.

Vásárhelyre a század elején jöttek, hogy közelebb legyenek az itteni rokon Korbuly és Bogdánffy családokhoz. Öt gyermekük született: Lajos, István, Márton, Annus és Ilonka. A fiúk a Kollégiumban érettségiztek, majd jogot végeztek. Annus Bártfára ment férjhez, Ilonka tanítónő lett. Lajost bírónak nevezték ki Kézdivásárhelyre. 1918 után Pestre ment, s a kúriai bíróságig vitte – ami bajt is okozott 1944 után. Az eleven István ügyvédi irodát nyit. – Márton tisztviselő lesz a városnál. 1918 után onnan kikerül, és bátyjához megy az irodába, miután egy évet Bukarestben tölt román jogi nyelvet tanulni. Belép még az irodába István Mihály, a Kollégium volt érénydíjas, végig tiszta jeles növendéke. Alkalmazták még Roman lov ügyvédet is. Itt gyakornokos-

codott Vitályos Iván és Nagy Lajos is, aki Pesten a jogtudományi munkák osztályozásának világhírű szakértője lett. A helyi Nagy Takerékpénztár jogtanácsosnak hívta be Telegdy Istvánt és István Mihályt, ami még növelte irodájának tekintélyét.

Telegdy István korán nősült. Kisleánya gyermekbetegségben meghalt. Elvált. Másodszor a híres háromszéki Geréb családból házasodik. Két leányuk, Márta és Klára születik. Márton fia Márk Simon körtvélyfáji nagybirtokos leányát, Máriát veszi feleségül, aki neki két fiút szül: Mártont és Istvánt.

A nyárádmenti Folyfalván élt egy Tolnay nevű birtokos család. Egyik ősük 1848–49-ben a híres úzes huszárok parancsnoka volt. Az 1920-as évek végén Tolnay Regináld, az akkori birtokos, birtoka kisajátítása után megmaradt részét Beregi Oszkár színésznek adta el. Beregi Kolozsvárt és Pesten játszott. A Janovics Jenő 1910-es évektől 20-as évekig működő kolozsvári filmgyárában Beregi Oszkár volt a filmek főszereplője. A helyi Művelődési Ház akkor mozinak használt nagytermében láttam vele *Az arany embert* és az *Egy magyar nábobot*. Aztán Beregi Amerikába megy. Birtokát a Telegdy testvérek veszik meg. Folyfalván lakott egy ideig Telegdy István ügyvéd Márta leánya, első férjével, Kónya István ügyvéddel, aki az 50-es években hirtön sötétjében végezte életét, mint politikai fogoly.

1934-ben Telegdy István ügyvéd fáradt, Debrecenbe viszik kórházba, ott hal meg „szívszélhűdésben” – írja az orvosi jelentés. Díszkíséret viszi fel a Kollégiumba a tetemét, ahol felravatalozzák, mert gondnoka volt a Kollégiumnak. Alig 50 éves volt. Az akkori *Reggeli Újság* részletesen beszámol temetéséről.

1936-ban Vásárhelyre nevezik ki Fábián Istvánt, a volt nyárádszeredai iskolaigazgató fiát, aki 1918-ban érettségizett a Kollégiumban, lévita is volt, egyházközségeket szervezett a Zsil völgyében és apja után a szeredai iskola igazgatója lett. Egy iskolába került Telegdy Ilonkával, akivel nemsokára

összeházasodtak. Aztán a helyi Tanonciskola igazgatójának nevezik ki. 1940-ben Telegdy Márton visszakérül a városhoz. Segített, ahol lehetett a zsidó kérdésben is. Jó barátságban volt mindenkivel, 83 éves korában halt meg. Nagyobbik fia, Márton, gazdasági akadémiát végzett. Temesvár mellé került állásba. 59 éves korában meghalt. Felesége és három fiú maradt utána. – Telegdy István ügyvéd Márta leányának, a harmadik férjétől, a népszerű Máthé Ákos orvostól van egy leánya, Máthé Márta, aki számtan-fizika szakos tanárnő a Bolyai Kollégiumban.

Fábián István később könyvtáros lesz a fémipari iskolában. Mellékesen dolgozik a tanügyi szakszervezetnél, nyugdíjazása után segít a Nyugdíjintézetnek. Ír egyháztörténelmi tanulmányokat is. 1990-ben, 90. évükben feleségével egyszerről halnak meg. Sírköyükön székely rovásírásos felirat tanúsítja Pista bátyánk tudásvágyát és ősei iránti tiszteletét.

Telegdy Márton kisebbik fia, István, nyugdíjban is dolgozik, tanít, lévén fizika-számtan szakos tanár és mérnök. Fordít német szakszövegeket. Orvosnő felesége, egy leánya és egy fia van.

Köszönetet mondok az értékes adatokért özv. Telegdy Mártonnénak és fiának, Istvánnak.

AGYAGÁSI KÁROLY FŐORVOS HÁZA

Bolyaiak tere 22. szám

A két Bolyai szobrának jobb oldalán, egy aránylag keskeny, múlt század elején épített egyemeletes ház nyúlik hátra az udvarba. Hátul gazdasági épületek állottak, mert tulajdonosaik gazdálkodtak is. Az utca felől mészárszék, előbb a Bodáé, aztán a Gaálé szolgálta ki városunk régen sok húst fogyasztó lakóit. Most Gaál egyik rokona tart benne vegyesüzletet.

Agyagási Károly 1853-ban született Mezőbándon a református pap fiaként. Ide járt a Kollégiumba, és a kolozsvári

Ferencz József Tudományegyetemen 1882-ben orvosi oklevelet szerzett. Erről fatokba zárt, pecséttel ellátott, pergamenre írt latin nyelvű diplomája tanúskodik. Nyáradszeredába megy körorvosnak, de nem marad ott sokáig, mert látván jó szervezőképességét, az akkori Maros-Torda megye vezetősége behívja Vásárhelyre. Megveszi a házat és feleségül veszi Bándról Kovács Etelkát. Tevékenysége városunk lelkes, tanult emberei társaságában még fokozódik. Szakmunkákat ír. Tud németül és tanul angolul. 1912-ben meghívják Londonba az 1913-ban rendezendő orvosi világkongresszusra. Szívégye a Vöröskereszt. Ezért Ferenc Saluator főherceg, Ausztria–Magyarország vöröskeresztjének elnöke 1916-ban II. osztályú vaskeresztet és szép magyar nyelvű díszoklevelet küldött neki. Bernády Györggyel együtt mindent megtett, hogy Szovátát európai híru fürdővé tegyék.

Az egészséges életmód apostola lévén igyekezett a zöldség-fogyasztást emelni. Vett a koronkai úton egy házat s hozzá közel 10 hold földet. Zöldség-kertésznek adta ki, kikötve, hogy termékeit a városi piacon árulja olcsón.

1920-ban a hatalomváltozás miatt kikerül állásából. Lakásán nyit magánrendelőt, minek érdekessége Jacott nevű, pácienseit szórakoztató papagája volt. Kezit csókolom, jó napot – köszöntötte a belépőket. Délben húst kért, délután tejeskávét. Énekelt is egy-két dalt. Vitték is a gyermekeket csodájára.

A Kollégiumnak iskolaorvosa és később főgondnoka is volt. 1927-ben a kaszinó díszelnökévé, a tornaegyesület pedig 1930-ban tiszteletbeli tagnak választotta meg.

Házassága sajnos gyermektelen volt. Rokon gyermekeket segített. Agyagássy Lajos előbb jegyző, majd pénzügyi tisztviselő nyolc felnőtt gyermekét taníttatta. Egyikük, Piroska, a kereskedelmi iskola volt közismert tanárnője mondta, hogy sokat fizetett érte nagybátyja, amikor mint egyetemistát évekig tartotta Kolozsvárt a Marianum fiókinternátusban, az Augustineumban, a Monostori úton, közel a Kós Károly építtette református templomhoz.

Agyagássy Károly felesége testvérének fia, a Pesten élő Makkay Árpád vitte filmre Pesten Zilhay Lajos regényét, *A halálos tavaszt* Karády Katalinnal és Jávor Pállal. 1944-ben Amerikába ment. Ott Márkus Lalával, a Vásárhelyi szépaszszonyok hajdani arcképfestőjével társult, és rajz- és festőiskolai tankönyvet vitt filmre. Aztán Márkus Lala az Amerikai Egyesült Államok vezetőinek képét festette, Makkai Árpád pedig néhány éve visszament Pestre.

Agyagássy Károlynak volt egy Vidor nevű polgáriskolai tanár öccse, a víz szerelmese. Telket bérelt a váróstól, és házat épített rá a Turbina-árok Marosba ömlésénél, a nagy bolygónál. Örömmel húzogatta ki a közeli laktanya úszni jól nem tudó katonáit a víz forgatagából. Apránként csatlakozott hozzá néhány jó úszó fiatalember. Megalapították előbb az Agyagássy Fürdő Társaságot, majd fürdőt rendeztek be. Ez lett a régi vásárhelyiek kedvenc vízparti szórakozó helye. Hajdan vízisportjáról híres városunkban három fürdő: a városi strand, az Agyagássy és a Ritz működött nyaranként.

Agyagássy Károly orvos tartotta a rokonságot a hasonló nevű dél-erdélyi református pappal, akinek fia, Dezső itt végzett a Kollégiumban a bécsi döntés után, s Magyarországot vezető fürdőorvosa lett Egerben.

Agyagássy Károly íróember is volt. Írt verseket, novellákat, sőt regényt is. *A néma* című zenés, falusi tárgyú színdarabját többször előadták. *Hat szomorú népdal* című művét és *A galamb és a sas* című elbeszélő költeményét itt adták ki. Fordított angolból, Conan Doyle és Rabindranath Tagore műveiből.

Agyagássy Károly népünk haladását a műveltség, a hagyomány és a lelki finomság ápolásában látta. Ezért érezte magát jól Deák Lajos megyei főtanfelügyelő és felesége társaságában. Járt Deák Lajosékhhoz dr. Bernády György is, aki a haladást az ipar és kereskedelem fejlesztésében, az emberek gazdagításában látta.

Agyagássy Károly 1933-ban fejezte be tevékeny életét. Bándra temették szülei mellé.

Köszönetet mondok az értékes adatokért Agyagássy Piroskának, aki jól emlékezett, hogyan éltek városunk lakói a 20-as–30-as években.

A CSONGVAY-HÁZ

Bolyaiak tere 32. szám

A Bolyaiak tere 32. szám alatt egy múlt század közepén felhúzott, hosszú ház nyúlik hátra az udvarra, s a személyzeti lakásban végződik. A kapu másik felén egy, az 1700-as évek végén épített földszintes ház néz az utcára a szomszéd telekig, a hajdani Királyi Tábláig. Az udvaron még egy széles épület terpszekedik, amit istállóból alakítottak át lakásnak. Ezt a házat nevezzük mi, e városrész régi lakói, Csongvay-háznak.

1815-ben Csongvay Sámuel rectornak, iskolaigazgatónak, Torockó-Szentgyörgyön, a messzi Aranyosszékben, a későbbi Torda-Aranyos megyében, fia születik, s Károlynak kereszti Brassai Sámuel unitárius pap, aki nem volt azonos Brassai Sámuellel, az utolsó magyar polihisztorral, minden tudományok ismerőjével, aki matematikai tanszéken működött és filozófiával, természettudománnyal, földrajzzal, nyelvészetrel és zenével is foglalkozott. Kolozsvárt előbb utcát, majd az Unitárius Kollégiumot nevezték el róla.

A Torockó-Szentgyörgyön született Csongvay Károly elvégezvén a megfelelő iskolákat, királyi törvényszéki bíró lesz városunkban. Feleségül veszi Miske Pál nyárádandrásfalvi birtokos Klára nevű leányát, akinek anyja, Kereső Borbála akkortájtban Erdély egyik legnagyobb állatkereskedőjének a leánya volt. Családi hagyomány szerint minden este saját telkükön etették és hevertették a hajtott csordát Brassó és Vásárhely között. Vásárhelyt a szándékosan szélesebbre hagyott Bivalyközön terelték át a barmokat a Régi Baromvásár utca aljában levő térségre, ahol valamikor az ökoradóra pecsételtek.

Miske Pál kisebbik leánya, Anna, Deák Ferenc vásárhelyi

ügyvédhez ment férjhez, két fia és három leánya születik. A nagyobbik fiút, Farkast a Makk-féle összeesküvés itteni vezetői, Török János, Gálffy Mihály és Horváth Károly perében diákkorában, 17 évesen letartóztatták, mert egy ismeretlen ember kérésére levelet vitt be Török tanár szobájába, a Kollégium bentlakásába. Törökéket 1854-ben kivégezték. Kivégzésük helyére később emlékoszlopot, a Székely Vértanúk emlékművét állították fel, amit halottak napján városunk lakói minden évben megkoszorúznak.

Deák Farkas hét évet ült Szebenben és főleg Kufsteinban. Elfogatását és rabságát részletesen leírja *Fogságom története* című könyvében. Kiszabadulása után elvégzi a Kollégiumot, és jogot tanul Pesten. Az Igazságügyi minisztériumban vállal állást. Osztálytanácsosi rangra emelkedik. Már egyetemista korában megkezdí történetírói, kutató munkáját. Több száz XVI, XVII, XVIII-ik századi levelet kutat fel, másol le és visz levéltárba. Lapokba ír cikkeket és elbeszéléseket. Tagja a Nemzeti Színház drámabíró bizottságának. 14 francia színdarabot fordít le ellensúlyozni az osztrákok által közvetített német hatást. Tagja volt az Akadémiának és egyik alapítója a helyi Kemény Zsigmond Társaságnak. 1888-ban hazajött előadást tartani, megfázott a vonatban. Tüdőgyuladást kapott, és meghalt 56 éves korában. Édesanyja mellé temették Andrásfalvára. Sírját a nyárádszeredai iskolások gondozzák. Városunk róla nevezte el századunk elején a börtön utcáját, mit pár évvel ezelőtt a vadban bővelkedő Retyezát hegység nevével tiszteltek meg.

Deákek kisebbik fia, Lajos, jogot végzett és megyei tanfelügyelő lett. Mozgékony ember volt. Gyűjtött népdalokat, népi mondókákat. Segítette az embereket, ahol lehetett. Irodája inkább a tanítók dolgait, mint a hivatali ügyeket intézte. Támogatta felekezeti iskolák létesítését a hivatalos irányzat ellenére, 1918 tavaszán szívbaja elvitte. Nagy tömeg kísérté koporsóját a temetőbe elemi iskolások sorfala között.

Csongvay Károly bíró fia, szintén Károly, Bécsben hadmérnök százados lesz. Jó munkája jutalmául, 12 nemes ös

bizonyítása után császári és királyi kamarási címet ad neki aranykulccsal Ferenc Jóska, a király és császár. Csongvay Károly lett városunk első aranykulcsos vitéze 1886-ban. Később Sényi László, a Kemény Zsigmond Társaság titkára is megkapta ezt a címet. Csongvay Károly bíró kisebbik fia, Lajos, ügyvédi mesterséget folytatott városunkban. Pestről házasodott. Feleségül vette Hajós Rózát, Hajós Alfréd húgát. Hajós Alfréd 1896-ban az athéni olimpiászon világbajnok lett a 100 és 200 méteres mellúszásban. Neves építész-mérnök. Ő építette a Margit-szigeti fedett uszodát. Csongvay Lajos mozgékony ember. Tevékenykedik a Kaszinó vezetőségében. Lelkes unitárius, főgondnoka a Marosi Egyházközetnek, levélbeli kapcsolatot tartott Ferenc Józseffel, aki 50 évnél tovább volt Kolozsvárt az unitáriusok püspöke. Nagyvonalú ember lévén igyekezett örömet okozni, s minden évben egyéniségének megfelelő ajándékot adott minden unitárius konfirmálóknak.

Csongvay Lajoséknak három gyerekük volt: Géza, Klárrika és Jánoska. Géza közjegyző lett az Alföldön. Legényemberként halt meg. Klárrika férjhez ment Bella Ede ügyvédhez. Született egy fia, Bella Dunci. Mérnök lett Csepelen, Szegény Klárrika fogyasztani akarván magát, ecetes uborkával tönkretette a veséjét, és meghalt fiatalon.

Jánoska gyöngéd, virágkedvelő ember volt. 1918-ig a Vármegyénél tisztviselő, aztán Andrásfalván gazdálkodik. A 30-as években vett magának egy Ford autót, a másodikat utcánkban. A háború után elveszik házát, földjét, s a Szabadi út végére telepítik ki. 40-en felül volt már, amikor egy jó gyakorlati érzékű elvált asszony a házasság révébe vezette. Gyermekek nem lett. 70-en felül jött el érte a halál.

Ez a Csongvay család kihalt utód nélkül, de utánpótlásként Bágyonból, Torda megyéből jött egy másik Csongvay, aki birtokos lett Háromszéken, nevelt fia és unokája pedig unitárius pap. Az ő családja továbbviszi az ősi nevet.

A Csongvayak és Deákok eszes emberek voltak. Gondolataikat most is fel lehetne használni a közjó érdekében.

A TELEKI TÉKA
Bolyai utca 17. szám

Marosvásárhelyt, a Bolyai utcában, szemben a volt Ítéelő Táblával, terül el a Teleki Könyvtár vagy közismerten a Teleki Téka barokk épülete.

Hajdani két nagy boltíves kapujából egyet befalaztak. Főtér felőli oldalát a várat építő Borsos Tamás utcája szegélyezi.

A könyvtárat Teleki Sámuel hozta létre, aki Gernyeszegen született 1739-ben és Bécsben halt meg 1822-ben. Külföldi protestáns egyetemeken tanult. Megismerkedett tudósokkal, megszerette a könyveket és kitanulta a könyvtárrendezés csínját-bínját. Tanulmányai végeztével a bécsi udvarba került. Szolgált Mária Teréziát, II. Józsefet és még két uralkodót csaknem fél évszázadon át, mint kancellár.

A könyvtár alapkövét 1799-ben tették le, és 1804-ben be is végezték az építést. Ekkor kezdi ide hazaküldeni könyveit Bécsből. Azt írja kísérő levelében könyvtárosának, Mihelyes Sámuelnek, hogy vegye jól gondjába a kincsét, mert életénél, feleségénél és gyermekein kívül ennél drágább neki nincs. Szenvedélye volt a könyvgyűjtés. Ügynökeivel vásároltatja egész Európában az érdekességeket: a Nagy Francia Forradalom előtt Franciaországban megjelentet röpiratokat vagy a Habsburg-birodalomban a II. József által bezárt zárdák latin imakönyveit. Az akkori ízlésnek megfelelően főleg latin és görög könyveket, felesége, Bethlen Zsuzsánna pedig magyarokat gyűjtött. Ő állíttatta össze könyvtára katalógusát négy kötetben, 1796, 1800, 1811 és 1819-ben.

Arra is volt gondja az alapítónak, hogy nyílt lánggal a könyvtárba bemenni ne lehessen. Ő fogalmazta a kivételi elismervény szövegét, szabályozta az olvasóterem használatát és megtiltotta, hogy az épületből könyvet kivigyenek.

Kazinczy Ferenc 1816-ban ittjártakor megnézte a könyvtárat. Az álmélkodástól magához térni alig tudott. Megemlíti,

hogy rézdrót mögött vannak a könyvek, hogy lehessen látni a címeteket s a tolvajságnak eleje vetessék.

Mivel az alapító halála után új könyveket nem vásároltak, a könyvtár könyvmúzeum lett. Értéke így is óriási. Az egyetlen ilyen Európában. A 40 000 Teleki Samu által küldött, megmaradt könyv mellett vannak ősnymtatványok, régi iratok, idegen és magyar egyedüli példányok. Legrégibb nyomtatvány Galeotto Marziónak egy Bolognában 1474-ben kiadott könyve. Megvan Piranesi olasz mester metszeteinek gyűjteménye 11 kötetben, megvan Bouquer francia festő Egyiptom állat- és növényvilágát ábrázoló több kötetes rajzgyűjteménye, amit valószínűleg Napóleonnak készített. Nézegethetünk még itt XV.–XVI. századbéli magyar nyelvemlékeket is.

A század elejétől a 30-as évek végéig Gulyás Károly kollégiumi rajztanár a Téka gondnoka, latin nyelven magyarázott a vendégeknek, akik jöttek messziről is. A magyar írók és tudósok csaknem mind megfordultak itt. A románok közül Goga, Iorga, Bogdan-Duică és főleg Sadoveanu nézték itt a forrásmunkákat.

Az iskolák és könyvtárak államosítása után áthozták ide a volt Református Kollégium könyvtárát és az ott levő Bolyai Múzeumot. Még más, volt felekezeti gimnáziumok könyvtáraiból is hoztak ide könyveket. Ilyenformán az állomány 200 000-re növekedett.

A Teleki Könyvtár napjainkban dokumentációs könyvtár, a megyei könyvtárnak alárendelve.

A közölt, értékes adatokért köszönetet mondok Sebestyén Spielmann Mihály főkönyvtárosnak.

A GECSE EMBERSZERETETI INTÉZET

Most nem egy ház mesél nekünk, hanem egy egész utca. Elmondja, hogy a Marosvásárhely védőszentjéről, Szent Miklósról elnevezett utcának miért adták hajdanában a Gecse Dániel utca nevet.

Gecse Dániel 1767. március 7-én született a Szolnok-Doboka megyei Cigányi községben. Az itteni református kollégiumban tanult 1792-ig. Azután a pesti univerzitásra iratkozott be, és orvosi diplomát szerzett. 1798-ban tudását bővíteni előbb Bécsbe, majd Olaszországba utazott.

Hazajöve sok helyt folytatott orvosi gyakorlatot. 1807-ben a Hunyad megyei nagy pestisjárvány leküzdésére küldték. 1809-ben a Napóleon elleni nemesi felkeléskor a hadikórházak felügyelője lett. 1813-ban Brassó és 1814-ben Fogaras környékén igyekszik megakadályozni, hogy külföldről ne hurcolják be a gyilkos kórt. 1817-ben városunk polgárai phisikussá, azaz városi főorvossá és kórházi orvossá választották meg.

„Itt végezte – írta róla egy kortársa – kiváló pontossággal, hívséggel, emberszeretettel és alapos készséggel a szenvedő betegek gyógykezelését.”

„1823. november első napján, reggel egy terhes vérhányás egyszerre úgy egybe rontotta belső alkotmányait, mint mikor a zöldellő palántot forró vízzel leöntik s oda lett orcája addig díszlett pirossága, odalett tagjainak minden ereje, elhagyta azelőtti vidámsága. 1824. május 13-ig kínozza súlyos betegsége, midőn koporsóba szállíttaték” – írta Szentgyörgyi Dénes hajdani tanfelügyelő, 1912-ben a *Marosvásárhelyi Lexikon* című könyvében, melynek adatait nagy részben Antal János református püspök 1840-ben Gecse Dánielről írt munkájából vette.

Gecse Dániel egyike volt kora leghumánusabb egyéniségeinek. Sok jót tett. Legényember lévén anyjával élt, és csaknem egész napját a Szent Miklós utcai templom udvarán levő kórházépületekben, az ispotályban töltötte. Ő alapította az Emberszereteti Intézetet, Institutum Philantropicumot, amit nagyapáink egyszerűen Gecse-kasszának neveztek.

1818. június 28-án ünnepelte a Kollégium 100 éves évfordulóját annak, hogy az enyedivel és kolozsvárral egyenrangú főiskola lett. Az ünnepi szónoklatot a várbeli nagytemplomban Antal János püspök tartotta. Az ünnepség

után a püspököt hazakísérte többek közt Gecse Dániel is, aki így szólt a jelenlevőkhöz: „Nékem templomozás alatt elmémbe ötlék, hogy ha valaki ezelőtt 100 évvel ennek a kollégiumnak 100 forintokat adott volna olyan rendelkezéssel, hogy annak kamatja évenként mostanáig tőkévé váljék, mi volna ma az összesített tőke?”

A jelenlevők számítgatni kezdtek, és megállapították, hogy rendes körülmények között a tőke 35 000 forintra emelkedett volna. Ez a gondolat nem hagyta nyugton Gecsét. 1820-ban 2000 forintot tesz alapítványként az intézet megteremtésére, és leírja pontosan annak kezelését és felhasználását. 1824-ben úgy rendelkezik, hogy anyja halála után egész vagyona ide fordíttassék. Mikor az összeg 1 000 000-ra szaporodik fel, az alap kezelését egy 9 tagú bizottságra bízta.

1903-ban meglett a millió, és a bizottság osztogatott előírás szerint a kamatokból segélyként egyházaknak és intézményeknek, kulturális létesítményekre a város környéki falvaknak is, iskolaépítésre, városunk lakóinak pedig kölcsönöket kis kamatra. Így alakult meg Gecse Dániel pénzén városunk jótékony célú hitelintézete, melynek székhelye a Kollégiumban volt, és csak kollégiumi tanár kezelhette. Az I. világháborút követő pénzbeváltás és gazdasági válság terheit a Gecse-kassza nem tudta elviselni. Fel kellett számolni. Még a 40-es évek elején is törlesztgette hosszú lejáratú kölcsönét egy-egy öregasszony. A Kollégium pénztárában pedig egy irattal tele szekrény és egy vaskassza őrizte az egykor városunk életében fontos szerepet játszó intézmény emlékét.

Gecse Dániel kedvelt utcája a Szent Miklós utca volt. A Kollégium és ispotály közötti távolságot naponta néha többször is megtette. Nézegette az utca szélén zöldellő fasort, és gyönyörködött a vadgesztenyefák díszes virágpompájában. Ezért adta az ő nevét a hálás utókor ennek az utcának.

A Gecse Dánielre és a Gecse-kasszára vonatkozó adatokért köszönetet mondok Deé Anikónak, a Teleki Téka könyvtárosnőjének és Nemes Margit nyugdíjas tanárnőnek, volt kollégiumi pénztárosnőnek.

TRÓZNER LAJOS TANÁR HÁZA

Bolyaiak tere 34. szám

Jellegtelen kék színre festett, 1813-ban épített egyemeletes ház. Hátra nyúlik csaknem a telek végéig. Az újabb időkben az udvaron hátul keresztben is építettek lakásokat.

Aszomszéd házban, a 36. szám alatt, ahol ma a Nyugdíjasok Segélyegyesülete és orvosi rendelői működnek, hajdanában a csendőrség székel. A 34. szám alatt bérelt helyiségekben kenyérsütődét, konyhát rendeztek be.

Ezt a nagy házat a vásárhelyi születésű Trózner Lajos felesége hozományaként kapta több más házzal együtt. Trózner a nyárádmenti Somosdon volt református lelkész majd később a Református Kollégium tanára. Felesége Soós Pál kőműves építőmester leánya volt.

Soós Pál (1843–1910) a múlt század végén és századunk elején száznál több nagy épületet épített városunkban, és vidéken is sokat. Ő építette a Megyei Múzeumot, a Mészárosok Társulata székházát (Rózsák tere 13. sz.), a Papp-palotát (Rózsák tere 44. sz.), a Csizmakészítők Társulata székházát (Rózsák tere 49. sz.), a volt Római Katolikus Leány-polgári, a zárda épületét, ahol a Művészeti Líceum működik, a Minoriták Bolyai utcai bérházát, a volt Református Kollégium tanári lakásait a volt Kazinczy (most Kogălniceanu utcában), a Köteles Sámuel utcai Bolyai-házat, amelynek homlokzatán a Bolyaiak és Molter Károly emléktáblája díszel; az Izraelita Hitközség Iskola utcai templomát és sok más nagy épületet. Saját magának a Szentgyörgy utca 47-49. szám alatt olyan díszes homlokzatú házat épített, hogy más városokból is csodájára jártak.

Építőtelepe a Kisállomás mellett, a vasút és az országút között terült el. Ott voltak anyagraktárai, az ácsok zsinórpadjai (a tetőszerkezetek előkészítő-helye), a tégláégetője, lóistállója. Halála után fia a telepet felszámolta. Helyébe utcát nyitott, amit az akkori városi tanács a köztisztületben álló építőmester emlékéért megőrizni Soós Pál utcának neve-

zett el. Soós Pál elnöke volt a kőművesek ipartársulatának. Elnökségének negyedszázados évfordulóján tisztelői fáklyás menetet, zenés felvonulást rendeztek a városban. Temetésekor kivonult a város nagy része. A menet eleje a Vártemplomnál, vége pedig a Szentgyörgy utca közepén volt – írta Keresztes Gyula műépítész a Népújság 1993. április 27-i számában.

Tróznér Lajos csendes ember volt. Nyugdíjba menetelekor, 1932-ben költözött be ebbe a házába. Szerette az irodalmat. Tanulmányt írt a székely népköltészetéről 1900-ban. Tevékenykedett a közéletben, alelnöke volt a Kemény Zsigmond Társaságnak, elnöke a Stefánia Kisdédóvnak, a háztulajdonosok szövetségének és díszelnöke az IKÉ-nek, a református ifjúsági együletnek. Volt két fia: Lajos és József és egy leánya – Annuska. Lajos elesett az I. világháborúban. József, akit itt mindenki Jóskának szólított, Bécsben és Párizsban tanult zenét – zenetanár és zeneszerző volt. Szentgyörgy utcai háza kertjében épített szép villa-lakásába hívta barátait zenehallgatásra és francia nyelvű társalgásra.

A II. világháború után Tróznér Jóska feleségül vette Henszelmann Sárrika zenetanárnőt, a háborúban elhunyt Szőnyi ügyvéd özvegyét, aki a Művészeti Líceum zenei szakának volt az igazgatónöje, és akinek anyját Henszelmanné Erkel Saroltát még Bernády hívta ide az I. világháború előtt az akkori főiskolai rangban levő országos zeneiskolába, az ún. zenedébe. Erkel Sarolta unokája, így Henszelmann Sárrika dédunokája volt a nagy Erkel Ferencnek (1810–1893) a magyar dalmű-zene megteremtőjének, ahogy a múlt században mondták, Kölcsey *Himnusza* megzenésítőjének, kinek szülővárosában, Gyulán már 1896-ban szobrot állítottak.

Tróznér Jóska nevelte szeretettel felesége két gyermekét: Zoltánt és Jutkát – Zoltánból zenetanár lett; fia és leánya örökölték a zenei tehetséget. Jutka orvosnő lett.

Tróznér Jóska 80 éves korában autóbaleset áldozata lett. Testvére, Annuska „hajdani nagy házukban” két más család-

dal egy konyhába kényszerítve morzsolta napjait, míg el nem jött érte, 70 éven felül – a halál.

Tróznér Lajos tanárnak volt egy öccse, Ferenc. Barátságos kőművesmester volt, akinek fia, szintén Ferenc, orvos lett, és megyénk egészségügyi igazgatóságának aligazgatója volt 24 évig, felesége pszichológusnő és két fia gyógytornát végzett. Tróznér Ferenc orvosnak van egy leánytestvére, Rozália, aki a háború után Németországban férjhez ment egy amerikai pilótához, Amerikában él és van két leánya.

Ebben a házban lakott Szász Károly is, a Művészeti Iskola tudós zenetanára. Most is ott lakik a közismert Malárik Pál, a Süketnémák Maros- és Hargita megyei Egyesületének volt egészségügyi referense.

Köszönetet mondok értékes adataiért dr. Tróznér Ferenc orvosnak.

BALOGH ENDRE HÁZA

Liszt Ferenc utca 6-8. szám

Marosvásárhelyt a Gecse Dániel (Ștefan cel Mare) és Deák Farkas (Retezatului) utcát a csendes Liszt Ferenc utca köti össze. Befordulva rögtön látunk a főtér felőli oldalon egy nagy platánfát s egy nagy hársfát. Mögöttük egy század elején épített, meséskönyvbe illő, sok szobás, kényelmes városi lak áll.

A század első negyedében Balogh Endre ügyvéd és író volt látható benne. Első novellája 1899-ben jelent meg, városunk akkori napilapjában, a *Székely Lapokban*. Ettől kezdve az irodalmi lapok novellákat s a szaklapok jogi cikkeket közöltek tőle. 1920-ban a *Napkelet* pályázatán dicséretet kapott. 1922-ben novellás kötete jelent meg Kolozsvárt a Minervánál. Tagja volt a Kemény Zsigmond és Erdélyi Irodalmi Társaságnak.

1925-ben 44 éves korában bekövetkezett halála véget vetett ügyvédi és írói pályafutásának.

Nemsokára megjelent a házban dr. Vértés Oszkár, volt kolozsvári orvos és felesége, Hegyi Lili, a kolozsvári színház század elején sokat ünnepelt primadonnája. A 20-as évek végén idejött Beregi Oszkár is feleségével, Erényi Böskével. Mindketten kolozsvári színészek voltak. A 90-es években működött kolozsvári filmgyárban megfilmesített Jókai-regények főszereplője Beregi Oszkár volt. Felesége még játszott Kolozsvárt a 30-as évek elején.

Beregi Oszkár megvette a Tólnai Regináld féle birtokot Folyfalván. Az 1930-31-ben ideérő nagy gazdasági válság idején eladta, és sok hazánkfia színész nyomát követte. Amerikába ment szerencsét próbálni.

A katonai szolgálat, világégés izgalmi miatt kiesett ez a ház érdeklődési körömből. 1946 őszi hazajövetelem után Muthu Aurel birtokos, bankigazgató, és ha jól emlékszem, liberális politikus volt az új tulajdonos, aki a házat kettéosztotta és két vevőnek eladta.

A Deák Farkas (Retezatului) utca felőli rész egy kolozsvári emberé lett, aki hirtelen meghalt. Utódaitól vette meg a részt dr. Szilágyi Miklós, Tasnádról idetelepedett számtan szakos tanár, matematikatudós. 1971-ben doktorált Kolozsvárt. Szakmája topologikus algebra. Tanulmányai kolozsvári, iași-i, temesvári és pesti szakfolyóiratokban és a román akadémia lapjában jelennek meg. Újabbán Róma, Trieszt, Palermo és Padua veszik át és adják ki munkáit. Szilágyi Miklós a házrészére két fiának emeletet húzott, az udvaron úszómedencét építtetett.

A ház másik részét Zoltán Aladár zeneszerző veszi meg. 1929-ben született Homoródszentmártonban. Kolozsvárt végzte a Konzervatóriumot. Gyorsan ível pályája felfelé. 1958-ban kerül városunkba. A dal- és táncegyüttes zenekari főnöke, aztán a helyi rádió zenei szakosztálya vezetője, a zeneszerzők egyesületének titkára, a Filharmónia igazgatója stb. Kitüntetést kap 1966-ban és Enescu-díjat 1967-ben. Termékeny. Zenekaroknak, dalárdáknak számtalan művet ír. Sajnos 1978-ban hirtelen meghal. Felesége a lakását idővel

elcseréli testvérével, dr. Nagy Zoltán orvossal, aki Zoltán Aladár dolgozósobáját múzeumként őrzi. Zongorája, íróasztala, bútorai, zenei könyvtára, műveinek eredeti kottái mind a régi helyükön vannak. Egy zenekutató dolgozza fel hagyatékát.

Dr. Nagy Zoltán nemcsak zeneértő, hanem elismert képgyűjtő is. A ház tele van kiváló erdélyi és külföldi festők képeivel. Ő maga is fest. Díjnyertes képei is vannak. Lakása padlásán műtermet rendezett be magának, ahol szenvedélyének élhet. Fia örökölte tehetségét. Földomborművei a bejáratú ajtónál fogadják a vendégeket. Ez nem elégti ki az ifjú Nagyot, még muzsikál is. A ház mellett a földön Székely János író fiának modern, fehér szobrai gondolkoztatják el az embert.

Kijövet eszembe jut, hogy pár évvel ezelőtt köteleken lebegve vágták le a hegymászők a nagy platánfa háztetőt fenyegető ágait. Elgondolom, hogy elmesélhetné ez a ház Balogh Endre ügyvéd és író hétköznapijait, dr. Vértés Oszkár derűs életét Hegyi Lilivel, Beregi Oszkár és Erényi Böske jövő miatti aggodalmait, Muthu Aurel rendszerváltás utáni védekező politikáját, dr. Szilágyi Miklós munkabeosztását és dr. Nagy Zoltán festőművész-orvos csendes napok utáni sóvárgását.

Az értékes adatokért köszönetet mondok dr. Nagy Zoltán orvosnak és dr. Szilágyi Miklós számtantudósnak.

SZENTGYÖRGYI DÉNES HÁZA

Volt Gecse Dániel, most Ștefan cel Mare utca 6. szám

A múlt század közepén épített vastag falú földszintes ház. Hat ablaka néz az utcára. Széles kapuján hajdanában fogatok jártak be és ki. Az utcai részt toldogatták hátrafelé, és végül befejezték félemelet-magaságban századunk elején egy akkor földszintes lakással, aminek száraz pincéjében mellékhelyiségeket rendeztek be.

Szentgyörgyi Dénes századunk elején vette meg ezt a házat és költözött oda leánytestvéreivel. Családja Székelykeresztúr környékéről jött ide. Apja, István, a helyi Szentgyörgy utcai református leányiskola igazgatója volt. Dénes szintén tanító lett. Tanított apjánál, majd a volt Sándor János, ma Dózsa György utcai elemi iskola igazgatója és végül tanfelügyelő lett.

A Szentgyörgy utcai leányiskolából a múlt század végén polgári fiúiskola lett. Az 1860-as évektől német és francia nyelvet is tanítottak. Előbb a Svájból idejött báró Thierry Adél, aki Dabóczy Ferenc tanárhoz ment férjhez, és később Wenger Félix – aki élete végéig sérelmezte, hogy Csathó Kálmán a *Most két a nap* című vásárhelyi tárgyú regényében babonásnak írta le. Szentgyörgyi Dénes családja szoros rokoni kapcsolatot tartott Szentgyörgyi Istvánnal, a neves színésszel, a helyi színiakadémia névadójával. A tudós Szentgyörgyi Dénes városunk köz- és szellemi életének fáradhatatlan harcosa volt haláláig, az I. világháború végéig.

Bernády lelkes támogatója városunk fejlesztésében, a református egyház gondnoka, az önkéntes tűzoltó egyesület parancsnoka volt.

Tollával szolgálta népünk műveltségét és anyagi fejlesztését. Folyóiratot szerkesztett az ifjú iparosok nevelésére. 1905-től felelős szerkesztője és kiadója volt a *Székely Világnak*, a Székely Társaságok Szövetsége hivatalos lapjának. Lapozgatva az 1906-ban megjelent II. évfolyamot, megtudjuk, hogy a Székely Társaságok Szövetsége elnöke Deák Lajos királyi tanácsos, megyei tanfelügyelő volt, s pesti ajánlás dacára sem államosította megyénkben a felekezeti iskolákat. Deák Lajosnak öccse volt Deák Farkas, aki igazságügyi államtitkár, író- és történetíró, a Székely Vértanúk összeesküvési perében hét évi fogságot szenvedett, és nevét pár évvel ezelőtt még a mai Retezatului utca viselte. Ír az újság a helyi felsőiskola beindításáról, az új városháza épületének beosztásáról, a nyárádmenti kisvasút Parajdig vite-léről. Megemlíti Bocskay István szobrának leleplezését

Nyárádszeredában. Beszél a Székely Kirendeltség által hozott tenyészállatok, nemesített vetőmagvak és oltványok kiosztásáról, a Tordán létesített új gazdasági iskoláról. A rászoruló iskolás gyermekeknek karácsonyra 230 rend ruhát és 49 pár csizmát osztottak ki, a pécek minden gyermeknek egy-egy kalácsot adtak. A tengerentúli kivándorlás csökkentésére új munkahelyek létesítését és telepítést javasolt az újság.

Szentgyörgyi Dénes 1912-ben szerkesztette és adta ki a *Marosvásárhelyi Lexikont*, összefoglalva benne városunk múltját, ismerteti nevezetességeit, és leírja jelenét, fejlesztését és építkezési lendületét.

Szentgyörgyi Dénes családja tanító-család. Tanítónő volt mindhárom leánytestvére és mindhármuk szenvedélye a kézimunka, a varrás volt: Nelli nemcsak varrt, hanem vízfestékekkel festett is, Erzsí Demeter Józsa kézimunka-üzletének dolgozott, Sára Mezőmadarasra ment tanítónőnek. Ott férjhez ment Fodor Albert birtokoshoz, és a falusi asszonyokat tanította kézimunkázni. Leánya, Piroska, Pesten végezte az iparművészeti iskolát. Állása is volt ott. Hazajött szabadságra, megismerte a Gecse utcai református templom akkori segédpapját, a jó énekes, jó táncos Fekete Jánost, és hozzáment feleségül. Nyárádkarácsonyfalvára kerültek, Fekete János szülőfalujába. Ott beszervezték a falusi asszonyokat, kézimunkákat varrattak, hímeztettek, és eladták a vásárhelyi és kolozsvári szövetkezetnek és magánosoknak. Székely bútorokat is készítettek és festettek, amiket a szövetkezet Svájcba küldött. A II. világháború véget vetett az ilyen tevékenységnek. Fekete János is börtönbe került, mert nemcsak a templomban, hanem otthonukban is igyekezett reményt kelteni híveiben. Fia, Fekete Zsolt örökölte családjuk tehetségét, és nemcsak országunkban ismert festőművész.

Nevezetes lakója volt a háznak dr. Osvát Kálmán, Osvát Ernő öccse, aki 1919-ben felrázta az erdélyi irodalmi életet, megindította a *Zord Idő* című félhavi szépirodalmi szemlét, amit anyagi gondok miatt eladott a Kemény Zsigmond

Társaságnak. 1921-ben megszűnt, de irodalomtörténeti jelentősége elvülhetetlen.

Köszönetet mondok értékes adataiért Fekete Zsolt festőművészeknek.

LILA ÉS SÁRGA HOMLOKZATÚ HÁZ
A GECSE UTCÁBAN
Ștefan cel Mare 8. szám

Ha a Liszt Ferenc utca felől a Kistemplom felé megyünk mindjárt látjuk, hogy a Ștefan cel Mare, volt Gecse Dániel utca 8. szám alatti ház homlokzatát a a 80-as években kötelező javítási munkák során lilára és sárgára festették. Eredetileg szürke és zöld volt az alap, tulipánminták díszítették az ablakok közti térséget, és gombaszerű sötétzöld félgömböcskék elevenítették a falszéleket. A homlokzatot csinosító építkezési vállalat nem találta célszerűnek a zöld szín használatát; a sötétzöld gombafejeket is fehérre meszelték le. Ezt a jó móddal megépített, csak utca felé emeletes házat Zambler Domokos, volt közös hadseregbeli százados húzatta fel a 900-as évek elején.

Felesége korán meghalt. Gyermekekük nem volt. Megint megházasodott. Egy év múlva kisfiuk született, a kicsi Domokos, öröm, boldogság honolt náluk. Egy engedékenyebb pillanatában Zambler Domokos váltót írt alá egy könnyelmű asszonynak. Az fizetni nem tudott. Zambler-től kérték a pénzt. Ő vette a szolgálati revolverét, és föbe lőtte magát. Felesége eladta a házat, kifizette az adósságot, s a maradék pénzből vett magának egy kicsi házat a Felső Vasútállomás mellett.

Az új tulajdonos a Csíkból idekerülő Blénessy fakereskedő és családja volt. Alig rendezkedtek itt be, mikor a havasokban üzemet vezető fiuk valami hatósági visszaélés ellen pártját fogta egy alkalmazottjuknak. Megfenyegették. Előbb ide menekült, aztán vissza a havasra, ahol lelőve találták meg.

A ház megint gazdát cserélt. Az új tulajdonos Erdélyi Elemér volt tordai vármegyei tisztviselő lett. Eladta a felesége Torda környéki birtokát, és erre a vidékre, felesége rokonihoz közel költözött. Megvették ezt a házat, valamint Vaja és Göcs között a Filep és Balla birtok megmaradt részét. Erdélyiek úri gazdák voltak. Bent laktak a városban. Hétfőn reggel kimentek kocsival, s szombaton délelőtt bejöttek.

Erdélyi Elemér tevékenykedett a katolikus egyházban. Egyszer, valami betegségből felépülve, megjavíttatta az ákosfalvi katolikus templom tornyát hálából.

Volt egy Iduna nevű lányuk, aki Szántó János helyi tisztviselőhöz ment férjhez. A 30-as évek közepétől Szántó János volt a Háztulajdonosok Szövetségének a vezetője, bankigazgató is volt. Szántó Jánoséknál három gyermek született. A legnagyobb, Máriskó a 40-es évek elején férjhez ment az akkori hadapród iskola parancsnokának, Terényi ezredesnek katonatanár fiához.

Terényi ezredes demokrata ember volt. Egy zsidó mérnök ismerősét tiszti ruhába öltöztette, és vitte magával el egészen Németországig. Csak ott jelentették fel a háború utolsó napjaiban. Nem is mert hazajönni a feljelentő. Máriskóék hazajöttek. Az urát innen kiutasították. Elváltak. Egyik leányuk itt, a másik Magyarországon él. Szántó Jánosék második gyermeke Elemér, nyugdíjas tisztviselő. Állattenyésztő mérnök fia Magyarországon él, leánya pedig itt végezte az orvosit.

A Szántó János harmadik gyermeke, Anikó, korán férjhez ment az ezermester Kovács Zsolthoz, aki gazdasági iskolát végezett. A csikmenasági faiskola vezetője volt, aztán hosszú éveken át irányította főtechnikusként a megyei halász-vadász egyesületet. Szakértelme nagy, munkabírása óriási. Fólia alatt hajtat külföldi tulipánt, krizantémot. Olt szőlőt, szaporít rózsát. Messze földről is járnak hozzá tanácsot kérni. Nyugdíjas felesége segíti kerti munkáiban. Van egy fogorvosnő leányuk, aki megunva az állandó vi-

dékre járást, urával és fiával Magyarországra telepedett át. Itteni házukat eladták.

A régi idők tanúi, Erdélyi Elemér és leányuk, Iduna meghaltak. Szántó János Pesten 1945-ben aknaszilánk ütötte sebben vérzett el. Ezért felesége hadiözvegyi nyugdíjat kapott, s házukat nem államosították.

Ebben a házban lakott a 20-as években Simor Jenő hegedűművész, volt városi zeneiskolai tanár. Innen ment ki Amerikába. Itt lakott Pattantyús Manó tisztviselő, későbbi váradi színész. Porav törvényszéki bíró is lakója volt a háznak. Tisztelettel néztünk rá mi gyermekek, mikor vállig érő hajú apját karonfogva kísérgette az utcán. A nemrég elhunyt Kincses Elemér bíró is töltött pár évet családjával ebben a házban a háború után.

A század elején Zambler Domokos megépítette jómóddal, szeretettel ezt a házat. Hiszékenysége miatt életét is elvesztette. Blénessyéket előre nem látható sorscsapás érte.

Erdélyiek, Szántókék éltek néhány nyugodtabb esztendő a két háború közt, amíg a nagy forgószél sok mindent meg nem változtatott.

Megmaradt együtt a család, idegen nem lakik a házban. Együtt tudják intézni közös dolgaikat.

ZONGOR LÁSZLÓ CSALÁDI HÁZA

Ștefan cel Mare utca 16. szám

A házra pillantva látjuk a Ferrostyl Magazin és Ferrostyl Műhely feliratú fémtáblákat, mutatják, hogy a házban üzlet és az udvaron, a garázsban – kovácsoltvas műhely működik.

A vastag falú, alacsony, keményen megépített téglaház az 1700-as évekből való. Ilyen ebben az utcában még az 5. és 3. számú valamint az új homlokzattal büszkélkedő 9-es számú ház. Ezek Deák Ferenc ügyvéd tulajdonában voltak. Az ő fia, Deák Farkas igazságügyi államtitkár, történetíró, író,

régi kéziratok felkutatója, a Kemény Zsigmond Társaság egyik alapítója.

A 13-as számú modernizált homlokzatú 1700-as évekbeli házban született és élt Vida Árpád festő, aki, ahogy századunk elején mondták, aranybetűkkel írta be nevét városunk művészi életébe. Az élet változása, hogy ahol Vida Árpád apjának csizmadia műhelye volt, ma „Töni” felirattal fűszer- és csemegekereskedés működik.

A Gecse utcát, mielőtt Gecsének nevezték volna, évszázadokon át Szent Miklós utcának hívták, mert az itt levő református kistemplom udvarán kicsi házakban kórházat, régiesen ispotályt tartott fenn az egyház. Az 1820-as években még ispotály-templomnak mondták a kistemplomot. Szent Miklós a betegek védőszentje volt.

A Zongor család eredete messze nyúlik. Nevük szájhagyomány szerint a solymár-mesterséggel van kapcsolatban. Egyik ősük, 1606 és 1620 között Nyitra megyében volt megyei tisztviselő, majd a váci püspökséget szolgálta. 1718-ban a család új nemeslevelet kapott bődi előnévvel. 1794-ben Mezőkölpényben jegyzik fel a család egy tagját, mint királyi táblás ügyvédet. A múlt század végén Zongor István Csittszentiványban volt körjegyző. Egyik fia, Zongor László (1898–1956), – látva, hogy az I. világháború után tisztviselő pályára menni nincs lehetőség, a Transsylvania Palotában bodegát, gyümölcs- és tejterméket árusító boltot nyitott. Feleségül vette Zintaller Matild fodrásznőt, a Franciaországot is megjárt Zintaller labdarúgó testvérek nővérét.

Az üzlet jól ment, 1947-ben megvették a Gecse utca 16. szám alatti házat, és ide költöztek. Tartották a boltot, amíg lehetett. A barátságos Zongor László lelkes tagja volt az 1898-ban alapított Marosvásárhelyi Sportegyesületnek, az MSE-nek. Hosszú évekig játszott labdarúgó csapatában. Sajnos, elbetegesedett és 1956-ban meghalt, felesége 1974-ben követte. Két gyerekük volt: István és Mária. István fogtechnikus lett, feleségül vette Naphegyi Rozáliát. Született négy gyermekük, három fiú és egy leány. A legnagyobb

– István – színiakadémiát végzett, városunkban játszik a színházban. – Van egy fia és egy leánya és egy unokája.

Másodszülöttjük – leány lett, Marika, Kecskés Tiborné, akinek van egy leánya. A harmadik gyermek – László – a Művészeti Középiskolában érettségizett, majd fém munkát tanult. 1990-ben műhelyt nyitott lakatos-munkák, kovácsoltvas tárgyak készítésére. Van két fiúk: Attila és Levente. Zongor László közéleti tevékenységet is kifejt, a Kistemp-lomban presbiter.

A negyedik gyermek, László ikertestvére, Gyula, szintén vasas szakmát tanult, a Metalul szövetkezethél dolgozik. Van egy fia, Csaba.

A négy gyermek édesapja, István, 1992-ben halt meg. Testvére, Mária, Koppándi Endréné 1990-ben hunyt el.

Koppándiéknek van egy fiúk: András és egy leányuk Matild, és mindkettőnek van 3-3 gyermeke.

Köszönetet mondok adataikért özv. Zongor Istvánnénak és Zongor Lászlónak.

KELEMEN BÍRÓ HÁZA

Ştefan cel Mare 35. szám

A Gecse Dániel utca 35. szám alatt egy utcára néző négyablakos, vastag falú, 4 nagy szobás, mellékhelyiségekkel ellátott, verandás házat látunk. A városiak Kelemen bíró, a szomszédok pedig Kelemen Laci házának nevezték. E ház mellé a sarok-telekre épített az állam egy kétemeletes tömbházat vagy 30 évvel ezelőtt, aminek földszintjén árulgat a Rapid élelmiszer kereskedés. A tömbház felhúzása előtt egy 1500-as évekbeli zsindeyes tetejű ház roskadozott évekig a telken. Egyszer egy vihar ledöntötte a tetejét, s agyonütött egy oda behúzódó, vásárba jövő szekereset.

A hajdanában nagyernyei előnevet viselő, lófőszékely Kelemen család a 18. század végétől szerepel városunk történetében. Kelemen Márton Teleki Sámuel életében volt

a Téka öre, könyvtárosa, korán elhunyt fia, László pedig törvényszéki bíró. 1882-ben született unokája szintén László, szintén törvényszéki bíró lakott ebben a házban századunk elejétől. Magas, határozott ember volt, mint a Kelemenek általában. Már kollégista korában eljegyezte Hints Albert városi tisztviselő Ilona nevű leányát, és feleségül is vette, miután elvégezte tanulmányait. 1906-ban Besztercére, majd Szebenbe nevezik ki, mert tud románul és németül. 1918 után egy ideig raktári munkás Székely és Rétinél, majd kinevezik ide bírónak. A 30-as évek vége felé betegeskedni kezd, és 1938-ban hirtelen meghal. 1907-ben születik legidősebb fia, Laci. 1925-ben érettségizik, amikor először vizsgáztatta francia rendszer szerint, idegen tanárokból álló bizottság a tanulókat. Háromnak sikerült a Kollégiumból. Az egyik ő volt. Minden iránt érdeklődő, tanulni vágyó és gyors felfogású fiú volt. A Kollégium önképzőkori gyűlésén lelkesen beszélt Reményik Sándor költészetéről, és elsőként között lépett be a cserkészmozgalomba. Kolozsvárt végezte az orvost, Pesten és Párizsban volt továbbképzésen. A Református Kórházba megy állásba Kolozsvárt. Onnan hazakerül 1946-ban, amikor ide költözik az orvosi és gyógyszerészeti kar. Egyetemi tanár és a járványkórház igazgatója lesz. Feleségül veszi Antal József, volt bogáti birtokos leányát, Ilust. 1946-ban megszületik egyetlen gyermekük, László, aki orvos lesz. Gödemesterházára ingázik.

1952-ben lakásukból kitelepítik az egész családot. A nyugdíjintézetet szervezik meg benne. A 70-es évek elején a nyugdíjintézetet a törvényszékre viszik. Kelemen László professzor visszajön feleségével és fiával. Időközben édesanyja, anyósa, apósa meghaltak. A 70-es évek vége felé Kelemen László professzor elbetegesedik, és hosszú szenvedés után elpusztul. Felesége pár év múlva követi. Az ifjú László egyedül marad a házban, és nemsokára Török Pál, Svájcba ment festő itt maradt nejét veszi feleségül. Gyermekekük nincs.

Kelemen László bíró második fia, Zsombor, 1909-ben

született. Pesten végzi az általános mérnökit. Városunkban ő építette a Szabadi úti református templomot. Feleségül vette Petrovits Kálmán Ágnes nevű leányát. Zsombor nevű fogorvos fia és Csilla nevű tanárnő leánya városunkban él. 1982-ben meghalt. 1911-ben született Kelemen bíróéknál a harmadik fiú, akit Attilának kereszteltek. Négyéves korában tüdőgyulladásban elment. 1919-ben kárpótolta őket a sors egy újabb fiúval, akit az elhunyt emlékére szintén Attilának neveztek. Ez a kicsi Attila nemcsak testileg lett nagy ember. A vásárhelyi Kelemenek hírért elvitte az egész világba. 15 évig volt Románia úszóbajnoka, versenyzett olimpián, sportmester. Egyébként orvos, az orvostudományok doktora, egyetemi előadótanár, a gyermek-sebészeti klinika igazgatója volt.

1945-ben házasodott, fia, ifj. Kelemen Attila állatorvos, politikus lett, parlamenti képviselő az RMDSZ színeiben. 1948-ban született. Lótenyésztés, lóversenyek, kutyakiállítások szakértője, írt könyvet kutyákról és madarokról. Van két fia, Márton, aki már érettségizett, és Mátyás, aki még iskolás.

Id. Kelemen Attila doktornak van egy Ágnes nevű, angol-magyar tanárnő leánya is, akinek István fia érettségizett és Zsuzsika leánya még iskolás.

Ez a nagyernyei származású Kelemen család két ágra szakadt a 18. század elején. Az egyik ág reformátusnak maradt, a másik unitárius lett. Az unitáriusok közül kiemelkedett Kelemen Lajos (1877–1963) volt kolozsvári egyetemi könyvtáros és egyetemi tanár, Erdély történetének és a régi erdélyi családok életének legjobb ismerője, számtalan tanulmány írója. A vásárhelyi vár történetéről, a református temető régi sírköveiről, valamint a kazettás mennyezetű templomokról írt munkáit sokat emlegették hajdanában.

Ezek a Kelemenek kemény emberek. Nemcsak a saját, hanem a közösség igazát is védik. Vásárhelyi fiai, van bennük hit és remény.

Köszönetet mondok id. Kelemen Attila orvosnak értékes adataiért.

A MIKLÓSOK HÁZA
Ștefan cel Mare 29. szám

A Gecse utcai református egyházközség 1929-ben épített parókiája mellett, csaknem szemben a hajdanában Ispotálytemplomnak nevezett kistemplommal, látunk egy hétablakos, díszített homlokzatú, hosszú, földszintes házat, amit egy tetőgerenda tanúsága szerint 1847-ben építettek. Tulajdonosa a múlt század 80-as éveitől Horváth Miklós táblabíró volt. Kis, mozgékony ember lévén, aprócska hitvese őt bolhának, ő pedig élete párját lengyel bolhának nevezte. Volt egy kicsike leányuk, aki a szintén alacsony Sárkány Miklós ügyvédhez ment feleségül. Sárkány Miklós háza a Bolyaiak tere 19. szám alatt volt, ahol a Tulipán kft. működött. Született egy kicsi fiúk, Miklós, akit Micinek szólított. Horváth Miklósék gyönyörűen berendezték a házat, díszkertet és mintagyümölcsöst állítottak be. Halála után örökösei a házat Sebestyén Miklós neves ügyédnek adták el.

Sebestyén Miklós magas, mutatós ember volt. A kertet tovább szépítette, külföldről hozatott salakkal hintette be az utat. Múzeális értékű bútorokkal rendezte be a lakását, és fehérre festette a két nagy szoba közötti négy üveges ajtót, miknek összehúzásával báltermet varázsolhatott a jókedvű vendégeknek. Jókai, Arany János, Mikszáth és más magyar írók művei díszkötésben ékesítették könyvtárszekrényeit. Felesége vázát és porcelánt gyűjtött. Az udvaron levő fészernek nevezett hajdani csűr épületében ládákat töltött meg a sok értékes portéka. Egyetlen fiuk 12 éves korában meghalt. Vigasztalódní saját szavai szerint „tündéerkertjébe” ment. – Sebestyén Miklós az ügyvédi kamara és a kaszinó vezetőségi tagja volt. Felesége halála után minden reggel 6 órakor kiment sírjához a zsidó temetőbe. Kivételezett zsidók voltak. Az igen barátságos Sebess Jenő volt Magyar Párti ügyvédkamarai elnököt 1952-ben csak ő merte búcsúztatni az ügyvédek nevében a temetőben.

1951-ben Vass Mártonékat telepítik be a Sebestyénektől

elvett két szobába. Vass Márton sóváradai eleven ember volt. Kitanult minden gépész-mesterséget, még a dieselmotrokhoz is értett. Cséplőgéppel kereste kenyerét. 1945-ben reménykedve az új világ ígéretében, politizálni kezdett. Az EMGE (Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület) elnöki székébe is eljutott. Kolozsvárt az Egyesület Majális utcai székházában laktak Kacsó Sándorékkal együtt. Mikor a párt felszívta az EMGE-t, igazgatói állásokat ajánlottak neki. Csak ideiglenesen vállalta. Aztán a helyi cukorgyárba ment szakmájában dolgozni. Csalódott a vörös csillag mindenkinék jót hozó álmában. Feleségül Csiszér orvos védőnő leánytestvérét vette el. Négy gyermekük született: Magda, Márton, Judit és András. Magda egészségügyi asszisztensnő, állandóan képezi magát, nyelveket, főleg franciát tanul, utazgat, tevékenykedik a Magyar Szövetségben. Márton fogorvos, Judit fogorvosnő, családjukkal mindketten Magyarországon élnek. András a színiakadémiát végezte itt. Párizsban táncos és színész. Láthattuk pár évvel ezelőtt a televízióban Ravel Boleróját táncolni egy csoportban, és 89-ben a Nagy Fránzia Forradalom 200 éves évfordulójára rendezett színi ünnepségen Marat szerepében. Jelenleg Amerikában színész.

Sebestyén Miklós halála után Demeter János volt hármasközségi malomtulajdonos özvegye és gyermekei veszik meg a házat. Vassékat 1974-ben a Tudor-negyedbe költöztetik. Eladják előbb a ház hátsó részét, az udvaron levő fészert és a kert nagy részét Demény István állatorvosnak, aki a Régen melletti Fülöp szülötte. 47-ben érettségizett a Kollégiumban és Aradon végezte a főiskolát. Gyakorlatra Suceava mellé helyezték, ahonnan egy munkatársnőjét hozta haza feleségül. Eleven és jó képességű fiatalember lévén rövidesen a nyárádtői tyúkkombinát és a helyi prémesállattenyésztő telep igazgatója lesz. 90-ben nyugdíjba megy, és Régen mellett állattenyésztő és értékesítő vállalata működött. Felesége szintén nyugdíjas, van egy fiuk és egy leányuk, és mindkettőnek egy-egy gyermeke. Szíve nem bírta a meg-

feszített munkát és tavaly elhunyt. Gyermekai számolják fel a vállalatát.

Deményék emeletes házat építettek a fészerből, és összekapcsolták a homlokzat utolsó szobájával. Demeterék később eladják a homlokzat első részét és a megmaradt kertrészt a sepsiszentgyörgyi Szócs családnak. Fiuk, János, itt végezte a gazdasági iskolát. A gazdasági akadémiáról kidobták, mint kulákfiút. Előbb Sepsiszentgyörgyön, majd itt dolgozott a kereskedelemben. Van egy fia – János.

Többféle ember lakott ebben a házban. Hajdani tanult emberek, szerettek szépet látni maguk körül. Volt, aki észrevette, hogy a keleti fény nem világít mindenkinek, volt bátorsága és félreállt. Volt tehetséges fiatalember, ki szerencsés helyzetben vezetői állásba tudta magát felküzdeni. – Gondolkozzunk. Itt a helyünk, itt dolgozzunk, dombjainkról messze látunk – távolban mosolyog ránk a jövő.

ZIEGLER DOKTOR HÁZA

Ştefan cel Mare 15. szám

Egy múlt század végén épített három házból álló épület a Gecse utca 15. szám alatt a hegyoldalra nyúlik. Ez volt a Ziegler doktor háza a 20-as évek végéig, amikor is kénytelen volt eladni.

Ziegler Károly orvos városunk közismert, hangadó polgára volt. Jól képzett orvos, sportolt, zenéhez, rajzhoz értett és tudott németül, angolul, franciául. A kaszinó oszlopos tagja, sakkbajnok.

Még Bernádyék előtt elment Amerikába, és onnan hozta Vásárhelyre az első autót, egy kétüléses kicsi Ford kocsit, ami megvadította az utcán a lovakat.

Családja eredete érdekes. Napóleon bukása, Elba szigetére száműzetése után, vezérkara jelentős része elhagyta Franciaországot. Az 1820-as években városunkba jött Br. Langlois orvos, Houchard mérnök és egy Dupuis nevű üzletember.

A francia eszmékért mindig lelkesedő vásárhelyiek Mezőszabad község határán fogadták őket. Onnan Bodor Péter örökmozgó masinája vontatta be kocsijukat a városba óránként 6 km-es sebességgel, Fodor István 30-as években megjelent *Krónikás Füzete* szerint. Langlois orvos Cécile nevű leánya férjhez ment Ziegler doktor nagypapjához. Sírfeliratukat elolvashatjuk a református temetőben. Houchardot városunk mérnöknek fogadta fel, és megbízta vidámpark létesítésével, amit ő meg is csinált, és Napóleonra emlékezve Elba-ligetnek nevezte. Tett oda körhintát és parkosította szépen az egész területet. Később labdarúgó pályát is létesítettek itt. A második világháború után a liget az Augusztus 23 park nevet kapta. A Houchard mérnök ültette fákból még most is megvan néhány. A 30-as éveken egy mérkőzés alatt támadt vihar letört egy faágat, ami egy Vlasca nevű hazai gyekvő sportember fejére esett, és agyonütötte. Houchard mérnöknek egy leszármazottja Pesten tornatanár lett. Horváth Miklós volt itteni városi főorvos unokáit tanította. A harmadik francia menekült, Dupuis Nyárádszeredában lett kereskedő, majd visszajött Vásárhelyre, és városunk első virilistája, legtöbb adót fizető polgára lett. Egy Pesten élő rokona vagy 20 évvel ezelőtt megkérte dr. M. Kiss Pált, aki 1944-ig itt volt református kollégiumi tanár s aztán Pesten lett művészettörténész, és aki megírta *A művészetekről mindenkinék* című háromszor kiadott könyvet, hogy szerezzen adatokat a Dupuis család erdélyi életéről.

Ebbe a Gecse Dániel utca 15. szám alatti házba hozta Ziegler Károly feleségét, Ugray állatorvos testvérét a múlt század végén. Hat fiuk született, kikkel mind főiskolát végeztek. Ziegler Károly erős ember volt. Fájdalom iránt érzéktelen. Felesége mondta neki többször, hogy nem érzi jól magát. „Ne kényeskedjél” – volt a válasz. Egyszer nagyon rosszul lett. Kórházba vitték. Vakbele már át volt fűródva. Pár nap alatt meghalt. Árván maradt 6 fia mellé újsághirdetéssel keresett nevelőnőt. Egy bécsi ezredes leánya jelentkezett, aki a fiúkat katonai fegyelemben, szeretet nélkül

nevelte. Számolták már iskolás korukban a gyermekek, hány évet kell még apjuk házában tölteniük. A nevelő Ziegler Károly halála után aggmenházban halt meg.

A Ziegler fiúk mind tehetségesek voltak. Zenéhez, rajzhoz, sportokhoz értettek. A leghíresebb, Emil, Romániának vagy 20 évig volt nehézsúlyú bokszbajnoka és hosszútávúszója. Jogot végzett. Kolozsvárt festőművész és művészeti lapszerkesztő volt. A háború után Ausztráliába ment. Ziegler Károly négy fia Magyarországon élt. A legkisebb jogot végzett, László itthon halt meg 80-an felül.

A Ziegler-házzal szemben levő házban lakott az első világháború végéig Ziegler Emil csendőrezredes, Ziegler Károly orvos öccse. Ziegler Emil Márta nevű leánya volt Bartók Béla első felesége. Válásuk után unokatestvéréhez, Ziegler Károly orvos Károly nevű fiához ment férjhez.

A 20-as évek végén Ziegler Károly családi okokból kénytelen volt eladni házáat. A vevők, a főtéri Fekete drogéria tulajdonosai, Rosenfeldék, 1941-ben repülővel lezuhantak Váradon, és szörnyethaltak. Az örökösök a ház első részét Riedl Adolfnak, a városi villanyművek igazgatójának adták el. Riedlék egyetlen leánya 16 éves korában hirtelen meghalt. Leánya haláltusáját nézve az anya egy éjszaka megöszült. Riedlék közel 90 évet éltek. Halála előtt pár hónappal szép tavaszi napon jöve ki a minorita templomból jegyezte meg Riedlné: „Milyen szépen süt a nap. Nekünk már nem süt sokáig.”

Lakásukat Anderkó Mária ügyvédnö vette meg, és fiával él ott. A ház középső, kisebb részében lakik Keltzné, egy Arad mellől behozott birtokos özvegye. Férje egyetemi tanároknak fordított német szövegeket, ő maga Jakabffy Elemér lugosi jogász leánya. Apja a pesti parlament jegyzőkönyvvezető bizottságának volt tagja 1918-ig, és 1920-tól 1940-ig a romániai *Kisebbségi Szemle* című folyóiratot szerkesztette.

A hátul lévő harmadik házrész a második háború után Rosenfeldék egy rokona Szántó Lipót ügyvédnek adta. Szántó

Lipót a deportálásban feleségét és leányát veszítette el. Ő maga is megöszülve került haza az ukrajnai munkatáborból.

Szántó a házrészét eladta Babos István nagyon rendes vízvezeték-szerelőnek. Szántó Lipót sokat betegeskedett. Felfogadta bejárónőnek Gál László építőanyag-raktáros feleségét, és végrendeletileg neki hagyta az udvar másik felén levő házmesteri lakást, amit Gálék kibővítettek és külön számra íratnak. Így a Ziegler-telekből kettő, 15 és 15a lett.

Hatvanon felül volt Ziegler Károly, amikor Sebess Jenőnél bejelentette, hogy három hete megy a gyomra, nem tudja megállítani. Kivizsgáltatja magát, ha rákos még három hónapja van. Úgy lett, három hónap múlva eltemették.

Ez a ház sok értékes és érdekes embert látott. Regényalakok voltak. Író és idő kellene életüket feldolgozni.

DEÁKÉK HÁZA

Ştefan cel Mare 9. szám

A 9. szám alatti, kb. 200 éves, akkori kényelemmel berendezett sokszobás, polgári lakás tulajdonosa a múlt század 20-as éveitől Deák Ferenc ügyvéd volt. Családját Háromszékről származtatta, s némelykor a köpecsi előnevet is használta. Feleségül Miske Annát, a jobbagyfalvi és andrásfalvi birtokos egyik leányát vette el.

1833-ban született első fiuk, Farkas. Aztán jött három leány, és 1850-ben Lajos, a kisebbik fiú.

Tankóteles korba érve beiratják Farkast a Kollégiumba. Nehéz idők jöttek: 1848, 1849 s a Bach-korszak. A Makk-féle összeesküvés itteni vezetőinek, Török János, Gálffy Mihály és Horváth Károly perén a 17 éves Farkast is letartóztatták, mert egy ismeretlen ember kérésére bevitt egy levelet Török tanár szobájába, a bentlakásba.

Megjegyzendő, hogy még három más diákot is lefogtak hasonló bűnökért.

Az összeesküvés három vezetőjét 1854-ben kivégezték.

Kivégzésük helyére az utókor díszes oszlopot állított fel, melyet a Székely Vértanúk emlékművének neveznek.

Habár dermedtség ülte meg az embereket, maradt annyi erejük, hogy kiközösítették az összeesküvők közé befurakodott árulót. A vármegyeházi gyűlésen névsorolvasáskor, mikor a neve elhangzott, mindenki felállott, és egyhangúan kiáltották: „Meghótt”. A vendéglőkben, boltokban nem szolgálták ki. Kénytelen volt eladni birtokát, a vérdíjból épített szép új házat, és más megyébe költözött.

Mint már szóltunk róla, Deák Farkas hét évet raboskodott különböző börtönökben, főleg Kufsteinben. Kiszabadulása után elvégzi a Kollégiumot, majd Pesten jogot tanul, és az Igazságügyi Minisztériumba kerül állásba. Osztálytanácsosi rangig jut el.

Még egyetemista korában megkezdte történetírói kutató munkásságát. Több száz, XVI., XVII., XVIII. századi levelet kutatott fel, másolt le, mentett meg a pusztulástól. A hírlapokba politikai és szépirodalmi cikkeket és száznál több elbeszélést írt. Tagja volt a Nemzeti Színház drámabíráló bizottságának. Ezért 14 francia darabot fordított le magyarrá. Ő is írt romantikus színműveket.

Nagyobb történelmi munkáiban az ország életében hajdan szerepet játszó főurak és korokra hatást gyakorló tanult nők életét írta le.

Az Akadémia rendes tagjává választotta.

1888-ban hazajött előadást tartani a Kemény Zsigmond Társaságban. Megfázott a vonatban, tüdőgyulladást kapott és meghalt. Andrásfalván temették el édesanyja mellé. Sírját a nyárádszeredai iskolások gondozzák.

Visszatérve a Deák-családra: öccse, Lajos, elvégzi a Kollégiumot, majd Pestre megy joghallgatónak. Közben nevelősködik is egy erdélyi grófi családnál. Tanítványaival színházba, hangversenyekre, bállokba jár. Részt vesznek minden szellemi megmozdulásban. Tanulmányai befejeztével hazajön. Beáll a vármegyéhez tanfelügyelőnek. Járja a falvakat, beszélget az emberekkel. Bepártfoglalja gyermekeiket

felsőbb iskolákba. A jó szó, jókedv barátja volt. Inkább dicsért, mint dorongolt. Gyűjtögetett népdalokat, mondókákat, táncszókat. Például:

Babám ez a fekete szem
. Engemet a sírba teszen.

Vagy:

Három bokor saláta
Három leány kapálta
Én is ettem belőle
Még sem haltam meg tőle!

Igyekezett meggyőzni az egyházakat, hogy minél több iskolát állítsanak fel. Munkája eredményeként megyénkben több felekezeti iskola létesült, mint a másik három székely megyében.

Feleségül vette egy Vajna nevű dévai tanár Klárika nevű leányát. Házasságuk gyermektelen maradt. 1918 tavaszán Deák Lajos szíve felmondta a szolgálatot. Városunk összes elemistái elkísérték koporsóját a temető kapujáig. Felesége 1935-ben fejezte be földi pályafutását.

A házat leányági örökösei eladták. Az új tulajdonosok magas homlokzatot raktak, hogy félelemetesnek nézzen ki.

Az államosítás után több család került Deákék hajdani lakásába.

A Gecse Dániel utca 9. számú ház egykori lakói szerepet játszottak nemcsak városunk, hanem egész népünk szellemi fejlődésében.

HORVÁTHÉK HÁZA *Ștefan cel Mare utca 3. szám*

A Gecse Dániel utca 3. szám alatt, szemben a Liszt Ferenc utcával, van egy kátránypapírral nemrég befedett ház. Az 1700-as években építették téglából, kényelmes 4 szobás családi lakásnak. Kertje felnyúlt a Tisztviselő-telepig. A 20-as

években még tehenek is legeltek benne. Tulajdonosa a múlt század közepén Deák Ferenc ügyvéd volt, Deák Farkas és Deák Lajos apja.

Deák Ferencnek volt egy Ida nevű leánya, aki Csiky Zsigmond vármegyei tisztviselőhöz, későbbi árvaszéki elnökhöz ment férjhez. Csiky Zsigmond nagyapja részt vett a Napóleon elleni nemesi felkelésben. Jól vitézkedhetett a győri csatában, mert elfogott egy német katonát Napóleon seregéből. Hazahozta és fiául fogadta.

Zsiga is védte a hazát. Részt vett az 1848/49-i erdélyi harcokban. Láta Petőfit is itt egyszer őrnagyi egyenruhában lejönni a parancsnokságról.

Csiky Zsigmondnak volt egy fiútestvére is, aki Debrecenben teológiai tanár lett.

Csiky Zsigmond családja élte az akkori vármegyei tisztviselők barátságos, nyugodt életét. Jártak Karácsonyfalvára, hol házuk, földjük, szőlőjük volt. Termékeiket, főleg aszalt szilvát, árultatták állandóan a piacon.

Született három leánygyermekük. Kijáratták velük, ahogy szokás volt akkortájtban, a Szentgyörgy utcai református leányiskola, a Bethlen Kata hat osztályát. Az ötödikben és hatodikban már tanultak német és francia nyelvet. Telvén az idő, férjhez adták a leányokat. A legidősebbet Illyés Lőrinc csiki származású táblabíróhoz. Itt a régi házban kezdték életüket. Itt született öt gyermekük, kettő fiú és három leány. Aztán a városi kölesönből szép villát építettek a Tisztviselő-telepen. Fel is mentek oda lakni. Eddigi nyugodt életüket vesztély fenyegette. Kitor az első világháború, s gimnáziumot végzett nagyobbik fiukat behívják katonának.

Az apa szíve nehezen bírja a napi kétszeri hegyre járást. Egy este túrós puliszkát vacsoráznak, utána megfürdik meleg vízben, s szíve megáll. Magára marad az özvegy a gyerekekkel.

Új baj áll elő, 16 éves leányuk köhög állandóan. Arcát pirosra festik a tüdőbaj rózsái. Ő is meghal nemsokára.

Aztán elviszik katonának a kisebbik fiút is. Szerencsére nem sokáig. Bevégeződik a háború. Hazakerül mindkét fiú.

Édesanyjuk eladja a szép Tisztviselő-telepi házat. Lejönnek lakni a régibe. A fiúk pedig elmennek egyetemi városokba tanulni kevés otthoni segítségre számítva.

Pár év múlva hazajön a nagyobbik fiú. Orvos. Nélkülözések miatt legyengült szervezete nem tudott ellenállni a tüdőbajnak. Itt temették el. Hazajön a kisebbik fiú is. Gyógyyszerész. Előbb itthon a Hints-patikában dolgozik, majd elmegy Bereckre. Feleségül veszi a gyógyszerész leányát, és ott telepedik le. Gyermekcik születnek. Többek között Illyés Kinga, a nemcsak nálunk ismert színművésznő.

A régi házban maradt az özvegy és kisebbik leánya.

Özvegy Illyés Lőrincné kisebbik leánya, Illyés Lilla férjhez ment a húszas évek végén Kolozsvárra Musnay-Györgypál Rezsőhöz. Édesanyja eladja a régi házat, és Kolozsvárra költözik leányához. Györgypál Rezső itt érettségizett, Kolozsvárt végezte a Kereskedelmi Akadémiát és az akkori Dermata, ma Clujana bőrgyár tisztviselője lett. A bőrgyár egyik alapítója és az államosításig adminisztratív igazgatója a somosi születésű és itt, a Kollégiumban érettségizett Gaál Zsiga volt. Az egyetemistáknak önköltségi áron adatta el a cipőket.

Illyésné a régi házat dr. Horváth Jenő orvosnak adta el, aki Ila nevű leánytestvérének adta tovább, és odaköltöztette édesanyját. Így a Horváth család központja ez a ház lett.

Említettem már dr. Horváth Jenőről, hogy ő indította be dr. Schimdt Bélával és dr. Szilágyi Jánossal a tüdőkórházat, főmunkatársa volt az *Orvosi Szemlének* és vezetőségi tagja az orvosok egyesületének.

A Horváth család története tanulságos. Példája annak, hogyan válik egy falusi család fokozatosan városi értelmiségivé. Horváth Jenő dédapja tanító volt a Nyárádméntén, nagyapja református pap a Küküllő mentén. Édesapja, Horváth József, tanár, majd igazgató itt a Kollégiumban, amikor a Kollégium új épületét és a Köteles Sámuel utcában a

Bolyai-házat építették. Díszruhában festett képe hajdanában a díszterem falán ékeskedett. Horváth József jó kedélyű, társaságkedvelő ember volt. Megtörtént, hogy délben tanítás után a kaszinóba ment sakkozni, kártyázni. Ha megbeszélni valója volt, felesége levélben kérte, hogy fáradjon haza. Felesége német anyanyelvű volt. 18 éves koráig még semmi más nyelvet nem ismert. Aztán úgy megtanult magyarul, hogy német-magyar szakos tanárnő lett. Hálából az ura megkövetelte, hogy minden gyermeke tudjon németül beszélni. Három fiú és három leánygyermekük született, mind felnőttek és városunk közismert egyéniségei lettek.

A legnagyobb fiú, József a helyi Felső Kereskedelmi Iskolában volt német-angol szakos tanár. A város pedig a tanárainak főiskolai fizetést adott. Ezért voltak olyan kiváló tanárai, mint Antalfy Endre, Büchler Pál, Braun Róbert, dr. Farczádi Elek és mások.

A második fiú Jenő volt, róla már volt szó. A harmadik, Ádám, szintén orvos lett. Egy ideig itt élt, majd Pestre ment. Ott megházasodott és két gyermeke lett. Ő volt az egyedüli Horváth fiú, akinek nevét tovább vitték gyermekei.

A leányokra térve, Ila elvégezte a helyi városi zeneiskolát, majd a pesti zeneakadémiát és hazajött zenét tanítani. A városi zeneiskola is főiskolai fizetést adott hajdanában. Olyan híres tanárai voltak mint Erkel Ferenc unokája, Henszelmanné Erkel Sarolta, László Árpád, Zsizsmann Rezső, Simor Jenő, Haják Andor és mások.

A következő Horváth leány, Irén, tanítóképzőt végzett és dr. Kertész Árpád jogvégzett emberhez ment férjhez, aki szolgabíró, majd törvényszéki elnök lett Vásárhelyt. Fia Amerikába ment, leánya itt él.

A harmadik Horváth leány kereskedelmit végzett, és a Háromszékről idekerült Séra Istvánhoz ment férjhez, aki jogász volt, mint apja és nagyapja, és előbb falujában élt, majd Brassóban és Vásárhelyt tisztviselősködött. Fiuk és leányuk született. Fiuk, Pista, elvégezte a jogot, háborúba vitték, megsebesült, és nagy későre került haza orosz fog-

ságból. Itthon, hogy biztosabb legyen állásában, elvégezte magántanulóként a gazdasági iskolát.

Az előre gyártott perek idején őt is lefogták, mert az egyik vádlott anyjától két régi, a Szovjetunióról nem éppen hízelgő véleményt nyilvánító könyvet kért olvasni. Sok évre ítélték, hármat letöltve szabadult. Az alatt meghalt itthon az apja. Nemsokára megházasodott. Egy református pap leányát vette feleségül. Egy fiuk van, aki az autók iránt érdeklődik.

A Séra leány, Ildikó, a Brassóból idekerült Miniska Jánoshoz ment férjhez. Miniska könyvelőként, főkönyvelőként dolgozott különböző vállalatoknál. Két fiuk született. Mindkettő elvégezte az orvost, és mindketten messze kerültek állásba. A két szülő várja a telek végén nekik épített egyemeletes házban telefonhívásukat vagy autójuk dudáját, amikor gyermekeiket jönnek mutogatni a nagyszülőknek.

Szomorú vége lett dr. Horváth Jenőnek. Nagyüzemben röntgenezett. Védőkötényt nem vett fel soha, mert akadályozta nyaka mozgását. 1944 nyarán nagyon fájt a gyomra. Megállapították, hogy tele van rákkal. Búcsúlevelet írt. Nem akart esetleg az utcán összeesve haldokolni. Inkább megelőzte. Öngyilkos lett. Alig töltötte be az 50 évét.

A közölt értékes adatokért köszönetet mondok Séra Istvánnak, a ház egyik lakójának.

DR. GROZA VICTOR ÉS DR. LÓRINCZ ERNŐ
ORVOSOK OTTHONA

Volt Munkácsy Mihály, ma Bradului utca 8. szám

Meredeken megy fel ez a kövel kirakott utca a Bolyaiak tere és a volt Gecse Dániel, – ma Ștefan cel Mare utca közötti kis térségről a Somostető lábánál 1910 és 1912 között olcsó városi kölcsönrel épített Tisztviselő-telepre.

Vasárnap és más ünnepnapokon itt mennek fel a kirándulók száza a hegyre, az erdőbe. Hajdanában mindegyre

vittünk fel egy-két oszályt nótaszóval a Somostető aljára – a Kollégiumból, a mai Ambassador szálló környékére labdát rúgni és játszani.

A Munkácsy utca 8. számú ház felfelé menet jobbra, csaknem az utca végén emelkedik ki a fák közül. Groza Victor 1938-ban építtette. A terveket ugyanaz a svájci mérnök készítette, aki a Groza Victor bátyja – Groza Petru dévai villáját építette. Groza Victor átalakította a terveket, és az épületet ízlése szerint és életmódjának megfelelően húzatta fel. Van nagy terem a földszinten, külön szoba minden családtagnak, vendégszobák és dolgozószoba saját magának, fürdőszobával. Úgy vágatta az ablakokat, hogy a nap minden szakában legyen napsütötte szoba. Sokan bámulták új korában ezt a ritka szép épületet.

Groza Victor Déva melletti birtokos családból származott, és Szászvároson járt a református kollégiumba, mint bátyja – Petru. Kolozsvárt végezte az orvosi egyetemet. Az I. világháború után került városunkba a megyei bakteorológiai laboratóriumba, minek nemsokára főorvosa – vezetője lett, és ott is dolgozott nyugdíjazásáig. Szerény, barátságos ember volt. Beosztottjaitól tisztaságot, fegyelmet és pontosságot kért.

Groza Victor rendkívüli ember volt. Foglalkoztatta a fejét és testét. 10 nyelvet tanult. Teniszezett, úszott, sízett és műkorcsolyázott. Tudománynak tekintette a sakkot. Capablanca sakkmester egy mérkőzésének 50 lépését tudta fejből.

Ovits Tibor érdemes edző 13 éves kora óta teniszezett és korcsolyázott vele. Elmondta, hogy nevelésében és sportoktatatóvá alakításában nagyobb szerepe volt Groza Victornak, mint a szüleinek.

Groza Victor szabad idejében festett vízfestékkel és olajjal, rajzolt szénrel is. Volt szövőszéke, mintás anyagokat szőtt ajándékba családtagjainak. – Mértékletesen élt. Nem ivott, nem dohányzott, a feketekávét is kerülte. 73 éves korában mégis infarktust kapott, és a következő évben meghalt. Felesége, művelt görög katolikus pap leánya, vele dolgozott

laboratóriumában a háború után. Túlélte urát vagy tíz évvel. Kapujukon még ott a réztábla – Groza Maria.

Két gyermekük volt: Carmelita, akit csak Carmennek szólítottak és Titus.

Carmen közgazdasági főiskolát végzett. Egy Filipescu nevű brassói sebészorvoshoz ment férjhez. Egy fiuk van.

Titus a középiskolát a Papiu Líceumban kezdte és a Kollégiumban végezte. Értelmes fiú és kiváló úszó volt. Ő volt az első vásárhelyi, aki egy percen belül úszott száz métert. Pestre ment kollégiumi osztálytársaival az orvosi egyetemre. Jól haladt a tanulásban és a sportban. Felső parancsra Moszkvába kellett mennie az egyetemre. Ott idegileg tönkrement. Hazahozták, gyógyulni kezdett, és itt járt az orvosi egyetemre. Egyszer csak idegei felmondták a szolgálatot. Felvitték az ideggyógyászatra, és ott hirtelen meghalt. Elveszett egy sokat ígérő nagy tehetség.

Groza Victor halála után a felesége eladta a ház egyik felét dr. Lőrincz Ernő nőgyógyász orvos-professzornak, aki megkülönböztetésül néha az András nevet is használta. Csíkközváson született 1900-ban, és Csíkszeredában halt meg 1985-ben fiánál, dr. Lőrincz János belgyógyász orvosnál, akihez felesége halála után költözött. Az orvosi egyetem elvégzése után Lőrincz Ernő előbb a miskolci bábaképző iskolába került, aztán Kolozsvárra az egyetemre, majd a kézdivásárhelyi bábaképző iskolába. Onnan jött városunkba, mint a vásárhelyi orvosi egyetem adjunktusa a helyi szanatórium szülészeti osztálya főnökének.

Nagyszerű tanár volt, szakorvos nemzedékeket nevelt. Példát mutatott fiatal nőgyógyászoknak. Bábaasszonyok és szülész nők nagy tömege kapott tőle hasznos ismereteket. Felesége mellette dolgozott a szanatóriumban, finom női érzékkel igyekezett felderíteni a szülés nehéz perceit váró asszonyokat. Lehetőség szerint ismerősöket tett egy szobába, hogy jól érezzék magukat. Aztán elment ő is, elment az ura is. A Munkácsy Mihály u. 8 szám alatt még ott van a réztábla a kapun: dr. Lőrincz Ernő nőgyógyász.

Köszönetet mondok az értékes adatokért Ovits Tibor érdemes edzőnek és dr. Boga Kálmán, valamint dr. Chifor Titus orvosoknak.

A PATROVITS-VILLA

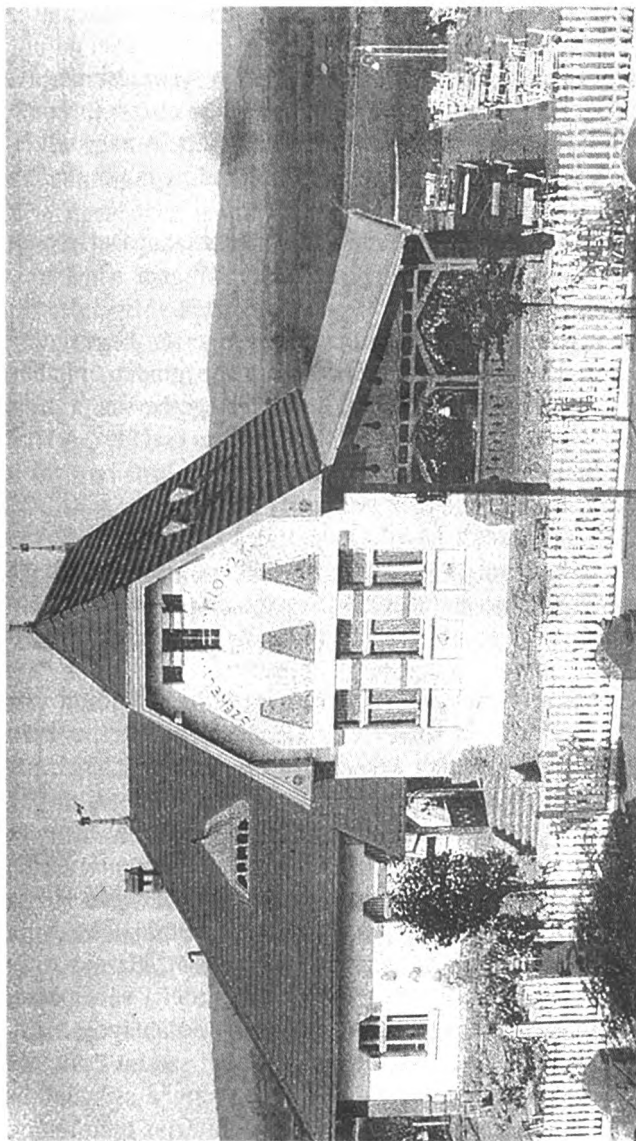
Borzești volt Zichy Mihály utca 7. szám

A Patrovits-villa a Tisztviselő telepen van, a Somostető alatti fennsíkon, az 1910–1912 között épített villanegyedben, a Borzești volt Zichy Mihály utca 7. szám alatt. A villákat kedvező pénzügyi feltételek mellett építették, és többségét az akkor városunkban dolgozó Thoroczky Wiegand Ede tervezte.

A Tisztviselő-telepre rövid, de meredekebb úton, a Ștefan cel Mare – Gecse Dániel utcából a Bradului – Munkácsy Mihály utcán lehet feljutni, vagy kerülő úton a két temető között a Kálvária úton. A telep utcáit a költőkről: Kölcsey Ferencről és Berzsenyi Dánielről; és festőkről: Munkácsy Mihályról és Zichy Mihályról nevezték el. Szép a kilátás a Tisztviselő-telepről, de még szebb a fennebb levő Somostetőről, ahonnan tiszta időben a Fogarasi-havasok üvegcsipkének tetsző csúcsait is láthatjuk. Kérték is képzőművészeink a 60-as években, hogy létesítsenek művésztelepet a jeddi oldalon, építsenek oda minden művésznek egy kicsi házat és a Tólnai ítélmester Bolyai utcában most is omladozó műemlék házat alakítsák át állandó kiállító teremnek. Elfújta a szél a jámbor óhajt.

Az eredeti tisztviselő-telepi lakosok közül már csak a Patrovics, az Ugray és a Csipkés család leszármazottai élnek a hegyen. Néhánynak a szíve nem bírta a napi kétszeri le-fel utat. Első halottjuk Illyés Lőrinc táblabíró, Illyés Kinga nagyapja volt 1915-ben.

Az emeletes, 8 szobás Patrovits-villát, városunk első központi fűtésű magánházát Patrovits Kálmán építész mérnök építette 1911-ben. Telefon is volt benne, hívószáma 381.

A Thoroczky Wiegand Ede tervezte Székely-kioszk

Városunk akkori telefonhálózata modernebb volt, mint a nagyobb Kincses Kolozsváré.

Patrovits Kálmán 1880-ban született. Apja vasúti mérnök volt. Az akkor indult Katolikus Gimnázium első évfolyamában érettségizett 1898-ban. Ő is mérnök lett. A nagy telket, ahova a villát építette, ő vette, gazdálkodott is, lovakat és teheneket tartott.

A villa beosztását, berendezését, menyasszonyával, a múlt század végén Régenből városunkba jött Wagner nagykereskedő leányával, Irénkével együtt tervezték. Mivel Irénke alacsony volt, az ablakokat 80 cm magasra tették, hogy tudjon jól kihajolni, és úgy állították be, hogy a nap minden órájában legyen egy napsütötte szoba, ahol festegethessen a kicsi feleség. Gyöngédség és szeretet jellemezte a családot. A kicsi feleség nagy összetartó erő volt. A házban lévő bútorokat Patrovits Kálmán maga tervezte, és Vigh István, a Kultúrpalota berendezését készítő műasztalos készítette el. Sokan megcsodálták annak idején a kis helyre összerakható 48 személyes tálalóasztalt, és a két méter magas ingaóra szekrényét. Ő tervezte a Telki-téka kapujára kifüggesztett baglyot is.

Befejezve villája építését, Patrovits Kálmán eljön a vasúttól. Önállósul, társul Péterfy Dénes mérnökkel, a múlt században híres kibédi Péterfy Károly filozófus leszármazottjával. Wagnerék főtéri nagy emeletes házában tartják irodájukat. Jóllehet kilépett a vasúttól, ahol 320 hidat és sok kilométernyi vasútvonalat tervezett, nem mentették fel a katonaságtól, és végigharcolta az első világháborút. Habár erős és edzett ember, kiváló evezős és jó teniszjátékos volt, évekig érezte a harctéri szenvedések hatását. Hazajöve újratekinti a munkát, és megpályázik más erdélyi városokban kiírt építkezéseket is. 1921-ben megnyeri az oláhláposi Sztojka-fürdő építésére kiírt pályázatot. Tervei szerint építették az oravicei állami gimnáziumot. Ő építette a csíkdánfalvi római katolikus és a marosvásárhelyi unitárius templomot, az aradi minoriták Bolyai utcai bérházát, a cukorgyári mun-

káslakásokat és sok magánlakást; Kolozsvárt a Reich Áruház épületét és a Dermata gyár lakótelepét. Pontos munkát végzett elfogadható áron, ezért szakmájában megbecsülték, tekintélye volt országszerte.

László fiát 11 éves korában a skarlát elragadta. Aztán született három leányuk: Mária, Ágnes és Irén. Mária Vitályos Iván ügyvédhez ment férjhez. Van két fiuk, András orvos Nyárádgállfalván, két leány apja, és Iván, fogorvos Berettyóújfalun, két fiú apja. Ágnes férje, Kelemen Zsombor építészmérnök építette a szabadi úti református templomot, ahol esküvőjüket is tartották. Néhány éve meghalt. Zsombor nevű fogorvos fia és Csilla nevű tanárnő leánya városunkban élnek. Irén ura, Egyed Béla orvos, Pesten halt meg két éve. Van egy fia és egy leánya.

A Patrovits család hajdanában szerepet játszott városunkban. A családfő szaktekintély volt. Előadásokon, mulatságokon, a Kultúrpalotában, a Transsylvania színháztermében egy páholyt mindig családjuk töltött meg. A második világháború után zord idők következtek. Államosítják a főtéri Wagner-féle nagy házat, elveszik Unumájbeli tanyájukat, melynek szélmentes völgyében teremtek a szelíd gesztenyefák. Villájukat 300-nál több munkás kérésére nem államosították. Megmaradt otthonuk.

A családfő meghal 1952-ben. A 60-as években elveszik nagy kertjüket. Kereskedelmi iskolát építenek helyébe, hogy sisonkázzanak a tanulók a télen mindig jeges Munkácsy utcán.

Pár évvel ezelőtt, 91 éves korában meghalt Irén néni, a család összetartó creje. Most Mária a rangidős, a nagyasszony a házban. Irányítja az unokákat, fogadja a hazalátogató rokonokat.

Köszönetet mondok értékes adataiért özvegy Vitályos Ivánné, Patrovits Máriának.

SCHRONK ÜGYVÉD HÁZA

Borsos Tamás utca 5. szám

A Borsos Tamás utca 5. szám alatt lévő családi villa szépségével kiválik a környező házak közül. Schronk Lajos ügyvéd építette. Édesapja, János, Sopron megyéből jött ide 1870-ben. 17 gyermekes uradalmi intéző fia volt Detrekőn. Megismerte a vásárhelyi kereskedő családból származó Platz Vilmát és feleségül vette. A Bolyiak tere, akkor Szent Miklós utca 24. szám alatti 1700-as évek végén épített, udvarra hosszan hátranyúló földszintes házukba mentek lakni. Az utca felőli részen élelmiszer, fűszer-, csemege- és italboltot nyitottak.

Ezen a részen akkor nem volt más üzlet. A Királyi Tábla, Törvényszék, Teleki Téka, Kollégium környékén volt mozgás, és csütörtökönként a mai Bolyai utcán, akkor „Nagy-Közön” mentek le az eladni valót hozó szekerek a Főtérre, a nagy piacra. Ötéves koromban vitt el néném először Schronk bácsi boltjába. Nézegettem a süvegcsukrokat, és néném medvecukrot vett. Máskor szentjánoskenyeret is vettünk. Aztán egyedül is jártam oda. Vagy pénzt vittem, vagy a västagszöszedet nagyságú kontós könyvet, amibe Schronk bácsi beírta a hitelbe adott árut.

Beszélték, hogy egy cseh katonatiszt nem fizette tartozását felszólítás dacára sem. Schronk bácsi felségfolyamodványt küldött Bécsbe Ferenc Józsefnek. Egy hét múlva két keménykalapos, fekete ruhás úr ment be a boltba. Megnézték Schronk bácsi hitelnyilvántartását, és elmentek. Két nap múlva hozták a tiszti tartozását. És újabb két nap múlva bemutatták a rendeletet, amellyel kitétték a hadseregből a nem fizető tisztet.

Az I. világháború vége felé kevés lett az aprópénz. Schronk bácsi ezen úgy segített, hogy felírta egy darab papírra, hogy ezen cédula bemutatójának fizetek 25 vagy 50 krajcárt. A zsírt literes üvegekben árulták és kérték a vevőket, hogy egy négytagú család ne használjon el többet hetenként 1 liternél.

Schronk bácsinak volt két fia: Jenő és Lajos, és két leánya: Ilona és Vilma. Jenő számtan szakos tanár lett. Előbb Aradon, aztán városunkban, majd Kiskunfélegyházán tanított. Kossuth-díjat kapott cserkészvezetői munkájáért. Lajos ügyvéd lett.

Ilona Vadady Kálmán Kossuth utcai fűszer- és élelmiszer kereskedőhöz ment férjhez. Vilma szociális nővérként segítette embertársait.

1935-ben lekerült Schronk bácsi cégtáblája az üzletről. Átadta azt Ilona leányának és vejének, Vadady Kálmánnak.

Dr. Schronk Lajos ügyvéd 1894-ben született, és 1978-ban halt meg. Kolozsvárt végzett jogot. Az I. világháború alatt megsebesült, hosszasan kezelték Bécsben, és katonai szolgálatot teljesített Prágában is. Magába szívta Ausztria daloló légkörét. Városunknak jellegzetes alakja lett. Sétapálcáját lóbálva néha régimódi térdnadrágban dudorászva járt az utcán. Szerette a zenét. Énekelt műkedvelő előadásokon is.

1925-ben feleségül vette sógornőjét, Vadady Jolánt. 1926-ban felépítette négyszobás családi villáját, amit később még bővített. Vallásos ember lévén, rendszeresen járt a plébániára, ahol sokan figyelték zengő hangját. Jogtanácsosa lett a katolikus egyháznak, aztán az Építőiparosok Szövetségének és titkára a Közhasznú Takarékpénztárnak.

A II. világháborúban a vasútállomás katonai parancsnoka volt századosi rangban. Egy ott dolgozó beteges munkaszolgálatos katonát magához vett tisztiszolgának. Ha látta, hogy fáradt, hazaküldte pihenni a körletbe. A katona gyermekei, egyikük közismert orvosnő, ma is hálával beszélnek róla.

Mikor megtiltották a zsidó ügyvédeknek, hogy folytassák hivatásukat, magához vette Fried ügyvédet az irodájába.

Az ügyvédek közös irodába tömörítésekor ő lett az iroda titkára. Rövid lejáratra nem hivatalos kölcsönököt adott az akkori helyzet miatt nehéz körülmények közt élő ismerőseinek.

A földbirtokosok behozatalakor két családot fogadott be villájába.

A régi házat, ahol a kereskedés volt, eladták, és most tele van apró boltokkal és vállalatokkal.

A Borsos Tamás utcai villában Schronk bácsi unokája, Vadady Kálmán leánya, Klára lakik férjével, a háromszéki földbirtokos családból származó Ágoston István mérnökkel, leányukkal, vejükkel és unokájukkal.

Schronk bácsi üzlete hosszú évtizedeken át részese volt városunk életének, egy szín volt benne. Köszönetet mondok értékes adataikért Ágoston Istvánnénak és férjének.

BORSOS TAMÁS UTCA 14

Mielőtt tárgyunkra térnénk, szóljunk néhány szót Borsos Tamásról.

1566-ban született városunkban. Apja, Sebestyén több ízben volt városunk főbírája, mai szóhasználattal polgármestere. Borsos Tamás szücsmester volt. 1597-ben városi jegyzőnek választották. 1599-től 1604-ig mint főbíró működik. Főbírósága alatt az ő kezdeményezésére építették a várat, hogy menedéket nyújtson a város lakosságának a gyakran betörő tatár csapatok ellen. Ugyanilyen évszázadokra kiható tette városunk közigazgatásának megszervezése. Közigazgatási jogszabályokat írt össze. Alkotmányt adott a városnak.

Az ő kitartó városfejlesztési munkája eredményeként Bethlen Gábor fejedelem városunkat 1616. április 29-én a szabad királyi városok sorába emeli, s megadja neki az ezzel járó kiváltságokat. Borsos Tamás képviseli városunkat a dézsi és kassai országgyűléseken. Háromszor volt az erdélyi fejedelem küldöttje Konstantinápolyban, a magas Portán. Életről és törökországi útjairól naplót írt, melyet a Teleki Könyvtárban őriznek. 1634-ben halt meg. A helyi református temetőben helyezték örök nyugalomra. Egy leszármazottja a múlt század közepén új sírkövet tétetett neki, s rávésette családjá címerét, pajzsban korona alatt nyílvesszőt tartó

hattyút. Városunk tanácsa a század elején hálóját leróni róla nevezte el az akkori Fazakas utcát.

A Borsos Tamás utcában a 14-es számú házat könnyű megtalálni. A Teleki-könyvtár oldalán elérünk hamar a Kenyérgyárhoz, melyet Jakab ügyvéd és egy német nevű pékmester alapított a 30-as években. Aztán közvetlen szomszéd a téglakerítés mögé rejtett földszintes ház, Kilyén villamosági szakember korai halála miatt be nem fejezett lakása. Ez a 12-es szám.

Tülfelől, a 16-os szám a Rendőrfelügyelőség nagy épülete. Intézményük fejlesztésekor Musca ügyvéd sok szobából álló lakását sajátították ki, és toldották meg, főleg hátrafelé. Muscáék a közel lakó Dósáéktól vették ezt a házat 1918 után. A három Musca fivér közismert volt városunkban a 20-as, 30-as években. A legidősebb orvos, a Szentgyörgy utcai kórház egyik vezetője volt, és abban az utcában is épített magának emeletes házat. A második ügyvéd volt, a harmadik pedig tanár, aki tanított pár évet a Kollégiumban. Mivel gyenge tüdeje miatt magaslati levegőre volt szüksége, Szeben megyébe Nagydisznódra helyeztette magát.

A 14-es számú házzal szemben, a túloldalon egy 1800-as évek elején épített széles, sok szobás, volt Kollégiumi lakás áll. Itt lakott Szigyártó Gábor, aki 1923-ig a helyi Felső Kereskedelmi Iskolában, azután a Kollégiumban tanított. Az 1900-as évek elején többször utazott Pestre saját költségén kérni, hogy Kolozsvár – Udvarhely – Csíkszereda között vasútvonalat építsenek szülőföldünk természeti kincseinek jobb kihasználására, s főleg a fakereskedelem fellendítése érdekében.

A Borsos Tamás utca 14. szám alatti kényelmes, L alakban 1895-ben épített ház homlokzatán hat díszes keretű ablak bámulatja magát. Széles kapuján ki-bejárhattak a lovas kocsik. A rendőrség felőli oldalán egy földszintes ház is szerénykedik.

A 14. szám alatti házat 1895-ben építették, és századunk elején a nyárádgálfalvi előnevet viselő, székelyvajai birtokos családból származó Sipos Margit örökölte. Műemléknek számító vajai házukat családjuk eladta a 20-as években, s a vevő lebontatta a második világháború után. Az Erdélyi Szépmíves Céh kiadásában megjelent *Séta bölcsőhelyem* körül című könyvben bemutatták házuk fényképét *Nemesi kúria Székelyvajában* magyarázattal.

Bethlen Gábor idejében egy nyárádgálfalvi Sipos Enyeden végezte a Kollégiumot, utána Kisgörgényben, Somosdon és Vajában volt tanító és pap. Birtokuk volt mindhárom faluban. 1802-ben Somosdon a halotti anyakönyvbe Sipos Gézát tekintetes úrnak és oskolamesternek írták be. Nagy házát a közös gazdaság bontotta le. Utolsó tulajdonosa, özv. Cal Zsigáné, Sipos Júlia, Kolozsvárra ment férjhez, ifj. Gál Zsigához, aki az első világháború után börgyárat indít Kolozsvárt, s annak kereskedelmi igazgatója volt az államosításig. Minden hónap első szerdáján fél áron adatott el kisebb hibájú cipőket az egyetemistáknak.

Vajában két birtokos Sipos család élt, férfitagjai mind tanultak. Volt köztük ügyvéd és testőr is, utóbbit a bécsi udvarban lassan ölő méreggel pusztították el.

Sipos Margit nagyapja grófi intéző volt. Négylovas hintóban is járt a családja. Sipos Margit híres szépasszony édesanyja és ő is vendégszeretők és jó társalgók voltak. Lakásuk városunk tanult embereinek találkozóhelye volt. Sipos Margit századunk elején férjhez megy Orbán Balázs vármegyei főjegyzőhöz, aki a márkosfalvi előnevet viselte. Büszkék voltak mindketten székely nemességükre, és családjaik címerét jól látható helyen tartották.

Sipos Margitnak volt két fiútestvére, Tibor és Gábor. Tibor katonatiszt volt Karánsebesen. 1918 telén történt, hogy nótákat húzatott a vendéglőben. Egyeseknek nem tetszett. Megverték. Franciául tudó felesége elment az ottani francia parancsnokhoz. Még aznap átvitték Magyarországra. Gábor pénzügyi tisztviselőként árverezte el 1918-ban a Kos-

suth utcai laktanyában a volt 9-es huszárok megmaradt felszerelését. Négy év múlva egy bőrönd elértéktelenedett pénzt vitt ki Magyarországra.

Orbán Balázs édesanyjának Pagocsán volt birtoka. 19 gyermeket szült. 14 kiskorában meghalt, öt felnőtt, közülük kettő főiskolát végzett.

Orbán Balázsék barátságos légkörben éltek a vármegyei tisztviselők nagy családjában. Az első világháború sok izgalmat, keserűséget hozott. A háború után megismerték a nyomorúságot. Mivel nem esküdtek fel a román államnak, tisztviselőként kenyerüket veszítették. Orbán Balázs különböző állásokat vállal, majd rövid betegség után 51 éves korában hirtelen meghal. Nyugdíjat utána özvegye a 30-as évek közepétől kap. Orbán Balázséknak három gyerekük született, kettő április, egy május 14-én: két fiú, Pista és Gyurka, egy leány, Éva.

Pista 1922-ben érettségizett, Pesten tanárit végzett, és Sárospatakon tanított a Kollégiumban. Utazgatott, írogatott. *Maros-Torda megye földrajza* című könyvecskéje megvolt nekem. A Kistemplom téren lakó Gámán család egyik leányát vette feleségül. Gyermekük nem volt. Egyszer előállt a felesége, hogy ő Pista egyik nős barátját szereti, s annak a felesége pedig Pistához vonzódik. Mindkét pár elvált és újrահázasodtak. Feleséget cseréltek. A barátság megmaradt. Nyugdíjba menetele után Pista 70 éves koráig könyvtárban dolgozott, azután pedig idegenvezető lett.

Gyurka 1924-ben érettségizett. Bukarestben járt az állatorvosi egyetemre, de apja halála miatt tanulmányait nem tudta folytatni, s Kovácsy közjegyző irodájában dolgozott városunkban. 1941-től 45-ig a csíkszeredai villamosművek közigazgatási igazgatója. 1949-től a Balaton melléki állami gazdaság főkönyvelője nyugdíjba vonulásáig. A 60-as, 70-es években többször jött haza Magyarország bridge csapatának tagjaként. Nemrég halt meg. Felesége és leánya gyászolták.

A Borsos Tamás utca 14. szám alatt, Orbán Balázsné szalonját sokan látogatták. Közülük csak néhányat említünk meg. Szabolcska Mihály költő, marosfelfalui majd temesvári református pap; Sényi László, a Kemény Zsigmond Társaság titkára; Kinizsi Pál, volt bécsi testőr, kinek fia Nagyváradon él; Darabont, volt jegyző, kinek fia, Balázs Béla ügyvéd egyik leányát vette feleségül; a Régi Baromvásár utcában lakó rokon Eperjessyék. Az öreg Eperjessy, a nemrég elhunyt Eperjessy Gyurka banktisztviselő nagyapja, pezsgős üvegekkel szegélyezte háza homlokzatát. A rossz nyelvek szerint ők itták meg az üvegek tartalmát mind. Erdőszentgyörgyről Zeyk Albert volt szolgabíró járt be. Apja, Zeyk Domokos, nagy, kemény ember. 1849-ben egyedül védett egy hidat Balavásáron túl az özönlő kozákok ellen. Egy menekülő ismerőse kiáltotta, hogy fusson el ő is. „Van még egy utolsó szó”, válaszolt és az övébe dugott pisztolyára mutatott. Hősies ellenállás után, ereje fogytát érezve föbe lőtte magát. Fia jószívű volt, ha kérték adott. Így ment el a birtoka. Az első világháború után elvették fegyvertartási engedélyét. Levelet írt francia nyelven Mária királynőnek. Sérrelmezte, hogy őt, a királynő rokonát, megfosztják a vadászat örömétől. Családfájával bizonyította, hogy a Rhédey családdal közeli rokonságban van. A múlt században egy, az osztrák hadseregben katonáskodó württembergi herceg feleségül vette Rhédey Klaudiát, Rhédey erdőszentgyörgyi birtokos leányát. Az ő unokájuk volt Viktória angol királynő. Neki köszönhette Anglia nagy részben nagyhatalommá válását. Mária királynő elismerte a rokonságot, fegyvertartási engedélyt és egy kiváló belga vadászpuskát küldött neki. Zeyk szolgabíró fia gyermekorvos lett. Egy darabig a helyi gyermekmenhely igazgatója volt. 1944-ben, mikor elment, sírtak utána az anyák. A nagyapa szerette hazáját, életét adta érte; az apa szerette faluja lakóit, vagyonát osztogatta nekik; a fiú szerette a gyermekeket. Neki nem volt. Így halt ki egy hajdan közéleti szerepet játszó család.

Járogatott Orbán Balázsékhoz a rokon Szánthó birtokos

család Mosonból. Egyik fiuk, Pista, feleségül vette Sebess Jenő ügyvéd Rózsi nevű leányát. Fiuk, Szánthó Bandi gyógyszerész, Cigesz néven közkedvelt a vidám fiatalok körében. Szülei elváltak, apja marhahajcsárként pusztult el valahol Dél-Amerikában. Anyja férjhez ment másodszer a múlt században európai hírű, márkosfalvi származású Barabás Miklós festő egyik rokonához, Barabás Benedek református paphoz, aki a Gecse utcai egyházközség lelkésze volt sokáig, majd a marosi egyházmegye esperese. Egy fiútestvére festő volt Brassóban. Rokonság és szomszédság jussán be-benézett Sebess Jenő ügyvéd, a Magyar Párt és Ügyvédi Kamara elnöke, a Leszámítoló Bank és a csizmadia társaság jogtanácsosa. Kedves, barátságos ember volt. Köszönt mindenkinek, aki ránézett. Népszerűségére jellemző, hogy a tekintélyesebb primások fiaik keresztapjának kérték fel. Temetésén, 1952-ben, a legnagyobb osztályharcos időben csak a 80-on felüli Sebestyén ügyvéd mert beszélni. Jenő bácsinak volt egy Dénes nevű bátyja, aki Pestre ment az első világháború előtt. A Földhitel Intézet jogtanácsosa lett. Földművelésügyi miniszter is volt 1916-ban. Írt a 30-as években két történelmi-bölcészeti könyvet Közép-Európáról, melyben kifejti, hogy a Balkán-félsziget Európa löporos hordója. Azt jósolta, hogy a harmadik világháború is a Balkánon fog kitörni. Egyik fia, Jenő a 30-as évek végétől a nyilas uralomig a pesti Külügyminisztérium sajtóosztályának volt a főnöke. Valahol Argentínában végezte földi pályafutását.

Az új könyvekről számolt be Margit néniéknél Schopp bácsi, postatisztviselő. Kertjébe kollégistákat hívott cseresznyét szedni. Énekelte őket, hogy azalatt ne tudjanak enni. Minden héten ment érdeklődni a szintén rokon, kedves kicsi Nagy Jóska, volt alispán. Kiváló vegyész mérnök fia a csepeli gyárban dolgozott a 40-es évek végén, származására vonatkozóan mindig beírta, hogy apja tanult ember, alispán volt. Megjelent egyszer nála a káderes, s azt mondta: „Mérnök elvtárs, ne írja magát tanult ember származásának, apja

még ispán se tudott lenni, az is csak «al» maradt. Írja csak, hogy munkás származású”. Úgy tett. Nemsokára telepvezető lett. Öccse, Ádám, nyugdíjasként néhány évig a református temető gondnoka volt.

Visszatérve Orbánékra, Éva a Szentgyörgy utcai református leányiskolát, a Bethlen Katát végezte. Édesapja rövid betegség után 51 éves korában meghalt. Gondok felhői sokasodnak Margit néni feje felett. Szerencsére, nemsokára Boila Romulus, a kolozsvári egyetem jogi karának tanára és Boila Zakariás, Kisküküllő megye főispánja, emberszeretettel, jóindulattal, nagy fáradtsággal kijárták, hogy az 1918 előtti vármegyei tisztviselők kapjanak nyugdíjat.

Egyébként Boila Zakariás közeli családi kapcsolatban volt a nemrég elhunyt Vitályos Iván, volt vásárhelyi ügyvéd családjával. Margit néniék a nyugdíjat jól beosztva most már nyugodtabban élhettek. Teniszpályát rendeztek be kertjükben. A közel lakó fiatalok itt ütögették a labdát. Hozott ez egy kicsi pénzt is a házhoz, míg a rendőrség és államvédelmi hivatal fejlesztésekor ki nem sajátították a kertet.

Állandó teniszjátékosok voltak a Grossmann fogorvos gyermekei, Bruno, Erich és Edit (Diti). Felsővasútállomás melletti gyáruk a gazdasági válsággal, kerelőszentpáli földjük a földreformmal ment el. A mérnök Bruno feleségül vette Gárdos Elzát, városunk egyik legnagyobb üzletemberének a leányát. Sógora, Gárdos Pali sok évig volt korcsolyabajnok. A kisebbik Grossmann fiú, Erich, építészmérnök, Sándor Zsóka, kereskedelmi iskolai tanárnőt vette feleségül. Fiuk, Péter, országunk közismert zeneművésze lett. Bukarestben élt évekig, majd Németországba ment. Leánytestvérük, Diti, színésznő lett a Kolozsvári Magyar Színháznál, majd férjhez ment Bíró Istvánhoz, az itteni Magyar Párt főtitkárához. 1944-ben Magyarországra mentek, s onnan Németországba költözött az ura halála után. Hozzájuk jártak játszani a szemben lakó Szígyártó Gábor tanár gyermekei: Gyurka és Gréti. Gyurka jogot végzett, mellúszó versenyző volt. Az 1937-ben létrehozott Újjászületési Front magyar tagozata

Maros megyei részlegének lett a főttkára, a magyar tagozat országos elnöke pedig Bánffy Miklós gróf, neves író, boncidai földbirtokos lett. Szígyártó Gréti kézimunka tanárnő nagy klasszikus költőnk, Berzsenyi Dániel dédunokájához ment férjhez. Gyermeük nem született. Pesten halt meg. Hamvait hazahozta Gyurka.

A kedves, házias Orbán Évának hamar került állandó gavallérja az 1929-ben a Kollégiumban érettségizett Balássy Rezső személyében. Apja Udvarhelyről idekerült szép szál ember volt. Főtisztviselő a városnál. Sok asszony szeme megakadt rajta. Néha ő az alkalmat megragadta. Kesergett akkor a családja. Rezső kedves leánytestvére, Zsóka, korán meghalt rákban. Volt katonatiszt öccse, László, most nyugdíjasként német, orosz és román műszaki szövegeket fordít Pesten.

Rezsőnek jó kezűgyessége volt, végezte a házban a szerelői és asztalos munkákat. Karácsony előtt játékokat, gyermekbútorokat faragtak eladásra Péterfy Károly, későbbi gyógyszerésszel. A 30-as évek elején átvette Rezső a kolozsvári *Ellenzék* című napilap Bolyai utcában levő kiadóhivatala vezetését. A kolozsvári központ egy állandó tudósítóját, Zsibói Bélát tartotta itt.

Ahogy összeházasodott Rezső Évával, elmentek a hegyekbe egy fűrésztelepre, jobb kereset reményében. Mikor hazajöttek, Rezső is a városhoz került tisztviselőnek.

A nagy házból Margit néni már régebben kiadott egy szoba-konyhát egy fiatal házaspárnak. Később bútorozva adtak ki még egy szobát. Barabás Béla és Piskolti Gábor festő, volt kollégiumi tanár is lakott ott legényemberként. Barabás Béla a gyógyszerészeti karon lett egyetemi tanár, Piskolti Gábor pedig a Művészeti Iskolába került a tanügyi reform után. Sélley Katalin zenetanárnő is lakott náluk. Rezsőt látogatták volt osztálytársai, barátai. Így Nagy Jenő magyar szakos tanár, aki elvégezte Székelykeresztúron a tejmasteri tanfolyamot. Sógorával, Gagyi Lászlóval közösen írt falusi tárgyú színdarabját előadták a Kultúrpalotában egy

Szöttes-esten. Nagy Jenő tanított itt a Gazdasági Iskolában, majd 44-ben Moson-Magyaróvárra ment. Egy másik osztálytársa, Vajda Domokos, Vajda Márton kollégiumi zenetanár unokaöccse előbb pap lett, majd elvégezte a Gazdasági Akadémiát és gazdamérnöként tanított itt a Gazdasági Iskolában. Mikor az éberség szellemében onnan kitették, gyakorolhatta megint papi hivatását. Nyugdíjba vonulása előtt pár évvel nem lévén elég gazdamérnök, visszahívták, és most gazdamérnöki nyugdíjat élvez. Látogatta még őket Ugrai Sári, aki Orbán Baláznak volt gépíróője és a Református Leányszövetség tevékeny tagja. Sokszor beszélgetett Rezsővel dr. Nagy Lajos, a mi osztályunk Nagy Lajcsija, Nagy Endre kiváló kollégiumi igazgató jogot végzett fia, minden társadalmi munka lelkes résztvevője. Előbb a Telegdyek irodájában, majd a Törvényszéken dolgozott, azután Kolozsvárt a Teleki Pál jogtudományi intézet munkatársa lett. Hosszú szovjet fogságból hazajöve Pesten az Állami és Jogtudományi Intézet vezetőségébe választották. A jogtudományi munkák osztályozásának új módszerét találta fel. Ezzel világhírnévre tett szert. Nyugat-Európába, Amerikába hívták tanítani. Szakmunkáit 13 kötetben adatta ki. 1986-ban megcsúszott a fürdőkádban, megütötte a fejét, és ott lelte halálát.

Öccse, Nagy Ernő, kollégiumi majd Pedagógiai Intézeti tanár, a 80-as évek elején Németországba vándorolt ki, és ott is halt meg.

Járt még Évákhoz Guntean Edit katonaiskolai titkárnő, aki Ștefan Gligore rücsi származású történelemtanárhoz ment férjhez. Ștefan Gligore levelezett a háború után Constantin Marinescu, volt kolozsvári történelem szakos egyetemi tanárral, aki a sztálinista rendszer elől Franciaországba menekült, és Montpellier-ben adott elő az egyetemen. Jól képzett történelemtudós és igazi román úriember volt. Jó barátságban volt Rezsőékkel a nagyobbik Boldor fiú is. Egyik kedves leánya a Művészeti Iskola orvosi rendelőjében volt asszisztensnő, a másik rajztanárnő lett, s most a messzi Dél-Amerika forró tájain nézi a rikító színű virágokat.

A Borsos Tamás utca 14. szám alatti házban Margit néni öregedve csendesen él és Évák foglalkoznak gyermekeikkel.

1941-ben születik fiuk, Péter; két év múlva egy leányuk, Erika; később megint egy leány, Judit.

A háború utáni nehéz esztendőkből nagy dolog a család fenntartása egy fizetésből. Rezső mindent megtesz gyermekeiért. A Vajgyárban vállal vezető tisztviselői állást. Savót is hord haza disznót tartani.

Eladják az udvari kicsi házat egy Silló nevű pénzügyi tisztviselőnek, akinek a felesége tánciskolát tartott a Domokos Szállóban, a Bolyaiak tere 2. szám alatt, a mai Statisztikai Hivatal épületében. Sillóék leánya, Silló-Ávéd Éva zenetanárnő sokat járt külföldre hangversenyezni zenekarokkal. Jártak Évákhoz unokatestvéreik, Orbán Balázs egyik leánytestvérének árvái, Molnár Balázs és Tibor. Jegyző apjuk az első világháborúban, anyjuk nem sokkal később tüdőbajban pusztult el. Rokonok nevelték a két fiút. A beteges Balázs órák lett, állandóan tanult, képezte magát. Írt verseket, amelyek a Plébánia épületében működő Nagy Samu-féle nyomdában hétfőnként megjelenő az *Ellenzék* című hetilapban láttak napvilágot. Molnár Balázs verseiben sorsát kesergi. Szeretetlen, gyöngédségben része neki nem volt, és nem is lehet, mert gyenge szervezete nem engedi meg, szenvedésre ítélte. 31 éves korában tüdőgyulladás vitte el. Az 1940 évi *Képes Székely Naptárban* jelent meg ez a verse:

Folt hátán folt

Milyen idők – milyen emberek,
nyomorultak – műveletlenek.
Milyen arcok – mint, mikor a kín
táncra kezd a beteg sebein.
Milyen házak – milyen asztalok
és a szívek bénák és vakok.
Tehetetlen feszülni a kéz,

sarokba ült aludni az ész.
Nyelvünkön a beszéd is rohadt,
nincs egy józan, okos gondolat.
Összevissza kapkodunk, teszünk,
Folt hátán folt lett életünk,
Mint egy régi, nyütt ruhadarab,
Toldjuk-foldjuk, mégis rossz marad.

Balázs öccse, Tibor, asztalos lett. A Kísispári Szövetkezetnél volt vezető állásban. Kertes házat vásárolt családjával Kisgörgényben. Oda járnak autójukkal dolgozni, gyümölcsöt szedni.

A második világháború után városunkba jött Orbán Balázs Elek nevű tanár öccsének fia, Endre is a családjával. Almérnökít végzett Kolozsvárt, itt mérnöki állásban volt. Korán betegnyugdíjba küldték. Felesége Seprődi Ilona zenetanárnő volt. Édesapja, Kibédi Seprődi János a régi magyar zene kutatója és népdalgyűjtő volt, a református egyházi éneklést igyekezett régi zenei formájához visszavezetni. A kolozsvári Református Teológián tanított zenét. Alig töltötte be az 50 évet, mikor elragadta a halál.

Orbán Endre és Seprődi Ilona házasságából két fiú született: Bandika és Gyuri. Bandika elvégezte a Művészeti Iskolát, de gyenge idegrendszere miatt állandó állást nem tud vállalni. Gyuri Magyarország zenei életének élvonalában van.

Pár évvel ezelőtt Vásárhelyre költözött Orbán Endre Juci nevű húga is, aki Kolozsvárt dolgozott és egy Cseh nevű háromszéki eredetű tisztviselő özvegye. Volt még Orbán Endrének egy leánytestvére, Magda. Református teológiát és francia tanárit végzett. Udvarhelyt a Református Tanítóképzőben tanított a tanügyi reformig. Azután Kolozsvárra ment az Egyházkerülethez, majd Pestre, onnan pedig egy Kálvin évfordulóra írt tanulmánya révén kijutott Párizsba. Ott halt meg öregek házában.

Jártak Évákhoz a távoli rokon mezőmadarasi, hajdan

gazdag Orbán birtokos család leszármazottai, Makkayné Kováts Zsuzsa és leánya Makkay Zsuzsa zenetanárnő.

Gyakran látogatta Évákat a színpadon igazi hús-vér asszony benyomását keltő Krémer Mancsi és ura, Teleki Ádám, aki marosújvári disznóhizlaldája jövedelméből évenként adott a kolozsvári Magyar Színháznak. Állandó látogatójuk Kabós Éva, a Radnót melletti Lekencéről behozott birtokosnő. Neve szerepel az Erdélyi költők antológiájában. Sokan olvastuk a 30-as években megjelent *Zörgesetek, megnyitattik* című kötetét.

Telvén az idő, fogorvos lesz Péter. Reményteljes, új káderként ide nevezik ki a gyermekfogászati klinikára. Erika is végzi az egészségügyi technikumot, és asszisztensnőként dolgozik a kórházban. Judit érettségizik, és állásba megy. Nyugalom van Éváéknál a háznál. Pár év múlva Péter megházasodik. Feleségül veszi Simon László faipari tisztviselő és Salamon Ernő költő húgának a leányát, egy román-magyar szakos tanárnőt. Pár év alatt házasságukat két gyerekkel pecsételik meg. Erika összebarátkozik Simon Gáborral, Péter felesége bátyjával, aki a Filharmónia zenekarában muzsikált. Összeházasodnak, s rövid idő múlva egy fiúval áldja meg őket a sors. Simon Gábort áthelyezik a Szatmári zenekarhoz. Erika vele megy. A fiúcska marad a nagymamánál.

Péter halad a klinikán. Vezető állásba kerül. Már középiskolások gyerekei, mikor bejelenti csodálkozó feleségének válási szándékát. Két bõrönddel előbb apjáékhoz, majd máshová megy lakni. Pár év múlva Péter feleségül vesz egy fiatal orvosnőt. Születik rövidesen két gyermekük, és Magyarországra majd Ausztriába mennek.

A szatmári zenekar Olaszországba ment körútra. Simon Gábor s néhány barátja nem jöttek haza.

Férjhez ment Judit is, született egy fia. A nagymama gondozza.

Rezső, a nagyapa, családja minden ügyét igazítja. Az izgalmakat, rohanást nehezen bírja. 74 éves korában agyvér-

zés sújtja. Előbb javul, majd csendesen elmegy. Igazi ember volt. Segített mindenkinek. Mindent rendbe tett, míg maga is el nem égett.

Erika megkapja az útlevelet. Éva Szatmárra megy. Vonatra teszi Erikát és fiát, s hazajön rendezni itteni unokáját. Jön a jó hír Olaszországból, Erika kapott állást és az unoka autóval jár iskolába egy közeli városba.

A következő évben Éva meglátogatja őket. Jövet elmegy Sárospatakra megnézni 90 felé haladó Pista bátyját és Pesten Gyurka bátyja családját.

Hazajöve a Pandúrok utcájába megy egyenesen, Judit leánya lakására. A Borsos Tamás utcai lakást nem tudja fenntartani. Eladja. A következő évben rossz hír érkezik Olaszországból. Erika rákos, menthetetlen. Egy félév múlva bekövetkezett a halál. Éva leánya lakásában végzi a háztartási munkát, tanítja az unokát. Örvend minden napnak, amikor semmi se fáj, és tud dolgozni. Vendég már ritkán jön. Téglagyár melletti tömbházlakásából tavaly vitte el Évát a halál.

A Borsos Tamás utca 14. szám alatti ház nem tudta 100 évig sem szolgálni a családot. Látott itt még hajdanában nyugodt, boldog embereket. Aztán ment lefele az élet. Folt hátán folt. A szalonban, hol valamikor szellemi és közigazgatási vezetőink szőtték városfejlesztési terveiket, török cukorkát és színes gyermekcsizmákat fognak árulni. A mi nemzedékünk szeretettel és tisztelettel néz mindig e házra, mert tudja, hogy városunk tanult embereinek egyik legfontosabb találkozó helye volt.

A DÓSA-HÁZ

Borsos Tamás utca 24. szám

Könnyen megtalálhatjuk Marosvásárhelyt a Borsos Tamás utca 24-es számú házat. Éppen feleúton van a rendőrség és a Református Temető között ott, ahol a Fürdő utca simul

be csendesen a Borsos Tamás utcába. A Fürdő utcában még megvan városunk első közfürdőjének épülete. A Borsos Tamás utca 24 előtt feltűnik a nagy kapu s mindkét oldalán egy-egy széles, messze hátranyúló földszintes ház. Ezeket többször alakíttatták, és kívülről századunk eleji kényelmes polgári lakásoknak néznek ki. Belépve a kapun széles udvar és temetőig nyúló kert fogad. Az egyik, a ház végénél épített kőistállón alig kellett változtatni, hogy lakható legyen. A tyúkpajtát téglából építették, hogy meleg legyen télen.

Ez a ház régóta a Makfalváról ideköltözött Dósa család tulajdona. Tagjai a múlt és jelen században szerepet játszottak városunk és Erdély történelmében. A családból a házban él jelenleg özvegy Bitay Andrásné, Dósa Mária, nyugdíjas tisztviselő. Ő adta el az egyik házat, mikor kettő nem lehetett egy embernek. Az új tulajdonos finom-vegyes boltot tart az utca felől és pékséget rendez be az udvaron. Dósa Máriának van egy István nevű fiútestvére. Ludovikát végzett, katonatiszt volt. Szovjet fogságból szabadulva Pestre ment. Rakodó munkás, munkavezető, majd kereskedelmi osztályvezető lett ugyanannál a vállalatnál. Nyugdíjas korában a KGST államok újságírói balatonszéplaki üdülőjét vezette a változásokig. Dósa Mária édesapja, István, jogot és gazdamérnököt végzett. Kedvelvén a szabad természetet, a Mezőségen egy rokona gazdaságát vezette. 30 éves korában tüdőgyulladás vitte el. Felesége, a végtelen kedves Rettegi Mária, egy mezőölyvesi birtokos leánya, bankban kereste meg családjá kenyerét. Férjhez ment Illyés Albert banktisztviselőhöz. Boldogan éltek néhány évig, s megint özvegy lett. Őt Marcsának szólította mindenki, s megkülönböztetésül leányára a kicsi Marcsa név ragadt, habár örökölte a Dósák deli termetét. Dósa Mária tanár-nagyapja is fiatalon, 30 éves korában halt meg. Két nemzedék élt családfenntartó nélkül.

Kicsi Marcsa ükapja, Dósa Elek, 1803-ban született városunkban. Elvégezte a Kollégiumot, jogtudósi címet szerzett Budán az egyetemen. Külföldre akarván menni tanulmányútra, engedélyt kellett kérnie kihallgatáson a királytól,

I. Ferencről. A bécsi udvar szemében rossz pont volt Vásárhely, és rossz pont volt a Kollégium, ahol a német nyelv ellensúlyozására kezdték tanítani a francia nyelvet az 1780-as évek végétől. Teleki Sámuel pedig Tékájában több francia forradalmat megelőző röpiratot gyűjtött be, mint amennyi Párizsban a Nemzeti Könyvtárban, a Bibliothèque Nationale-ban van. Tanulmányútjáról hazajöve Dósa Elek a Kollégium jogtanári tanszékén működik. Ugyanis a kolozsvári egyetem felállásáig, az 1870-es évek közepéig a jogászok, régiesen jurátusok itt tanultak a Kollégiumban, és itt folytattak gyakorlatot a Királyi Táblán. Az 1848/49-i szabadságharc alatt Kossuthék Dósa Eleket Brassóba küldik kormánybiztosként. A szabadságharc leverése után az osztrák véisztörvényszék 4 évi várfogságra ítéli. Brassó város tanácsa feleségfolyamodványban kéri büntetése elengedését, mivelhogy a harci cselekmények alatt óvta és segítette a lakosságot, minek okáért inkább jutalomban, mintsem büntetésben kellene részesíteni. Így királyi kegyelemmel egy félév után szabadul a börtönből. Fogsága alatt értékes könyvtárát elárverezték. Természetes, hogy hazajön tanítani az ősi kollégiumba, ahol apja, nagyapja és dédapja is tanítottak. 1866-ban Vásárhely képviselőjeként Pestre megy. Következő évben a képviselőház alelnökévé választják meg és akadémiai tag lesz. Kiadja az *Erdélyhoni Jogtudomány* című háromkötetes művét, melyben összefoglalja az erdélyi jog fejlődését a kezdetektől 1849-ig. Az Erdély jogtörténetét tanulmányozóknak ez a Bibliája. 1867-ben hal meg. Sírköve látható helyen van a református temetőnkben. Századunk elején városunk tanácsa a mai Budai Nagy Antal, azelőtt Királykút utca, Cigányköz vagy Bivalyköz utcát nevezte el róla. Nagy arcképét a Kollégiumban őrizték. Felesége, Basa Ráchel, akinek fára festett kicsi képét őrzi Dósa Marcsa, 13 gyermeket szült. Közülük a leghíresebb az 1847-ben született nagytehetségű festő, Dósa Géza, aki 1869-ben egyháztörténeti pályázatra készítette *Bethlen Gábor tudósai körében* című nagy festményét, amelyet Pesten a Nemzeti Múzeumban

őriznek, és alkotóját egyszerre országos hírűvé tette. Nálunk a Kultúrpalotában is őrzik több művét. Sajnos 25 éves korában szerelmi bánatában öngyilkos lett.

A makfalvi Dósák nevüket általában régiesen „s”-sel írják. Akadt egy-egy családtag, aki kiejtés szerint „zs”-t használt. Ilyen volt a múlt században Kolozsvárt élt Dózsa Dániel író, költő, újságíró. Vásárhely képviselője több ízben. Aztán kúriai bíró. Versben dolgozta fel a Csiki Székely Krónikát *Zandirhán. Székely hősköltemény a IX. századból* címen. Ötkötetes történelmi tárgyú regényt is írt. A múlt század második felében és ennek a századnak elején élt a Pókán született Dósa Endre. 17 évig volt Kolozs megye alispánja, elnöke az Erdélyi Irodalmi Társaságnak, tagja a Kemény Zsigmond Társaságnak. Több Erdély történetét tárgyaló regényt írt. Visszaemlékezéseit *Régi jó és régi zord idők* címen adta ki.

A makfalvi Dósa család eredetét az 1514-ben izzó trónon megégetett Dózsa György testvéréig vezeti vissza. A dálnoki születésű Dózsa György hivatásos katona volt. Az akkor Magyarországhoz tartozó Nándorfehérvárra, ma Belgrádba, nevezték ki lovas kapitánynak, azaz a lovas katonaság parancsnokának. Rövid idő alatt ütöképes sereget szervezett. 1513-ban legyőz párviadalban egy híres török vitézt. Híre országos lesz. Ezért kérte fel őt Bakócz Tamás keresztes hadjárat vezetésére. A király gyenge volt. Hatalma csaknem semmi. A gazdag főurak, élükön Zápolya erdélyi vajdával félték, hogy esetleg győzelmes hadjárat után királlyá kiáltják ki Dózsát, mint hajdanában Mátyást. Elvesztésére szövetkeztek. Hiába jelentette ki Dózsa többször, hogy hű alattvalója a királynak, s csak a seregében jelentkezett lelkes jobbágyoknak, diákoknak, papoknak, köznemeseknek kér megfelelő életlehetőséget. Mindezt részletesen kifejti Jókai Mór az 1857-ben Pesten többször előadott *Dózsa György* című történelmi drámájában.

A Küküllő, mai nyelven Sebes Víz mellett fekvő Makfalváról, ahol Európa első népfőiskolája, a Wesselényi Kollé-

gium működött a múlt század első harmadától az első világháborúig, bejött városunkba úgy kétszáz éve egy értelmes, szorgalmas család. Leszármazottaik fontos szerepet játszottak városunk és országunk tudományos és irodalmi életében jó és zord időkben egyaránt.

NAGY ENDRE VOLT KOLLÉGIUMI IGAZGATÓ LAKÁSA

Kogălniceanu volt Kazinczy utca 8. szám

Ezt az utcát hajdanában Ebhátnak nevezték. A régi vármegye háza felőli oldalán levő nagy széles házak a mai rendőrségig mind kollégiumi tanári lakások voltak. Tanárok utcájának is mondták. A 8-as számot benne könnyen észre lehet venni, mert homlokzatát vakolatból készített műkölapok díszítik, tanúsítva, hogy tervezője vonzódott a renaissance világához.

Nagy Endre városunk fia volt. Itt született 1879-ben és halt meg 1961-ben. Apja, Nagy Lajos, a Református Polgári Leányiskola igazgatója volt. Anyja a Madaras nevű szövérdi református pap leánytestvére, ezért Nagy Endre Szövérdet szerette. Az onnan jött tanulókat még jobban támogatta, mint a többi falusi fiút. Ott örökölt földjét gondosan műveltette és Küküllő mentinek számító borát nagyra becsülte.

1900-ban lett tanár a Kollégiumban. Tanított magyart, latint és filozófiát. Fialtanárként még volt ideje írogatni. 1905-ben kiadja Mentovich Ferenc filozófusról, volt kollégiumi tanárról írt doktori tézisét. 1907-ben pedig *A marosvásárhelyi református kollégium története az 1848–49-es szabadságharc alatt* című munkája jelenik meg. Azután még Vásárhely leírása örvendezteti meg városunk lakóit. A Kemény Zsigmond Társaság előbb jegyzőjének hívja meg, majd 1910-ben alelnöknek választja.

Nem dohányzó, józan életű ember volt. Szabad idejében

bélyeggyűjtő szenvedélyének hódolt. Gyűjteménye a harmincas években – szakértők szerint – egy nagy házat ért meg.

Századunk elején városunk egyik legtöbbet emlegetett tanára, Pál Károly, számtan-fizika szakos kollégiumi tanár volt, az időjárás-csináló, ahogy mondták. Ő jelentette minden reggel Pestre telefonon a légköri adatokat. Örökmozgó felesége irányított minden női mozgalmat, és ünnepeket rendezett. A mágnások, nagybirtokosok hozzá adták lakni kollégista fiaikat, hogy jó nevelésben legyen részük. Pál Károly Andor nevű fia építette fel a Margitszigeten 1935-ben Jankó Gyula tanárral a városunkban 1911-ben lebontott Bodor-kutat.

A fiatal Nagy Endrét Pál Károlyné vasárnaponként ebédre hívogatta. Ahogy Pál Károlyék Mariska nevű leánya 14 évet töltött, eljegyezték egymást. 15 és fél éves volt, amikor az akkori divat szerint összeházasodtak. Négy gyermekük született: Endre, Márta, Lajos és Ernő. Villát építettek a Tisztviselő-telepen, és ott laktak a jó levegőn 1920-ig, amikor is a Kollégium Nagy Endrét igazgatójának választotta meg. Ekkor költöztek a Kollégiumhoz közel levő tanári lakásba.

Nehéz időben vette át a Kollégium vezetését. Küzdeni kellett létéért, fenntartásáért. Végleges nyilvánossági jogot a főgimnázium 1928-ban, s az elemi iskola csak 1931-ben kapott. Az igazgató felelt a tanításért és mindenért. Háromnegyed 8-kor bent volt már az iskolában, egy körül ment haza, és du. 4 után is benézett csendben dolgozni. Intézte az ügyeket, hónaponként tartott tanári és szükség szerint előljárásági gyűlést, aminek az igazgató volt a tanügyi előadója és ügyvezetője. Az előljáróság elnöke, a főgondnok 1922-től dr. Bernády György. Az igazgatónak Kolozsvárra az egyházkerülethez, az igazgatótanácshoz is fel kellett járnia, általában havonként. 1939-ben Nagy Endre lemondott az igazgatóságról és nyugdíjba ment.

Az osztályharc élesedésekor tisztviselő-telepi villáját államosították, majd visszaadták, mert az államosítási törvény

nem vonatkozott a tanárok és tanítók házaira. Pár év múlva öregen, beteg feleségével egy konyhába telepítették ki. Egy reggel tüzet gyújtani lehajolt, és agyvérzés érte. Pár nap alatt vége lett munkás életének.

Tehetséges gyermekei sorsa a világ felfordulását mutatja: Endre, a Debrecenben dolgozó mérnök 1928 Szeptember éjszakáján az Erdély felé robogó vonat elé vetette magát – nem tudni, miért. Kollégiumi titkárnő leánya – Márta – Tőkés Ernő bukaresti banktisztviselőhöz ment férjhez. A Bécsi döntéskor Pestre, a háború után Svédországba majd Németországba mentek. Ott is haltak meg. Lajos jogtudós lett, hosszú orosz fogságot szenvedett. Pesten új módszert talált fel a jogtörténeti munkák osztályozására. – A magyar kormány őt küldte külföldre oktatni a jogtudósokat. – Ő kötetnyi munkája tanúsítja, hogy nem élt hiába. Pár évvel ezelőtt eljött érte is a halál. Ernő, francia-magyar-román szakos tanár lett. Volt titkár, tanár, aligazgató a Kollégiumban. A tanügyi reform után falurá küldték őt és feleségét is tanítani, mert felesége apja, Müller tanár, a II. világháború alatt a Német Népi Szövetség, a Volksbund pénztárosa volt. Aztán tehetsége, szakértelme és szorgalma miatt visszakerült a városba. Előbb a Pénzügyi Iskola igazgatója, majd a Pedagógiai Főiskola magyar szakos tanára lett. Nyugdíjasként Németországba ment, ahová követte Magyarországon rossz lakásban levő leánya és családja is. Rokonaival, volt tanítványaival tartotta a kapcsolatot, míg el nem jött érte a halál.

Köszönetet mondok értékes adataikért Marosi Barnának és feleségének.

KRÓN FERENC ERNŐ KÖNYVKÖTŐ MESTER
OTTHONA

Sáros utca (Târgului) 8. szám

A Kollégium oldalbejáratától a Bernády térig ereszkedik le a Sáros utca. Rajta hordták le rakományukat a falusi szekerek a Főtérre, amíg ott volt a piac. Míg ki nem kövezték, a nagy sárban sok szekér megrekedt. Egy ott lakó ember két bivalyával húzatta ki őket, díjazás ellenében.

A Sáros utcáról nyílt a Kis Piac, ma Creangă utca, ahol kövér asszonyok kofapecsenyét árultak még a 30-as években is. Akinek nem volt 5 leje pecsenyére, lyukas 50 baniért meleg zsírt kapott kenyérére. A Kis Piac Főtérre vezető kijáratát sajnos elzárták a Divatházzal.

A Királyi Tábla, a Teleki Teka egy bokorban vonzották a tudományra éhes könyvszerető fiatalokat. Ezért egy Spielenberg Lajos nevű könyvkötő és nyomdászmester ide telepedett Lőcséről az 1830-as években. A táblán tanuló jurátusoknak német nyelvű rendeleteket fordított magyarra. Nyomatott ábécés könyvet, és 1842-től megjelentette évenként a híres Lőcsei-féle *Székely Naptárt*.

Sáros megyéből, egy 15 gyermekes családból származó, művelődésre vágyó fiatalember, Krón Titus Ernő könyvkötészetet tanulni előbb Debrecenbe, majd Kolozsvárra ment. Kitanulván mesterségét átjött városunkba, és beállott Spielenberghez. Néhány évi kemény munka után műhelyt nyitott az Ebháton, a Sáros utca egy kis házában. Ő lett a híres, két keresztnévet viselő Krón könyvkötő család első tagja. Bevette műhelyébe fiát, Krón Ferenc Ernőt, aki 1884-ben született, és 1905-ben megvette a Sáros utca 8. szám alatti régi házat. Ez lett sokgyermekes családjának otthona, és itt működött 1907 óta könyvkötő műhelye és nyomdája. Dolgozott hivataloknak, kötött be tankönyveket. A díszkötéseket szerette. Javította a Teleki- és Bolyai-könyvtár régi könyvei kötését kutyabőrrel is. Jöttek hozzá tanulni szakemberek könyvtárakból, Bukarestből is. Bernády személyesen vitte

hózzá könyveit piros-fekete bőrbe köttetni, és ugyancsak személyesen ment fizetni minden hónap elsején a polgármesteri kocsival. Molnár Gábor, a városi könyvtár első igazgatója is vele köttette könyveit. Teleki Domokos, a szőnyeg- és könyvgyűjtő gernyeszegi gróf is ide járt.

Egész Erdélyben vették tőle a Lőcsei-féle *Székely Naptárt*, amit ő szerkesztett és nyomtatott, és amiből általában tízezer példányt adott ki. 1948-ban már nem engedélyezték. Adott ki még a falusiaknak álmos- és vőfélykönyvet. Tanított a Kollégiumban is könyvkötészetet kézimunka órán.

Krón Ferenc Ernő már fiatal korában szavalt és előadott humoros történeteket. Tagja volt az iparos egyesületnek és a katolikus legényegyletnek. Állandóan rendezett műkedvelő előadásokat és szerepelt bennük. Általában az akkor divatos népszínműveket adták elő. A *Cigányban* például Szentgyörgyi Istvánval, a helyi színiakadémia névadójával játszott együtt. Molière *Képzelt betegét* is előadták. Operetteket is vittek színre, így az *Ali Babát*, a *Cigánybárót*, a *Három a kislányt* és másokat. Előadásaiikkal meglátogatták Erdély csaknem minden nagyobb városát. Előadásait itthon, a Művelődési Házban, a Transsylvania szállóban, az Apolló-palotában, a Zsidó kultúrházban és a Kollégiumban tartották. Szabadtéren a Teleki-kertben, a Kollégium volt sportpályáján, ahol a tornavizsgákat rendezték.

Krón Ferenc Ernő mértékletesen élve, állandóan dolgozva 1983-ban pár hónappal 100-dik születésnapja előtt hunyt el. Emlékiratát *Száz év egy erdélyi könyvkötő család életéből* címmel 1979-ben gépelte le.

A család folytatja mesterségét. Kató leányuk – Csatlós Jánosné – szakképzett könyvkötő lett. Az 1924-ben született István-Ernő fiuk művésze a mesterségnek. Először apjánál dolgozott, aztán színész, majd bábszínész lett. Beutazta a kerek világ nagy részét. Most pedig nyugdíjasan kötögeti szép kötésbe a könyveket.

A Krón-könyvkötő család története egy szín városunk

kultúrtörténetéből. Dr. Varga Gábor debreceni tudományos kutató részletes tanulmányt akar írni róla.

Köszönetet mondok az adatokért Krón István Ernőnek. Forrásmunkák: A Hét, 1975. aug. 29. és 1984 aug. 27-i számai, Marosi Ildikó cikkei.

PONTET SÁNDOR MÉRNÖK HÁZA

Tárgulul 1. szám, hajdanában Eötvös József u. 4 sz.

Díszes homlokzatú, széles egyemeletes ház. Emeletén 10 nagy ablak, földszintjén csak 8, mert kettő helyét tágas boltíves kapu foglalja el. 1790 körül építették, nagyúri módon. A régi vásárhelyiek építtetője után napjainkban is Bornemissza-háznak nevezik.

A múlt század elején Szamosújvárról városunkba ebbe a házba jött Csiki Márton szövet- és vászonkereskedő, singes boltos, ahogy mondták. Utódai folytatták mesterségét, 1890-ig, amikor kiadták a ház egy részét a városi adóhivatalnak és pénzügyőrségnek, a fiáncoknak, akik ott működtek 1918-ig.

Pontet Sándor Freiburgban, Svájcban született 1884-ben. 15 éves korában apátlan-anyátlan árva marad. Pestre férjhez ment nénje nevelte fel. Ott végezte a közép- és főiskolát. Gépészmérnök – víz és csatornahálózat tervező lett.

Knuth Károly budapesti műszaki irodája és gyára Felsőbányára és Petrozsényba küldte a vízvezetéki hálózat beszerelésére 1905-ben. 1907-ben átment Fekete Ödön kassai mérnökhöz, aki városunkba küldi a szabad királyi város vízművének csőhálózata lefektetésére és a felszerelési tárgyak elhelyezésére. Mivel munkáját jól végezte, Bernády biztatására önállósította magát, és városunkban telepedett le. Megszerezte magának nemsokára a Bornemissza-házat, és udvarára műhelyeket épített.

A helyi építőiparosok szövetségének alelnöke egy ideig. A mérnökök egyesülete őt küldte Brünnebe országos nagy-

gyűlésre. A Szentgyörgyi Dénes szerkesztésében 1912-ben megjelent *Marosvásárhelyi Lexikon* így közli reklámját: „Pontet Sándor mérnök műszaki irodája és egészségügyi berendezések vállalata Marosvásárhely, Eötvös József u. 4. sz. tel. 242.”

A kissármási gáz feltörése után harcol annak azonnali bevezetéséért, írván a helyi *Ellenőr* 1912. dec. 25-i számában, hogy a földgáz bevezetése új korszakot nyithat Erdély ipara és kereskedelme számára.

A városunkban végzett nagyobb vízbevezetési munkái közül megemlítem a következőket: a Törvényszék épülete, az állami és városi kórház, a honvéd gyalogos és a 9-es huszárezred laktanyája, az iparos tanoncotthon, az állami leánygimnázium (Unirea), s a Tisztviselő-telep, az Albina bank, a nagyállomás, a tanklaktanya (akkor lőszerraktár), Székely & Réti és Mestitz-bútorgyár.

A vidék jó ivóvízzel való ellátása érdekében közutat épített Szabéd, Mezőbánd, Pagocsa, Mezőmadaras, Kecsetkisfalud, Firtosvára, Búzásbesenyő és Székelymoson falukban. 1912-ben ekegyárat létesített. Gyártotta a Jurenák nevű háromszéki czermester könnyű vaskékjét, ami 1905-ben a nagyenyedi, 1907-ben a kolozsvári és sepsiszentgyörgyi mezőgazdasági kiállításon aranyérmert nyert. Sajnos, a háborús helyzet miatt a gyártást hamar be kellett szüntetni.

1918 után nem kapott Pontet Sándor városi és állami vízvezetési munkát. 1923-ban elvállalta egy magyarországi mezőgazdasági gépgyár kolozsvári fiókjának képviselőt. Később átvette a pesti székhelyű MAC & Kornick angol mezőgazdasági gépgyár képviselőt. A gazdasági világválság miatt megszűntek ezek a képviselőtek.

1935–36-ban a Szakadát községbeli agyagból sárga festéket, okkeritet állított elő. Tőkehiány miatt hamar megszűnt ez a vállalkozása is.

A II. világháború után Borsa és Bartus cipészek szövetségi alapon cipőgyárat létesítettek házában, amit államosítottak, és Unitatea néven működik a mai napig is az üzem.

Pontet Sándort hívták vissza szülőhazájába, de itt maradt. Itt érezte otthon magát. 1953-ban temették el a katolikus temetőbe.

Az 1924-ben született fia műszaki ember. Dolgozott Vajdahunyadon, Resicán és Temesvárt. Az ottani tervhivaltaltól ment nyugdíjba, mint makett-készítő. Szenvedélye a kirándulás és a fényképezés.

Pontet Sándor személyében messziről idejött fiatalember lett itt otthon, és Erdély a hazája lett.

Köszönetet mondok adataiért néhai Pontet Sándor mérnök szintén Sándor nevű itt élő fiának.

SZENTE BÉLA HÁZA

Körösi Csoma Sándor utca 21. szám

A Körösi Csoma Sándor utca a római kat temető alól indul, és összeköti a Kálvária utcát a Trébelybe vezető úttal, elhaladva a központi vízmedence előtt. Az utca névadója, Körösi Csoma Sándor 1784-ben született Csomakörösön, Háromszéken és meghalt 1842-ben Dardzsilingben, Ázsiában. Enyeden volt diák, majd tanár. Pártfogói segítségével Németországba, a göttingeni egyetemre ment arabul tanulni, felkészíteni magát a magyarok őshazája felkutatására. 1820-ban elindul nagy szellemi és kevés anyagi felkészültséggel. Egyiptomon át Perzsiába megy, itt perzsául és angolul tanul. Majd bejárja Tibetet s a Himalája völgyeit. Kalkuttában, Indiában 1834-ben kiadja angol nyelvű tibeti nyelvtanát és tibeti angol szótárát, ami az angol tudományos világ elismerését vívta ki számára. Az Ázsiai Angol Társaság már 1840-ben tagjává választotta és pénzügyileg is segítette. Itthonról is kapott pár száz aranyat, de szerény ember lévén az itthoni támogatást alapítványok és könyvek formájában hazaküldte. Aztán a szanszkrit nyelvet és annak tájszólásait tanulmányozza. 1841-ben a Brit-Indiai Birodalom határán levő Dardzsilingbe érkezik, váltólázat, maláriát kap, ami a sok

nélkülözés és fázódás miatt legyengült testét a következő évben sírba viszi. A magyarok őshazájába nem jutott el, de az angol tudományos világ kiváló nyelvtudósként tartja nyilván. Az Ázsiai Angol Társaság síremléket állíttatott neki Dardzsilingben.

Mi sem feledkeztünk meg róla. Dabóczi Mihály helyi szobrászművész 1942-ben kőbe faragta alakját. Művét a helyi Műszaki Egyetem hátsó bejáratánál a vár fala mellett láthatjuk. A kézdivásárhelyi Jakabos Ödön kegyeletét leróni iránta, szintén kevés anyagi felkészültséggel 1972-ben elzarándokolt Kőrösi Csoma Sándor sírjához. Útjáról írt feljegyzéseit *Indiai útinapló, Kőrösi Csoma Sándor nyomában* címmel adta ki a Kriterion Könyvkiadó Bukarestben 1983-ban. Utószót hozzá Gálfalvi György vásárhelyi író írt.

A Kőrösi Csoma Sándor utca Vásárhelyt a szép kertes házak utcája. Jó levegőjét nem rontja a vegyikombinát mérgező kigőzölgése. 21. száma alatt hatszobás emeletes ház rejtőzik nagy fák árnyékában. Szente Béla vegyész mérnök építtette az 1940–1950-es években. Apja, Péter, jól fizetett bogáti mozdonyvezető volt. Házat is vett a Kemény Zsigmond utcában. Béla 1933-ban érettségizett itt a Kollégiumban. Kolozsvárt végezte a vegyészetet és Csernovichban az ipari kémiát. 1941-ben a Hangya szövetkezeti központhoz, ill. a Kaláka konzervgyárhoz került. Ott is maradt nyugdíjazásáig. Szorgalmas és jó gyakorlati érzékű ember volt. Előbb motorkerékpárt és gépkocsit szerez, majd házat épít és asszonyt visz belé. Nagy Inkét – Nagy Istvánnak, a Kossuth utcai vendéglősnek a leányát veszi el.

Három gyermekük született: Jutka, Éva és László. Jutkát és Évát német szóra Segesvárra küldte, ott érettségiztek, közgazdasági egyetemet végeztek Kolozsvárt. Jutka férjhez ment gyermekkori szerelméhez, egy volt szász osztálytáráshoz. Németországba költöztek. Onnan járnak haza. Leányuk itt konfirmált a Vártemplomban, ahol nagyapja tevékenykedett nyugdíjazása után. Éva az itteni bőrgyár egyik vezető tisztviselőnöje. László orvos, nőgyógyász Botoşaniban.

Görög kolléganőjét vette feleségül. Anyósáékat meg is látogatták a hellének hazájában.

Gyermekei taníttatási költségei előteremtésére Szenté Béla keltetőgépet üzemeltetett. Messze földről jöttek fajcsirkéiért. Mikor gyermekei végeztek, beteg lett a családanya, s két év betegség után elhunyt. A kedvét vesztett Béla nemsokára eltemeti 93 éves jó gyakorlati érzékű anyósát, kinek házát lebontották a Kossuth Lajos utcában. Aztán Béla nyakán nő egy kis daganat, kivágják és megint kivágják. Pár nap múlva dolgos élete befejeződik.

Távolban élő unokái itt érzik magukat otthon. Latolgatják, hogy jöjjenek haza, ha úgy alakul a helyzet. A Kárpátokon túli orvos fia igyekszik hazakerülni, hogy majdan gyermekei együtt játszadhassanak itt élő testvére gyermekeivel.

Köszönetet mondok értékes adataiért a barátságos Cizmariu Ioan, volt királyi táblai főjegyző özvegyének, Szenté Béla nejeinek. Irénnek és Zsigmond Irma könyvtárosnőnek.

CSEKME ISTVÁN TANÁR HÁZA

Hajnal utca 2/B

A Somostető Maros-völgyére néző lejtője kertváros. A Kőrösi Csoma Sándor és a Guzsaly utca hosszan nyúlnak el a hegyoldalon. Az ágyúöntő Gábor Áron utcájából ereszkedik le a Hajnal utca, amelyben a 2/B szám alatt Csekme István tanár épített háromszintes családi házat. Ebben lakik feleségével, két leánya családjával, míg a harmadik leánya ugyanazon a telken az anyjától örökölt házban él.

Csekme István édesapja, Ferenc, a háromszéki Zabolán született, minek nevét lovas őseink adták. Ott, közel a faluhoz a Kárpátok egy vonulatát Csekmének mondják. Különben a Csekme szó törökül forrást jelent. Anatóliában van egy Csekmedzse nevű település is.

A Kárpátok hágóin a lovas népek jöttek-mentek. Attila birodalmának összeomlása után a hunok egy része itt ment

el Görögországba, ahol járvány pusztította el őket. Egy nagy csapat visszament a magyarok őseihez a Fekete-tenger partjára. A pápai levéltár adatai szerint az 1100-as és 1200-as években az 1241-i nagy tatárjárás előtt két keresztény 100000 lakosú magyar város volt ott. A harmadik csoport a Kárpátok hajlatánál maradt, hogy várja a visszajövőket. Leszármazottaik fogadták az avarokat. Nagy temetőjüket 1896-ban tárták fel. Álmost és Árpádot Üszöge nevű vezérük ölelte rokoni keblére. Árpád szolgálatába vette és követül küldte Rómába meg a német fejedelemségekbe. A Hétfaluhoz tartozó Pürkerc községben ma is él egy Üszögös nevű család.

Csekme Ferenc 47 évig volt Gernyeszegen református pap, ebből 20 évig esperes. Kétszer házasodott. Két feleségtől 12 gyermeke született, közülük csak a legkisebb, Csekme István tanár van életben. Csekme Ferenc tollforgató ember volt. *Képek a parókiáról* című műve négy kötetben jelent meg. *A szárnyas kerék diadala* címen a vásárhelyi vasút építésének történetét meséli el. Sok cikket írt egyházi és világi folyóiratokba. Tagja volt a Kemény Zsigmond Társaságnak. Baráti kapcsolatban állt faluja lakóival. Temetésekor az ottani ortodox pap búcsúztatta falujától – magyar nyelven.

Csekme István az elemi iskolát Gernyeszegen, a középiskolát városunkban, a Kollégiumban végezte. Itt annyira megszerette a bentlakási életet, hogy házasságáig kollégiumi bentlakásban lakott. 1929-ben érettségizett. 1934-ben végezte Kolozsvárt az egyetemen a történelem-földrajz szakot és ugyanakkor a református teológiát is. Nagyenyedre került. Előbb a kollégium főgimnáziumában, majd a kollégium csombordi gazdasági iskolájában tanít. 1940-ben hazajön Vásárhelyre a kereskedelmi iskolába tanítani. 1950-ben az akkor Rángecznek nevezett Bolyai Liceumba helyezik. Innen 1954-ben a leánygimnáziumba, az Unireába kerül. 1968-ban szívinfarktus miatt nyugdíjazták.

Három és fél évig a helyi református temető gondnoka. Dr. Farczádi Elekkel, a Teleki Téka könyvtárosával válogat-

ták, tanulmányozták a műemlék sírköveket és a ravatalozó mellé tették.

Farkas Károly, volt luka-ilencfalvi református pap Csekme István egyik volt osztálytársa, kifogyhatatlan volt a humoros esetek felfedezésében és elmondásában. Csekme István kb. 200-at írt le ezekből, és 20-at megjelentetett a helyi Népújságban. A budapesti *Magyar Múzeum* II. évfolyama 1-4 füzetében is jelentek meg ezekből, *Vásárhelyi karcolatok* címmel 1993-ban, Szabó T. Ádám, Szabó T. Attila az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár szerkesztője fiának kiadásában. *Az 1920-as évek diákélete és dalai a marosvásárhelyi református kollégiumban* címmel összegyűjtötte a diákszokásokat. A dalokat Birtalan József zeneművész kottázta le. Nyomtatásra vár még a humoros esetek 1-4 füzete.

1994 júniusában feltűnést keltő könyv jelent meg városunkban, Csekme István *A marosvásárhelyi református temető 1988-ban* címmel. Részletes leírása, fényképekkel ellátott magyarázata az érdekesebb sírköveknek, a végén román, német, francia és angol nyelvű rövid összefoglalóval. Ösztönző helytörténeti kutatásokra. Reméljük, hogy kéziratban levő munkái is megjelennek nemsokára nyomtatásban.

Köszönetet mondok értékes adataiért Csekme István tanárnak.

A BUSTYA-VILLA *Trébely utca 14. szám*

A Trébely Vásárhely egyik gyümölcsös és szőlős kertje a Somostető Maros felé néző oldalán. Keresztes Gyula, városunk kiváló ismerője és műépítészé írt róla a Vörös Zászló 1979. október 7. számában. Molter Károly író, volt kollégiumi és egyetemi tanár mesélte neki, hogy szájhagyomány szerint francia kapcsolatokban mindig bővelkedő városunkba jött hajdanában vendégségbe egy francia hölgy. Vendéglátói kivitték őt szőlőjükbe, a Trébelybe, ahol látva a hegyoldalról

a szép kilátást, felkiáltott: „La vue est très belle, très belle.” „A kilátás nagyon szép, nagyon szép.” Orbán Balázs *A Székelyföld leírása* IV. kötet 106. oldalán megjegyzi, hogy 1850-ben írásban szerepel a Trébely név.

A Bustya-villa bejáratánál 1932-ben épített, nagy székely kapu fogad. „Erős várunk nekünk az Isten” és „Egészség a bemenőnek, békesség az elmenőnek” felirattal. A magas, emeletes, három lakrészes villát Maetz Ervin városi főmérnök tervei alapján Thoroczky Wigand Ede székely stílusában építette Bustya Lajos 1926-ban.

Bustya Lajos (1866–1933) városunk fia, előbb ács, aztán építőmester és végül építkezési vállalkozó lett. Dolgozott és művelte magát. Tanult németül és magyarra fordított egy építkezési szakkönyvet, a föld-, kőműves-, ács- és útmunkálatokról, mint a zágrábi cs. és kir. XIII. hadtest műépítészeti hivatalnokának hadmérnöki tizedese 1890–1891-ben. 1912-ben, amikor a városban még csak Ziegler Károly orvosnak volt egy kicsi Fordja, hozott Bécsből egy Peugeot autót. 1915-ben autójával vonult hadba. Az autót szétlőtték, ő hazajött egészségesen. Tagja lett az Önkéntes Tűzoltó Egyesületnek, amiről sok kép tanúskodik.

Bustya Lajos a múlt század utolsó évtizedétől az 1920-as évek végéig dolgozott. Sok kisebb-nagyobb földszintes házat épített városunkban. A Mikes Kelemen (Someşului) utcát, a Koronkai út Jedd felőli oldalát ő építette be teljesen. A Főtér és Horea (Baross Gábor) utca sarkán a volt Agrár, ma Román Kereskedelmi Bank épületét Sándy Gyula pesti műegyetemi tanár tervei szerint kivitelezte. Dolgozott társként a hajdani Felsőkereskedelmi Iskola, ma Petru Maior Egyetem épületén, majd a cukorgyár, a volt szanatórium, ma szülészet építésén. Nagy közmunkája a nyárádmonti kisvasút épületeinek felépítése. Hattyúdala a helyi unitárius templom építése Patrovits Kálmán mérnökkel.

Felesége 11 gyermeket felnevelő vásárhelyi családból származott. Nekik csak egy leányuk születet: Augusztá, akit az akkori Vásárhely barátságos lakói egyszerűen csak Bustya

Gusztinak neveztek. Bustya Guszti a szálfatermetű Máthé Jánoshoz megy férjhez. Máthé János jogot végzett, előbb ügyvéd, majd a volt városháza melletti iparkamara szép épületében, ahol ma a Látó és Vatra folyóiratok szerkesztősége meg a MŰRE (Újságíró Egyesület) van, lett titkár. Dr. Máthé János volt az első marosugrai fiú, aki a Kollégiumban végzett. Bustya Guszti és Máthé János házasságából két leány született: Borcsa és Zsuzsánna. Borcsa diakonissza lett. Dolgozott egyházközségeknél és tisztviselőként is. Zsuzsánna tanítóképzőt végzett. Tanított Septéren, azután a szép népviseletéről és zenei gazdagságáról híres Kibédén, itt megismerkedik Madaras Gáborral, és férjhez egy hozzá. A jogi doktori címet nem használó Madaras Gábor az itteni cukorgyárba került tisztviselőnek, a kultúr csoportban kezdett szerepelni, mint nép- és műdal előadó. Hangjának különlegesen kellemes színezete megragadta hallgatóságát. A Népi Együttes énekese lett. A helyi és más rádióállomásokon napjainkban is felcsengő hangja városunk lakóinak szívébe lopta magát. Élete vége felé lelke keseredett, látván, hogy a felebaráti szeretet, egymás segítése, egyenlőség nem államcél. Hiába próbált felesége reményt önteni bele. 1980-ban, 62 éves korában, élete fonalának hirtelen vége szakadt. Még ugyanabban az évben vetett véget az infarktus Levente nevű gazdamérnök fia napjainak.

Él és dolgozik Gábor nevű legényember fia. Él Zsuzsánna nevű angol-magyar szakos tanárnő leánya is, akinek férje, Keresztesi Domokos István mérnök, az új szelek fűjdogálására vállalatot nyitott. TV-t alakít át és javít gépeket. Épít is. Van két gyermekük, Péter és Tekla.

Köszönetet mondok értékes adataikért Bustya Lajos unokáinak, Máthé Borcsának és özv. Madaras Gáborné – Máthé Zsuzsannának.

KOVÁCS LÁSZLÓ KERTÉSZMÉRNÖK HÁZA
ÉS A HANGYA SZÖVETKEZET MEGGYESFALVI
IPARTELEPE

Furcii – Guzsaly utca 6. szám

A Furcii (Guzsaly) utca a Somostető Maros felé néző oldalán nyúlik el. Ide épített házat Kovács László kertészmérnök, a Hangya Szövetkezet meggyesfalvi ipartelepének vezetője egy barátjával közösen 1956–1957-ben. Barátjái az emelet, övé a földszint. Ügyeltek, hogy ne legyen több szoba a családtagok számánál, hogy ne foglalja le a város. Minden a legmodernebb: óriási ablakok. Gyárból kellett megrendelni az ablakszemeket. A központi fűtést Kovács László tervezte és készítette el a Hangya Szövetkezet meggyesfalvi ipartelepén. Hibátlanul működik azóta is. Gépháza egy ládában van a fürdőszobában, és a belőle kiáramló 64 fokos melegvíz 21 °C-n tartja állandóan a lakást.

Kovács László régi vásárhelyi családból származik. Egyéves volt, amikor édesapja meghalt. Édesanyja egyedül nevelte fel hat gyermekét. Kovács László a Kollégiumban tanult – kitűnően. 1934-ben érettségizett. Ösztöndíjjal Magyarországon kertészeti akadémiát végzett. Aztán elküldték továbbképzésre két évre a Berlin–Dahlem-i kertészeti főiskolára, ahol német alaposággal nemcsak a termelést és a termékek feldolgozását, hanem a feldolgozáshoz szükséges épületek építését, a szükséges gépek ismeretét és gyártását is megtanulták.

1941-ben került az Erdélyrészi Hangya Szövetkezet meggyesfalvi ipartelepére, amely országunk egyik legkiválóbb konzervgyára, Erdélyben pedig az első. Példa arra, hogyan lehet új termelési ágakat létrehozni kitartással és hozzáértéssel. A Hangya-központ akkori vezetősége, élén a kiváló szervezőképességű, fiatal Jánky Endre vezérigazgatóval, vállalta, hogy a gyár minden berendezése legyen a legjobb minőségű, a legkorszerűbb, mert hosszú távon ez a legolcsóbb, a legkifizetődőbb. Ő választotta ki jó érzékkel a

munkatársait, alkalmazottait, és nagyon jó fizetést biztosított. Igazi demokrata volt. Itt dolgozott az idealista-kommunista Simó Géza fia és egy Ausztrából hivatalosan ide csempészett francia hadifogoly-mérnök.

A megyesfalvi ipartelep a Hangya azért alapította, hogy lássa el a falusi szövetkezeteket áruval. Gyártottak cirokseprűt, szalmakalapot, kaszakövet, húsvéti öntözővizet, még gyertyát is. A ma is kiválóan működő ecetgyár berendezését néhány hét alatt szállította a németországi vállalat. A gyümölcsfélék feldolgozásához szükséges üstöket krómnikkel-acélból készítette a kiskunfélegyházi Szíjgyártó cég. Ugyancsak ő szállította a gépi szárító, szeletelő, koptató berendezéseket és előfűző üstöket a gyökeresek, a zöldbab és hagyma számára. A gyökereseket Murokországból, a Nyárádméntéről szereztették be. A zöldbabot a háromszéki Kőkösről, mert hagyománya volt nagyüzemi termesztésének. Az este Kőkösön feladott zöldbabos vagon reggel a gyár iparvágányán várta a kjrakást. Jó minőségű magokról a gyár gondoskodott. Holszezonban a szárító berendezést makaróni és szárított tészta készítésére használták.

1943 elején beindult a likörgyártás és gyümölcspálinka főzés. – Erdélyi Béla a valamikori Bürger-sörgyárban tanulta mesterségét, s olyan keserű italt főzött, hogy vetekedett a világhíres Zwak Unicummal. – Fekete áfonyából készített 10-11 fokos boruk a franciák tetszését nyerte el. A címkéket RácZ Jenő főkönyvelő tervezte művészi színvonalon. Megszervezték a havasi- és erdei gyümölcsök gyűjtését. Több száz átvevőhelyet létesítettek, ahonnan még aznap továbbították a begyűjtött mennyiséget. Málnából préselték az illatos málnalevet. Évenként 25-30 vagon málnalé népszerűsítette külföldön az ipartelep. A nyári hónapokban több száz ember jutott jó keresethez. Fizettek az erdőbiztosoknak is a gyűjtés jogáért. 30-40 kádár készítette egész éven át a főleg 200 literes bükkfa hordókat. Az asztalosműhely szilvaaszalókat készített, amiket részben itt, részben a legjobb beszercei szilvát termő vidékeken állítottak fel. A Szilágyságban

több száz vagon vörös szilvát dolgoztak fel vegyesíznek. 1949-ben a telep sok almát vásárolt. Moldovában és a hárlăui nagy raktárában tárolta. A következő évben onnan látta el az itteni telepet, mert Erdélyben minden lefagyott.

A meggyesfalvi ipartelep létesítésével egyidejűleg a Sörház utcában, a volt Bürger-sörgyár területén 30 vagon alma tárolására alkalmas hűtőházat és műjégtárat létesítettek. Volt ott már korszerű tárházuk és borpincéjük, Meggyesfalván pedig tyúk- és libafarmjuk.

A szövetkezetek egyesítése, illetve állami vállalattá alakításakor a meggyesfalvi ipartelepet elvették a Hangyától. Előbb Kaláka, majd Meggyesfalvi Konzervgyár néven működött és működik, mint állami vállalat.

1945-ben egyes szakszervezeti aktivisták támadták a komoly munkát igénylő főnököket. Ezért Kovács László lemondott vezetői állásáról, és városi támogatással kicsi családi konzervgyárat létesített. Az államosításkor üzemét elvették, és őt kizsákmányolónak minősítették. Egy ideig napszámosként dolgozott a mészégető kályhánál Kemény János íróval együtt. Aztán kiderült, nélküle a konzervgyár nem megy jól. Visszahívták és termelési felelős lett. Ott volt 1962-ig, amikor tartományi munkavédelmi ellenőrré léptettek elő. Innen ment nyugdíjba 1977-ben.

Köszönetet mondok értékes adataiért a mindenre jól emlékező Kovács Lászlónak és Darabont Imrének, a havasi gyümölcsök lelkes gyűjtőjének.

KAZATSAY MIKLÓS
FŰSZER- ÉS CSEMEGEKERESKEDÉSE,
KAZATSAY ÖDÖN CUKRÁSZDÁJA
Volt Bethlen Gábor, ma Antonescu utca 45. szám

Ennek a sétatér szerű utcának több neve volt: Vár, Bethlen Gábor utca, Mária királynő és Május 1 sugárút. Mostani nevét néhány évvel ezelőtt kapta.

A Kazatsay család Perzsiából menekült, hozva magával egy főúri család két halálra keresett gyermekét. Görögországig sikerrel jöttek. Ott az egyik gyermekkel végeztek az üldözők. Folytatták útjukat Havasalföldre, Munténiába, majd átjöttek Erdélyországba. Itt megtelepedtek. Folytatták itt is a családi hagyományt, a kereskedelmet, a katonatiszti hivatást és a színészetet.

Kazatsay Miklósnak Radnóton volt élelmiszer boltja. A Bécsi döntéskor átjött Vásárhelyre. Megvette ezt a házat, fűszer- és csemegekereskedést nyitott benne. A főleg tisztviselők lakta Felsővárosban, közel az iskolákhoz, a gyalogos-laktanya szomszédságában jó vevőköre volt. Bevezette állandó vevőinek a „kontóra” – azaz hitelre való vásárlást. Jól ment az üzlete.

Kazatsay Miklósnak volt egy Emil nevű hadbíró-ezredes testvére, akit 1940-ben Vásárhelyre helyeztek át. Így kialakult itt egy Kazatsay családi központ.

Az 1900-as évek elején Zalatnára került egy Knop Vencel nevű geológus- és kőcsiszoló szakos tanár a bánya iskolájába Csehországból. Az iskolában magyar, német és román osztályok voltak. Knop Vencelnek köteleznie kellett magát, hogy egy év alatt megtanul magyarul és románul, hogy tudjon minden osztályt anyanyelvén tanítani. Pár év után Knop Vencel megházasodott. Aztán önállósította magát. Korondon vett a községtől egy aragonit kőzetet tartalmazó hegyoldalt. Idővel még bérelt is egy darabot a Csigahegy-dűlőben. Olcsó, hosszú lejáratú iparfejlesztési kölcsönt kapott a Magyar Államtól. 1906-ban jól működött már a bánya- és csiszolóüzem. Szépen csiszolt műtárgyaikat vették közel és távol. Pesten és Bukarestben, Brassóban és másutt voltak kirendeltségei. Megjelentek minden évben Lipcsében a nemzetközi vásáron, Svájcból és Amerikából is kaptak rendelést.

1941-ben Kazatsay Miklós hadbíró ezredes feleségének, Lázár Jolán színésznőnek megtetszettek az aragonit tárgyak.

Társult Kálmán Oszkárnéval, Potoczky Péter volt kereskedő Irén nevű leányával, és aragonit lerakatot és csiszolóműhelyt létesített a Kemény Zsigmond, ma Rodnei utca 20. szám alatt. Hirdetésük szerint kaphatók voltak náluk aragonitból készült hamutartók, vázák, díszdobozok, dísztalak, keresztek, lámpák, szobor talapzatok stb. korondról aragonitból.

1944 őszén Kazatsay hadbíróék Pestre költöztek, s így megszűnt aragonit üzletük.

A korondi üzem megalapítója, id. Knop Vencel – 1944-ben elhunyt. Brünnben olyan német nyelvű főiskolát végeztetett két fiával, hogy a házipítéstől kezdve, a gépek beszereléséig és működtetéséig mindent megtanultak, még az elsősegélynyújtást is. Nagyobbik fia a II. világháborúban hősi halált halt, a kisebbik hosszú éveken át szovjet hadifogságot szenvedett. Lánya, aki a pesti kirendeltségét vezette, hazament Korondra, hogy özvegy édesanyjáról gondoskodjék. Ott szülte meg leányát. Anya és leánya vezették az üzemet az államosításig. Az új igazgató úgy találta, hogy egy szocialista intézményt modernebb eszközökkel kell kezelni, a bányából az aragonitot nem kézi fejtéssel kell kisorsolni, hanem robotantással. Az eredmény: teljesen tönkrement a bánya. Legalább 20 család vesztette el megélhetését.

A Knop család valamennyi idős tagja meghalt. Id. Knop Vencel unokáját, Bíróné Sebő Éva tanárnőt, Korond falu meghívta a Korondon 50 évvel ezelőtt születettek találkozójára.

Kazatsay Miklóst üzlete államosítása után Veress Károly, a cukorgyár meglehetősen jó igazgatója alkalmazta. Fia, Ödön, kereskedelmi iskolát végzett és tisztviselő lett. 1990-ben Kazatsay Ödön, László József (Titi) volt kereskedelmi iskolai osztálytársa feleségével társulva cukrászdát nyitott a fűszerkereskedés helyén Café Bulvar néven. 40-50 férőhelyet ren-

dezték be, főleg iskolások számára. Cukrászdájukban a Pêche melbát, főleg tejszínhabos tésztákat és fagyalaltot árulnak.

Kazatsay Ödön igyekszik ifjú vendégeit jó modorra nevelni, miként azt Kiss Géza, Csekme István és Daróczy László tanárok tették.

Köszönetet mondok az értékes adatokért Kazatsay Ödönnek, László Józsefnek és Bíróné Schő Éva tanárnőnek.

NAGY JENŐ „SZENTGYÖRGY” PATIKÁJA

Koztársaság, volt Szentgyörgy tér 4. szám

Földszintes házban szépen berendezett gyógyszertár, Mária cégjelzéssel, főnöknője, városunk szülötte, Kerek Mária neve után. Ő és alkalmazottai érdeme, hogy az államosítás utáni gyógyszerpontot megint gyógyszertárrá léptették elő. Ismerték Nagy Jenőt és követik elveit.

Nagy Jenő 1891-ben született Nagyszébenben. Apja katonatiszt volt. Iskoláit ott és Nagyenyeden végezte. Végigharcolta az I. világháborút, meg is sebesült. Nagypja példáját követve lett gyógyszerész. 1919-ben a kiscsörgényi előnevű csittszentiváni Bartha nevű birtokos Etelka nevű leányát vette feleségül. 1920-ban született leányuk, Márta. 1921-ben megszerezte gyógyszerési diplomáját. 1922-ben születik Jenő fiuk. Mindkét gyermekük gyógyszerész lett. 1925-ben vette meg a Szentgyörgy téri telket. Földszintes házat épített, úgy hogy lehessen rá emeletet húzni, mert a szomszéd ház, amelyben rövidáru- és bezárt virágkereskedés szomorkodik – emeletes. Uta felé néző gyógyszertárának jele a Kolozsvári Márton és György testvérek sárkányölő Szent György szobra lett. A gyógyszertára forgalma rövid idő alatt megnövekedett, mert nem volt más gyógyszertár abban a városrészben. Csütörtökönként nagy volt a forgalma, mert a hetivásárba jövő falusiak hozzá fordultak igényeikkel, mivel Nagy Jenő szolgálatkész, barátságos, mozgékony ember volt. Örömmel segített, ahol tudott. Már fiatal korában bevásárolták a

Magyar Párt intézőbizottságába. Tornászott és atletizált az MSE színeiben.

Városunk hajdani kiváló sportegyesülete, az 1898-ban alapított MSE öt küldte Bukarestbe 1920-ban Románia első atlétikai bajnokságára.

Az MSE 25 éves működéséről a városi nyomda 1924-ben könyvet adott ki, amit Illyés József, az egyesület volt főtitkára írt, kiemelve, hogy az egyesület jelszava: „Adj Isten” – volt. Első szakosztálya a kerékpározóké volt, kiknek pályát építettek a Székely Vértanúk síremlékéhez vezető út jobb oldalán. Labdarúgó mérkőzéseiket 1902-ben már a volt Elba-, később Erzsébet-ligeti, ill. Augusztus 23 parkban levő pályán játszották. Volt atlétikai, úszó, vívó tenisz, korcsolya és turisztikai szakosztályuk. Nagy Jenő az atlétikai szakosztály elnöke volt.

1923-ban az alapításának 25 éves évfordulójára rendezett úszóversenyen, a városi strandon, ma Voința park, akkor meghosszabbított medencéjében Sipos Márton pesti műegyetemi hallgató megjavította a százméteres mellúszás világrekordját.

A 30-as években nagy fejlődésnek indult az úszószakosztály, főleg Komjáthy József edző lelkes munkája eredményeként. 1936-ban a vízipóló-csapat országos bajnok lett. 1937-ben, a Bukarestben rendezett országos úszóbajnokságon 18 számból 17-et a vásárhelyiek nyertek. A 40-es évek végén az új rendszer megszüntette az MSE-t, maradék úszóiból még kiküldtek hármat a helsinki olimpiászra 1952-ben. 1956-ban Melbournben, Ausztráliában az itteni vízipóló-csapat képviselte Romániát kiegészítve egy váradi és egy kolozsvári úszóval. Aztán csendesen elsorvadt Vásárhely úszósportja.

Miután Nagy Jenő patikáját államosították, kitették lakásából. Hosszú éveken át más gyógyszertárban szolgálta ki előzékenyen vevőit. Felesége 1965-ben halt meg. Ő még megkapta az ezüst, arany és vas díszoklevelet, és 1980-ban 89 éves korában fejezte be munkás életét. Leánya, Buka

Ferencné városunkban él. Fiuk, ifj. Buka Ferenc is itt van, leányuk Németországban él. Ifjú Nagy Jenő elbetegesedve, 1974-ben hunyt el. Van egy leánya Magyarországon.

Köszönetet mondok az értékes adatokért Nagy Jenő leányának és vejének, valamint dr. Kelemen Attila orvosnak, városunk sok dicsőséget hozó úszóbajnokának.

PETELEI ISTVÁN ÍRÓ SZÜLŐHÁZA
Volt Szentgyörgy, ma Köztársaság tér 60. szám

Belépve a tágas kapun, emelkedő udvart látunk, végében hegyoldalnak támaszkodva, régi, kemény téglapépület áll. Ebben született Petelei István író 1852. szeptember 13-án. Ma Kerekes Miklós kocsigyártó leszármazottai laknak benne.

Az udvaron hajdanában napi piacot tartottak. A tér szabályozásakor építették ide az emeletes házat, amelyre 1928. szeptember 13-án a helyi Kemény Zsigmond Társaság, amelynek Petelei István lelkes mozgatója, elnöke volt, emléktáblát tétetett a következő szöveggel: „1852. szeptember 13-án e falak közt született Petelei István erdélyi magyar író. Meghalt 1910. január 5-én.” Alatta kisebb tábla áll: Emlékezetül az Erdélyi Helikon 1928. IV. 18.

A mindenütt tömbházakat építeni akaró korszakban lebontásra ítélték ezt a negyedet is. Egy lelkes ember levette a táblát és megőrizte. A veszély elmúltával megint feltette jó magasra, nem nagyon feltűnő helyre.

A Petelei család az 1770-es évektől szerepel városunkban jómódú kereskedő családként. Mind dolgos, szerző emberek voltak. Tanították fiaikat és leányaikat. Zenei érzék és rajz tehetség is jellemezte őket.

István, az író, itthon, Kolozsvárt és Székelyudvarhelyt tanult. Négy évet járt Pesten az egyetem bölcsészeti karán, de nem ment tanárnak. Nem fogadta el a Pesten felajánlott Nemzeti Múzeumi állást sem, mert szülőföldje hegyeit nem akarta elhagyni. Hazajött és irodalommal foglalkozott, 1878-

ban tanulmányt jelentetett meg a Marosvásárhelyi Céhek házi szokásairól, a *Századok* című történelmi folyóiratban, és egy szépirodalmi dolgozatot a *Magyarország* és a *Nagyvilág* című folyóiratban. 1880-ban Kolozsvárra ment újságírónak. Előbb a *Kelet* című napilapnál dolgozott, majd a *Kolozsvári Közlöny* segédszerkesztője lett. 1886-ban *Kolozsvár* címmel lapot indított, amit 1890-ig szerkesztett. 1882-ben megjelent első novellás kötete, *A fülemile*.

1888-ban megházasodott. Feleségül vette Korbuly Irmát, egy gazdag kolozsvári kereskedő család leányát, – aki igazi segítőtársa lett. Egy levelében azt írta neki: „Néha vágyakozom dolgozni. Ha másért nem, csak azért, hogy örömet szerezzek neked.” Novellás kötetei anyagát is felesége közreműködésével válogatta ki. Örök bánatuk volt, hogy nem született gyermekük. A Korbuly családból származott Hollósy Kornélia énekesnő és Hollósy Simon, a nagybányai festőiskola megalapítója.

Petelei István mint újságíró művelni akarta olvasóit. Fordításokat közölt a korabeli neves külföldi íróktól. Főleg a franciákat, Daudet és Maupassant-t kedvelte. Több száz cikket írt nagy műgonddal. Igyekezett kereteket teremteni a művelődésnek. Ezért alapította 1888-ban Kolozsvárt az Erdélyi Irodalmi Társaságot. Újságíróitól csak az igazat követelte. Be is törték kövel egyszer az ablakát.

Szerette az embereket, tanulmányozta gondolatvilágukat. Habár jómódú ember volt, érdekelték az elesettek, a nyomorultak. Esküvőjüket is a kolozsvári Szegények Háza templomában tartották.

Látván e vidék elmaradottságát, azt írja egyik vidéki útja után, hogy a három erdélyi népnek együtt kellene küzdenie a közös jólétért, nem pedig külön-külön. 1885-ben ő jelentette meg az első Eminescu-versfordítást magyarul.

1890-ben Petelei Istvánt agyszélhűdés éri. Hazaköltözik Vásárhelyre. Remeteszegi házában vagy szovátai villájában tölti napjait. Lapozgatja értékes könyvtára könyveit, székeket készít szovátai villájába, megtervezi vásárhelyi kriptáját,

hallgatja Katinka húga zongorajátékát és játszik brácsáján, s egészsége helyreáll.

Írni kezd megint. Rendszeresen jelennek meg novellái a *Pesti Naplóban*. A Kemény Zsigmond Társaság elnöki székéből irányítja városunk és a Székelyföld irodalmi életét. Fárasztani kezdi a túlfeszített szellemi munka. Az 1909. év végén rosszul lesz és a kolozsvári idegklinikára viszik, ahol január 5-én meghal.

A mintegy 10 kötet, nagy részben életében megjelent munkája: *Keresztek*, 1882; *A fülemile*, 1886, *Az én utcám*, 1886; *Jetti*, 1894; *Az alkonyat*, 1886; *Felhők*, 1897; *Vidéki emberek*, 1898; *Az élet*, 1905 és *Elbeszélések*, 1912, a korabeli emberek életének valószerű leírása, a magyar novellairodalom gyöngyszemci.

Halála után egy évvel, rá büszke városunk már új utcát nyitított és nevezett el róla, mely a volt Hosszú (ma December 1) utcától megy át a Poklospatakon keresztül a volt Wesselényi, ma Predeal utcáig.

Köszönetet mondok az adatokért Marosi Ildikónak és Petelei Attila sporttanárnak, az író János nevű bátyja dédunokájának.

SCHMIDT DOKTOR HÁZA

Eminescu utca 3. szám

A Jókai, hivatalosan Eminescu utca 3. szám alatt egy-egy emeletes, magas tetejű, sok ablakú, díszes épület vonja magára figyelmünket. A 920-as, 30-as években „Vén legények” vagy „Három legények” házának nevezték lakóik után.

Thoroczkay Wiegand Ede építészmérnök, akit a Bernády által beindított nagyüzemű városfejlesztés hozott ide, építette 1913-ban. Keveset tudunk róla, 1870-ben született és a század elején dolgozott a Kultúrpalota és Városháza építésénél. Az ő tervei szerint építették a gázgyárat a Gyár utcában, ami ma a Közüzemek központja, és a hajdani Iparkamara épületét

a Városháza utca 1. szám alatt; ebben az írószövetség és a folyóiratok szerkesztősége működik. Valószínűleg az ő tervei szerint készült a Somostető Gaudeamus és az Egyetemen szemben lévő volt Székely Kioszk épülete, jelenleg bölcsőde.

Sokat dolgozott magánosoknak. Hankó Tibor orvos barátjának a Knöpfler Vilmos (Brăila) 9. szám alá épített szép lakóházat. Fogászat van ma benne. Molnár Albertnek, a városi könyvtár első igazgatójának az akkori Hunyadi János, ma Mihai Viteazul utca 56. szám alá kényelmes, nagy lakóházat húzott fel. A Csillag-köz 5. és a Babits (Argeşului) 5. és 19. szám alatti talán a legjellegzetesebbek. Így, megviselt állapotukban is gyönyörködtetők.

Városunk lakóinak tetszett ez a stílus, bizonyoság erre, hogy a Somostető felé a hajdani Tisztviselő-telep házai nagy része ilyenyszerű. A város a vám-házakat és a Hangya Szövetkezet falusi boltjait hasonlóan építtette.

Térjünk vissza a Három legények házára. Dr. Schmidt Béla orvos vette meg 1915-ben. Budapesten született 1881-ben, és apja számtan szakos egyetemi tanár. Bernády hívta ide, mert tudományos és orvosi működésére felfigyelt. A Szentgyörgy utcai kórház belgyógyász főorvosának nevezték ki. Nemsokára az orvosi kamara titkára is ő lett.

Dr. Szilágyi János orvossal harcot indít az akkor legpusztítóbb népbetegség, a TBC ellen. Megszervezi a tüdőbetegek kezelését, és állandó nyilvántartást vezet be. Megindítja az *Orvosi Szemlét*. A szerkesztő bizottságban rajta kívül Horváth Jenő és Szilágyi János orvosok vannak. A Szemlét Benkő László Bolyai utcai nyomdájában adják ki. A nyomda a Kollégiumé volt, amit Benkő megvett. A Szemle mindig érdekes volt. Vásárhelyi és másutt élő orvosok írtak belé. Nemcsak szak-, hanem a nagyközönséget is érdeklő tanító szándékú cikkeket is közöltek.

Schmidt Béla sokat foglalkozott orvostikai kérdésekkel, már Pesten több tanulmányt írt, főleg német forrásmunkák alapján. 1926-ban adta ki városunkban *Az orvos* című könyvét Révész Béla nyomdájában. Schmidt Béla önálló tudományos

kutatást is folytatott. Az *Orvosi Szemlét* csaknem haláláig, 1943-ig szerkesztette. Egyetemünk értékelve a hajdani Orvosi Szemle haladó hagyományait, ugyanezt a címet adta folyóiratának.

Dr. Schimdt Béla későre, csak a 30-as években házasodott meg. Született egy fia, Sándor, aki biológia-természettudományi szakos tanár lett. Néhány évig falura járt, majd áttelepült Magyarországra. Már itt is közölgetett szakcikket, ott, hír szerint, elismert a tudományos munkássága.

Schimdt Béla házát özvegye eladta dr. Voith László orvosnak és feleségének.

Dr. Schimdt Béla megérdemelné, hogy szakértő orvos dolgozza fel tevékenységét.

A kapott értékes adatokért köszönetet mondok dr. Trombitás József orvosnak és vejének, dr. Papp Józsefnek, a Voith orvos-házaspárnak és Keresztes Gyula építésszámológosnak.

AZ AGROFERRA ÜZLETHÁZ

Călărașilor – Kossuth Lajos utca 6-8. szám

Az 1920-as évek elejétől az AGROFERRA Rt. részvénytársaság működött itt, az államosításig. 1941-ben azt írja róla a *Marosvásárhelyi Almanach*, hogy műszaki cikkek, kőolajtermékek, kenőanyagok, lemez- és öntöttvas, zománc-edények, hajtószíjak, mezőgazdasági gépek, motrok, harangok stb. eladása nagyban és kicsiben. Székhely Kossuth Lajos u. 7 sz./ Telep- és raktár Kinizsi Pál u. 6. Vezérigazgató Gáspár Ferenc, igazgatók: Mandula Gyula és Bessenyei János.

Gáspár Ferenc a Művésztelepe és állattenyésztése révén híres Gyergyószárhegyen született. Századunk elején Csiky Emil vásárhelyi kereskedőhöz jött mesterséget tanulni. Tőle is vonult be katonának Bécsbe. 1913-ban szakaszvezetői, „Zugeführer”-i rangig vitte, minek megünneplésére Csiky Emil meglátogatta őt a császárvárosban. Gáspár Ferenc

végigkatonáskodja a háborút, majd Vásárhelyre jön haza. Csiky Emil egy helyiséget bocsát rendelkezésére házában, ahol vállalatot szervez. Megvásárolja a Schieb-gépgyárat és javítóműhelyt. Aztán megházasodik. Feleségül veszi Ávéd Rózát, városunk egyik vagyonos, közismert örmény családjának a leányát. Gáspár Ferenc a műhely beindulása után nemsokára házat vesz a Kossuth utca elején, rá emeletet húzat, és földszintjén üzletet nyit. Megindul az AGROFERRA Rt., amelyben a részvények többsége a Gáspáréké. Gáspár Ferencnek jó kereskedelmi érzéke volt. Alkalmazottai a vevőket nemcsak udvariasan szolgálták ki, hanem ismertették az árukat, és szükség esetén tanácsokat is adtak: megmondták, mire van szükségük, ha javítóműhelyt, olajprést vagy malmot akarnak beindítani. A kért és raktárban nem lévő áruért még aznap írtak, és általában egy hét alatt megérkezett a rendelt cikk. Nyilvántartásuk volt minden velük kapcsolatban levő vállalat árukészletéről, és olyan nyelven leveleztek, ahogy a vállalat vagy vevő kérte.

Kapcsolatuk volt külfölddel is. Svájcból hozták a malmoknak a szitákat, Ausztriából az autórugókat, Magyarországról a villamos gépeket és Tungsgram égőket stb. Az Agroferra képviselte a Ford művek pesti kirendeltségét és a pesti Ganz-gyárat. Mivel jól menő vállalat volt, a bel- és külföldi cégek szívesen adtak bizományba árut. Az Agroferránál családi szellem uralkodott. A beteg- vagy katonai szolgálatra behívott alkalmazott fizetését előre kivehette. A cég tagjai beszerzési áron vásárolták az árut.

1944 őszén, mikor a harcfront közeledett a városhoz, Gáspárék is elmenekültek. Mire visszajöttek, 45-ben, a boltot, üzemet kifosztva találták. Mivel pénzt, árut nemigen lehetett kapni, egyedüli lehetőségük a borvízzel való kiskereskedés lett, de Gáspár Ferenc idős és fáradt volt már ehhez. Elkeseredését még fokozta, hogy egyetlen gyermekéről, az 1925-ben született Lórándról – aki a kolozsvári légvédelemhez vonult be – nem tudott semmit. Testileg-lelkileg leromlott, és 1946-ban hirtelen meghalt. Halála után

egy héttel levél jött: fia Németországból Franciaországba vetődött, és egy innen elszármazott katolikus pap, Philibert páter segítségével beiratkozott Párizsban az orvosi egyetemre, amit el is végzett. Előbb Jeruzsálembe, majd Tuniszba került francia orvosként. Később visszajutott Franciaországba és megházasodott. Absztrakt festőnőt vett feleségül. Két gyermekük született, akik meglátogatták nagymamájukat halála előtt pár évvel.

Egyébként Gáspár Lóránd Franciaországban elismert költő. Öt kötet versét adták ki eddig francia nyelven. Kitüntették a Guillaume Apollinaire-díjjal, amit újító költőknek adnak. A költészet különben régi szenvedélye volt. Már 12 éves korában írt verseket, magyarul. Hazalátogatott, s a Népújság 1992. jún. 26-i számában az irodalmi mellékletben Nagy Miklós Kund beszélgetést közöl vele *Öröm viszontlátni a gyermekkor színhelyeit* címmel. Itt olvashatjuk egy versét is, magyar fordításban. Craiovába is meghívták költő-találkozóra. A Gazeta de Mureș 1992. 25. számában Smaranda Enache beszélgetett vele. Gáspár Lóránd elmondta, hogy anyanyelvén kívül beszél románul, franciául, németül, angolul, olaszul, görögül és arabul. Fordított franciára magyarból, németből és angolból.

Köszönetet mondok az adatokért Dóczi Gyulának, a vasosztály volt vezetőjének, Csiky Ferencnek és dr. Jozefovitsné Ávéd Nóra orvosnőnek.

POTOCZKY PÉTER DIVATÁRU KERESKEDŐ LAKÁSA

Kossuth Lajos, most Călărășilor utca 18. szám

Szemben a Continental szálló főbejáratával, a Szövetkezeti Központ újonnan épített székháza tőszomszédságában, a 18. szám alatt, egy szépen díszített homlokzatú egyemeletes ház vonja magára figyelmünket. Földszintje, az utca felé tele van dísz-cserép, cipő- és gyermekáru üzletekkel. Belépve a kö-

zépen levő nagy kapun, láthatjuk, hogy az egyik oldalon, a nagy udvar szélén hátranyúlik az emelet, és a telek végén keresztbe is építettek lakóházat.

A lengyel nemes Potoczky család a múlt század második felében jött hazánkba sokat szenvedett honából. A Nagyszebenhez közel levő Nagysinken, románul Şincu Mare, németül Grossschenk – vettek birtokot. Onnan jött városunkba Potoczky Péter a múlt század vége felé. Megvette ezt a házat, és emeletet építtetett rá Csizsár Lajossal, városunk akkori egyik legkiválóbb építészével.

Potoczky Péternek főiskolai végzettsége volt. A városhoz ment tisztviselőnek. Ott dolgozott az I. világháború végéig, amikor is kikerült állásából. Divatáru üzletet nyitott a főtéren, a bank épülete mellett. Mivel nem szokta meg a kereskedői életmódot, hitelre adott és váltót is aláírt. A bolt ráfizetéses lett. A gazdasági világválság idején felszámolta. Hogy jövedelmét gyarapítsa, visszavette a Kossuth utcai háza udvarán levő raktárak bérletét, a raktárakat lakóházakká alakíttatta át és házbérletekből élt.

Idejövele után Potoczky Péter nemsokára feleségül vette a köztisztviselőben álló és jómódú Dudutz Ferenc örmény nagykereskedő Irma nevű leányát. Két leányuk született: Magda és Irénke. Magda férjhez ment Aszalos Péter gazdatiszthez. Náluk is két gyerek volt: Árpád és Éva. Árpád biológiateanár, felesége Albert Klára, tornatanárnő. Irénke, Potoczky Péter kisebbik leánya – Kálmán Oszkár tisztviselőhöz ment férjhez. – Nekik is két gyermekük született. A Potoczky nevet senki se vitte tovább városunkban.

Hallottunk még más Potoczkyról is. Az 1800-as évek elején Lengyelországban egy Jan Potoczky nevű történelem-tudós könyvet írt Oroszország népeinek történetéről. 1941-ben Ditróba neveztek ki egy Potoczky nevű számtan szakos tanárnőt az Alföldről, aki később férjhez ment, és Szászrégenbe került.

A XVIII. század végéig Lengyelország szerepet játszott Európa ezen a részén. 1772-től, mikor először osztották fel

Oroszország, Poroszország és Ausztria között – lehanyaglott csillaga. Hiába volt két felkelés, két hős vezetőjük, Kosciusko és Bem tábornok – akit népünk csak Bem apónak nevezett, és akinek a főtéren hajdanán szobrot állítottak nálunk.

Az I. világháború után Lengyelország visszanyerte szabadságát. A II. világháború kitörésekor a németek nyugatról, az oroszok keletről rohanták meg. A meglepett lengyelek ezrei menekültek a környező országokba. A Balaton mellett lengyel nyelvű gimnáziumot állítottak fel gyermekeiknek, és 1944-ig működtették, a német megszállásig.

Mivel Potoczky Péter felesége örmény, vagy ahogy újabban mondjuk, magyar-örmény volt, szóljunk egy keveset az örményekről is.

Még a II. világháború után is városunk vagyonosabb polgárai, kereskedői nagy részben örmény eredetűek voltak. Például: Dudutz, Bocsánczy, Szállasy, Fogolyán, Korbuly, Kovrig, Ávéd, Patrubán, Kabdebó és mások. Egyesek közülük, így Nuridsányék már az 1600-as években itt éltek. Örmény eredetű volt városunk szülőtte, Petelei István, a neves író, – a Korbuly nevét Hollósyra magyarosító Hollósy Simon, a nagybányai festőiskola megalapítója és Hollósy Kornélia énekesnő; – Jakabffy Elemér, a *Magyar Kisebbségi Szemle* című nemzetiség-politikai folyóirat szerkesztője. Folyóiratát Lugoson szerkesztette 1922 és 1942 közt, és megjelentette román, német és francia nyelven is. A hazának tett szolgálataiért Dániel Ernő báróságot, Karácsonyi Guido pedig grófi címet kapott. Kiss Ernő altábornagy és Lázár Vilmos ezredes 1849-ben Aradon vértanú halált halt. Városunkban utcát neveztek el róluk.

A hazánkban élő magyar-örmény honfitársaink számára a Csíkból Kolozsvárra került Keresztes Zoltán újraindította az *Armenia* című magyar-örmény időszaki szemlét, tanulmányozni a múltat, feleleveníteni a régi szokásokat.

Köszönetet mondok értékes adataikért Aszalos Árpádnak és feleségének, Albert Klárának, és Nuridsány Tibornak.

NAGY KÁROLY HÁZA

Călărașilor – Kossuth Lajos utca 25. szám

A szászrégeni születésű Nagy Károly Pesten tanulta ki a múlt század 80-as éveiben a díszmű-bádogos és vízvezeték-szerelő mesterséget. 1903-ban jön városunkba. Megveszi az akkor még Szentkirály utcának nevezett Kossuth utca 25. később 26. szám alatti múlt század közepén épített hosszú földszintes házat, és beindítja műhelyét.

Bernádyt 1902-ben ültették a város polgármesteri székébe. Rögtön megkezdí városfejlesztési programját. Új téglagyárat építet az építkezések anyagának biztosítására. Csatornázzák a várost és megkezdik a víz bevezetését. Nagy Károly benne volt minden építkezési munkában. A városháza és Művelődési Palota befejezése után táblán tüntették fel azok nevét, akik dolgoztak ezeken az épületeken. Köztük volt a Nagy Károlyé is. Sajnos az 50-es években egy átrendezés alkalmával a táblának nyoma vezett.

A Kossuth utca városunk egyik legforgalmasabb üzleti negyede volt. A Főtértől a Bodor-hídíg üzletek, műhelyek voltak benne. Balra, a főtéri sarokházban a közismert Dudutz kereskedő család Antal nevű tagja tartott bőr- és textilüzletet. Vele szemben az utca másik felén Gyulai Ferenc temetkezési vállalata és koporsóraktára vonta magára a figyelmet. Gyalui Pál gyógyszerész Koronához címzett gyógyszerháza Flóra-krémet, Flóra-hölgyport és Flóra-szappant hirdetett. A Kalap-király nevű kalap-áruházat 1855-ben alapították, és cégtáblájára felírták, hogy a román királyi család udvari szállítója. Lennebb Milhofer Pál és társa bor- és sör nagykereskedése, likőr-, rum- és konyakgyára, valamint seprő- és törkölyfőzdéje működött a gazdasági világválságig. Két kenyérsütőde, az Izraelé és a Stefkőé dolgozott az utca végén. Naponta kétszer friss süteményt, komlós kenyeret, rozsvekenit, fél- és egész barna kenyeret árultak. A mai állatpatikához közel Zorzi Jenő bazárja volt a gyermekek paradicsoma. Gyermekekruhák és mindensféle olcsó játék volt benne kapható.

Szent György nap környékén ott vettük az utcán a bárányhúst a mezőszabadiaktól, akiknek ezt a kiváltságot még Mátyás király adta, és érvényben is volt a kollektivizálásig.

Nagy Károly üzeme fejlődött. A régi ház műhely lett egészen. Megvett egy Knöpfler Vilmos utcára néző szomszédos telket, oda épített szép családi házat, amit utódai eladtak az izraelita hitközségnek, paplaknak.

Az 1912-ben Szentgyörgyi Dénes szerkesztésében megjelent *Marosvásárhelyi Lexikonban* Nagy Károly így hirdeti magát: „Nagy Károly bádogos- légszesz, vízvezetéki és csatornázási vállalata. Készít mindennemű lángszeszvilágítási, házi vezetéket, angol úrszéket és fürdőszobákat, egyszerűbbtől a legdíszesebbig, csatornázások és contact-vízmelegítési berendezéseket és központi fűtéseket. Felvilágosítás, költségvetés és tervrajzzal készséggel szolgál. Marosvásárhely, Kossuth u. 25 sz. saját ház.”

Légszeszen a városi közüzemben készített kőszénből készített gázát értettek.

Nagy Károly készítette és rakta fel a bádogdíszeket a városházára, a volt rendőrség épületére, a Kollégiumra és sok más épületre. A kisebb házakra szélárbcos zászlókat tett. A főtéri görögkeleti és görög katolikus templom keresztje szintén az ő munkája. 3000-nél több lakásba vezette be a vizet, és van konyha, melynek kagylója még az ő nevét viseli.

A harmincas években belép vállalatába veje, Oláh Róbert mérnök. Előbb, mint utód, majd mint vezető irányítja az üzemet az államosításig. A 90-es évek elején a helybeli „CONSIT S.A.” megvette a házat a három örököstől. Megfelelő lakást adtak nekik és elköltöztették őket, lebontották a régi házat két más szomszéd házzal együtt. Nemzetközi üzleti központ, Business Center toronyblokkja árnyékolja be a régi földszintes házakat.

Köszönetet mondok értékes adataiért Oláh Róbert gazdamérnöknek – Nagy Károly unokájának.

BRECKNER VILMOS SZAPPANGYÁRA

Călărașilor – Kossuth Lajos utca 92. szám

Kétablakos földszintes ház, nagy kapu, hosszú udvar. Itt működött a múlt század 80-as éveitől Brecknerék Székelyföldi Gőzszappangyára. Brecknerék családja Bécsből ment Szászvárosba az 1800-as évek elején. Jó gyakorlati érzékük lévén ott gyertya- és mécses készítő üzemet indítottak be. Onnan jött városunkba id. Breckner Vilmos családjával, és megalapította az akkori időben korszerű gőzszappangyárat. Később maga mellé vette fiát, ifj. Breckner Vilmos vegyész-mérnököt, aki fejlesztette a gyárat. Egy Füzesi nevű zöldségkereskedőtől megvette a kertjükkel szomszédos Csillagköz 26. szám alatti házat, és összezsacatolta a két telket. Ezentúl elkerülve a Kossuth utcai nagy forgalmat, a járművek a csillagközi bejárón közlekedtek. Ott hozták be a nyersanyagot, és vitték ki az árut.

Brecknerék követték a régi tisztas ipar hagyományait. Jó árut adtak elfogadható áron. A vevők visszamentek, és barátok lettek. Gyártottak többféle mosó- és mosdószappant. Említette nemrég egy idősebb ember, hogy őriz még egy üzemükben gyártott kulcsszappant. Minden termékükön védjegy volt, rajta Vásárhely címere. Vállból levágott páncéllal fedett emberi kar tart kivont kardjára szúrva egy medvefejet és szívet. Ez a régi székely címer, amit városunk már 1437. táján használt.

A Breckner-féle szappangyár családi vállalat volt. 20-25 munkás termelt és négyen-ötön, főleg a családból, dolgoztak az irodában. Minden családtagnak ismernie kellett az üzem rendjét, csinját-bínját.

Ifj. Breckner Vilmos a 20-as évek elején megházasodott. Mészáros Ilona zongoratanárnőt veszi feleségül Orosházáról, két fiuk születik: Egon – 1925-ben és Gusztáv – 1930-ban.

Ifj. Breckner Vilmos barátságos, társaságkedvelő volt. Szerette az egészséges életet, a sportot. Az úszó szakosztály elnöke volt.

1936-ban Breckner Vilmos autóján vitte Berlinbe az olimpiászra Horváth András kollégiumi tornatanárt és Fülöp György későbbi sportiskolai igazgatót. Ott gondját viselte a vásárhelyi versenyzőknek. Egyébként nagyobbik fia, Egon, úszóversenyző volt, és amellet ezüstkoszorús vitorlázó repülő, a 40-es években európai hírű marosvásárhelyi Vitorlázó Repülő Klubban. Az ezermesterként nyilvántartott Egon ezt a tehetséget is kamatoztatta Pesten a műegyetemen.

Breckner Vilmos részt vett a vásárhelyi magyarság minden szellemi- és anyagi tevékenységében. Segített hol munkával, hol anyagiakkal. Gyárába minden évben vittük a kollégistákat oktató célzattal.

1944 őszén Breckner Vilmos feleségével és kisebbik fiával, Gusztávval, Pestre menekül a harcok elől, majd továbbmegy Münchenbe, itt találkozik nagyobbik fiával, aki Amerikába készült tanulmányait folytatni.

1946 őszén Breckner Vilmosék haza jönnek. Nemhogy gyárunkba, de gyárunkban levő lakásukba sem engedik be őket. Breckner Vilmos idegen üzemben kénytelen dolgozni, habár munkásai kérik, hogy engedjék vissza a gyárba. Űldözi őket az osztályharcos szellem. A Kollégiumból VI. gimnazista Gusztáv fiukat kicsapják egy hétre, mert motorkerékpárt javított pénzért IMSZ gyűlésen való részvétel helyett. Érettségi után azonnal behívták katonának, szénbányába küldték munkára. Az akkor megalakuló Dinamo Sportklub vezetői észrevették, hogy Breckner Gusztáv jó motorkerékpáros. Hazaküldték, hogy otthon jobb körülmények közt tudjon készülni versenyekre. 1951-ben Bukarestben megrendezték Románia első nemzetközi motorkerékpáros versenyét, és Breckner Gusztáv megnyerte. Nemsokára súlyos balesete miatt le kellett mondania a versenyzésről.

Breckner Vilmost elvitték a Duna-csatornához. Fia jó motoros szereplése jutalmául egy év és egy hónap után hazaengedték. Az államosítás után a szappangyár a Minszki üzemhez került. Egyszer gyantát olvasztottak elővigyázatlanul, és tűz támadt a gyárban. Breckner Vilmost vádolták

szabotázzsal. Miután felmentették a vád alól, tőle kértek tanácsot az ilyen esetek megelőzésére.

A testileg-lelkileg megtört Breckner Vilmos még 60 éves sem volt, amikor meghalt. A református temetőben levő családi sírhelybe a felesége 86 éves korában követte.

Nagyobbik fia, Egon gépészmérnök Amerikában. Házát sajátkezűleg építette. Az anyag árát úszóedzői munkájával szerezte. Az autójavítást megkönnyítő már itthon felfedezett találmányát műhelyében használja. Németországi asszonyt vett feleségül. Van egy fia, kinek beszél Vásárhelyről és a Kollégiumról. Anyját és öccsét kivitte magához többször. Egyelőre nem látogat haza.

A kisebbik fiú, Gusztáv, városunkban él nyugdíjasként, van felesége, nincs gyermeke.

A Breckner-féle családi üzem nem felelt meg az államkapitalizmusnak, és megszüntették. Épületeit szükséglakásokká alakították át, és Beszterce utca névvel tisztelték meg.

Nincs meg a gyár, Vásárhely egykori nevezetessége. Elhunytak alapítói, tulajdonosai, akik városunk jeles polgárai voltak.

Köszönetet mondok adataiért Breckner Gusztávnak, Breckner Vilmos kisebbik fiának.

Az ARANY KAKAS VENDÉGLŐ,
BÜRGER ALBERT SÖRGYÁROS HAJDANI LAKÁSA
Călărașilor – Kossuth Lajos utca 106. szám

Ezt a szép családi villát Bürger Albert építtette a század elején. Benne is lakott 1937-ig, amikor is az Apolló-palotába költözött családjával. Arra ők húzták fel a harmadik emeletet.

A Kossuth utca végébe torkollik a Sörház utca, melynek a Turbina-árok, régi vásárhelyi nevén, a Kismaros felőli oldalán működött a Sörgyár. Ott voltak a laboratóriumok, a műjégyár és a raktárak. Néhány ház az utca másik felén is a Bürgeréké volt.

1912-ben a Szentgyörgyi Dénes által szerkesztett *Marosvásárhelyi Lexikonban* megjelent hirdetés szerint Bürger Albert sörfőzdéjét a legmodernebb gépek beszerzésével évi 150000 hektoliter termelőképességre rendezte be, hogy kitűnő gyártmánya az állandóan fokozódó keresletnek megfelelhessen.

Bürger Albert szép vagyont örökölt apjától, és még szerzett is hozzá. Vásárhelyt volt vagy 20 háza, Boroskrakkóban 200 hold földje és 100 hold szőlője, jól berendezett borpincéje. Vásárhely leggazdagabb emberének számították, és Erdélyben is az elsők közé sorolták. Kossuth utcai villájukból való elköltözésük után egy ideig egy részlege működött ott a Stefánia-kisdedóvónak. A házak államosítása után vendéglővé alakították, és az Arany Kakas nevet adták neki. Névadói valószínűleg nem tudták, hogy a franciák őseinek, a gallokaknak, tisztelt állatuk volt a kakas. Harci sisakjukat kakastaréj alakú pánt ékesítette és erősítette. A gall kakas ma is jelképe a franciák ősei vitézségének. Párizsban a két világháború közt egy Coq d'Or, Arany Kakas nevű vendéglő kedvenc találkozóhelye volt az oda látogató magyaroknak, mert főnöke egy Szabó Pál nevű tanár volt.

A sörgyárosok 1927-ben megszervezték a sörkartellt. Akkor az országban a legnagyobb sörgyár a temesvári volt, azután következett a kolozsvári Ursus, a váradi Dreher-Hagenmacher és a brassói Czell. Az ötödik volt a vásárhelyi Bürger. Az Azuga és a bukaresti Luther a sor végén kullogtak. A kartell elnöke Bürger Albert lett. Már az I. világháború előtt országos viszonylatban is a legképzettebb és legértelmesebb nagyiparosok egyike volt. Szorgalom, nagy munkaképesség, tudásának, műveltségének állandó gyarapítása és szerény életmód jellemezte. Szórakozása a klasszikus zene művelése és a sakkozás volt. Az is igaz, hogy anyagi érdekeit túlságosan védelmezte, és szűkmarkú volt. Fiaitól is az övéhez hasonló szerény életmódot követelt. Költőpénzt is vajmi keveset engedélyezett nekik.

Két fia volt: Dezső és György. Dezső apja mellett maradt a gyárban, György a boroskrakkói gazdaságot vezette.

Dezső érettségi után Németországba ment tanulni. Először szobrászatot, majd vegyészetet tanulgatott, de nem végzett semmit. Hitte, hogy vegyészetiileg mindent át lehet alakítani. Erről írt két könyvet, és egy ideig szerkesztett egy folyóiratot is.

A jó sör gyártásához jó árpa és jó komló kell. Dezső rossz minőségű árpát és romlott komlót vett. Laboratóriumában igyekezett, óriási költséggel, ízüket, tulajdonságaikat megváltoztatni. Az eredmény: eladhatatlan sör lett. A hordókat lezáró szurokból is rosszat vett, és azt is főzögette.

1930-ban Bürger Albert műtétre külföldre utazott. Távolléte alatt Dezső súlyos szerződésszegést követett el, 1 000 000 lej kártérítést és büntetés-pénzt kellett fizetnie. Kölcsönt a gazdasági világválság, a bankok bukása miatt nem tudott kapni. Vége lett a vásárhelyi sörgyártásnak. Pár évig még palackozták itt a Dreher-Haggenmacher sört. Bürger Albertnek hazajövelekor mondták meg, hogy fia, kiben vakon bízott, külön könyvelést vezetett neki, hogy eltitkolja előle a való helyzetet. Sírva fakadva mondta: „Dezső mégis eszes ember, mert kazeinből gombot tud csinálni.” Kiss Árpád csinálta a gombot, aki a gyógyszerészetin lett később egyetemi tanár.

1937-ben meghalt Bürger Albert.

Dezsőnek volt az első feleségétől egy Ferenc nevű fia, 4 osztályt járt a Kollégiumban, majd a sárospataki kollégium angol gimnáziumában érettségizett. Aztán Franciaországba, Grenoble-ba ment. Elektromérnök lett. A német megszállás alatt harcolt az ellenállási mozgalomban. Feleségét, Marcelle-t is ott ismerte meg. Van két fia, Jaques vegyész mérnök, tengervíz-kutató, Cousteau-val dolgozott, és Jean-Claude, Kanadában TV riporter. Nálunk is fényképezett 1990-ben. Apjuk Franciaország hasznos polgára. Egyelőre nem látogat haza. Bürger Dezsőnek második feleségétől, a kedves és művelt Erdélyi Rózsikától volt egy leánya, Erzsike. 1943-ban,

VI. gimnazista korában TBC-ben meghalt. 1944-ben a súlyos asztmában szenvedő Bürger Dezső is elhunyt. Öccsét, Györgyöt állítólag teherautóból ráeső hordó ütötte agyon.

Köszönetet mondok az adatokért Kovács László kertész-mérnöknek, Buka Ferenc mérnöknek és dr. Erdélyi Béla orvosnak.

A HANGYA SZÖVETKEZET TÁRHÁZA

Sörház, ma Sinaia utca 3. szám

A Kossuth utca végében torkollik be a Sörház utca, amelynek a Turbina-árok, régi vásárhelyi nevén, Kismaros, felőli oldalán működött századunk elejétől Bürger Albert sörgyára.

1940-ben a Hangya Szövetkezet átvette a Sörház utcai volt sörgyárat, és korszerű tárházzá alakította át a falusi szövetkezeteknek. Tartottak benne mindent, ami a falusiaknak kellett, és amit a falusi szövetkezetek árultak.

Elsősorban korszerűsítették a vasúti iparvágányt és a raktárhelyiségeket. 30 vagon alma tárolására alakítottak ki helyet. A hűtőházakban -2 – -4, illetve -10 – -12 °C-on tartották a hőfokot. A jéggyár napi fél vagon jeget fagyasztott. A borpincében a betonból készített, üveggel bélelt raktárak 50 vagon bort tároltak. A fahordók 5 000 literestől lefelé várták az újbort. Működtek még Bürgerék kútjai is a pincében.

Az áruraktárak a földszinten voltak. Élelmiszertől ruhaneműig, háztartási eszközöktől mezőgazdasági gépekig volt minden, ami kellett a szövetkezeteknek, illetve amit a falusi emberek rendeltek meg. A szövetkezeti hálózat nagysága miatt, mivel sokfelől jött az áru, a szövetkezeti boltok jobban el voltak látva, mint a magánkereskedelemben, és olcsóbban is kapták az árut.

A szövetkezet alkalmazottai nagybani árban vásárolhattak. Jól fizették őket. Magas túlóra pénzt kaptak. Ha a város

határán túl mentek teherautójukkal, távolsági pótdíj ütötte a markukat. Egy volt kereskedő-segéd magyarázta, hogy egy hónapi túlóra pénzéből megvette családjának az egész évi gabonát.

1944 őszén háborús károkat szenvedett a tárház. Leégett az épületek egy része. A Hangya központi tisztviselőivel együtt takarították el a romokat, és válogatták ki a még használható anyagokat. Mivel a férfiak nagy része a háborúban volt, főleg női alkalmazottak végezték el ezt a nehéz munkát. 1944 telén lassan újból megindult a szövetkezeti mozgalom. Aztán jött a sarló és kalapács uralma. Egyesítették a fogyasztási szövetkezeteket, majd államosították őket. Újabb reformmal megyei szövetkezeti központok alá rendelték őket. Így működtek aztán az utóbbi időkgig. A sok változás nem ment teljesen simán. Több szövetkezeti vezetőt börtönbe vittek.

Az ötvenes években megszervezték a vágott baromfi- és vadhús exportját. A tárházban tárolták és válogatták. A selejtyanyagot itthon értékesítették. Pár év múlva felépítették a Frigorifert, a nagy hűtőházat, a vasúti állomás mellett, és oda vittek minden húsneműt.

A Sörház utcai tárház csökkentett mértékben működik ma is. Várja a nagyobb kereskedelmi lendületet.

A hajdani főraktáros, a 90-en felüli Kassay József, Szűcs Károly pincemester és hűtőház-vezető szívesen emlékeznek a régi időkre, amikor más volt a gazdasági helyzet.

Köszönetet mondok adataikért Nagy Sándornak és Mester Lászlónak. Mindketten vezető állásban voltak a Hangya szövetkezeti központban.

FODOR SÁNDOR FAESZTERGÁLYOS HÁZA

Volt Knöpfler Vilmos – ma Brăila utca 3. szám

Mielőtt Fodor Sándor hajdani faesztergályos házáról szólnék, ismerkedjünk meg Zarándi Knöpfler Vilmos orvossal, az utca névadójával. 1814-ben született Boicán, akkor Zaránd, ma Hunyad megye egyik bányahelyiségében. Elemi iskolát Zalatnán, középiskolát Kolozsvárt végzett. Szemészeti és sebésztudori oklevelet Bécsben szerzett. Tanulmányutakat tett Magyarország bányavidékein, Cseh-, Porosz-, Bajor-, Szász- és Olaszországban, ahol a kórházak mellett az ásványvizeket és a fürdőket tanulmányozta. 1848-ban beutazta Belgiumot, Angliát és Franciaországot.

Zalatnán akart letelepedni, de 1849 tavaszán életére törték. Sebesülten, nehezen tudott elmenekülni. Felgyógyulása után orvos-századosként beállt Bem apó seregébe. A következő évben városunkba jön. Megvesz egy hosszú telket a Kossuth utca és a Rózsaköz között, házat épít és családot alapít. Feleségül veszi felsőboldogasszonyfalvi Páll Máriát, aki két gyermeket szül neki, Máriát és Eleket.

Knöpfler Vilmos, mint orvos, országos szakteknéty lett. Magyar és latin nyelven írt orvosi munkákat. 1875-ben az országos nagygyűlésen őt választották meg az orvosok elnöknek.

Városunk fejlesztésében az ő érdeme a Szentgyörgy utcai kórház, a Takarékpénztár, a Polgári Iskola, az Önkéntes Tűzoltó Egyesület megalapítása.

Tagja volt az Országos Közegészségügyi Tanácsnak, a kolozsvári, pesti, bécsi és szebeni orvosi és természettudományi egyesületeknek. 12 évig képviselte városunkat Pesten az Országgyűlésen. 1865-ben királyi tanácsosi címmel, zarándi nemesi előnévvel és vaskorona renddel tüntették ki.

1882-ben vetett véget a halál munkás életének.

Mária leánya az udvarhelyszéki primor székely családból származó Ugron Gábor politikushoz, Garibaldi egykori katonájához, a franciákhoz való közeledés hívéhez ment férj-

hez. Házasságukból született egy fiú, Gábor és egy leány, Vilma. Gábor szintén politikus lett. Lipcsében és Genfben tanult jogot. Volt megyénk képviselője és főispánja. Az I. világháború után Pesten maradt. Bethlen István híve lett. Ő alapította ott az Operabarátok Egyesületét. Vilma városunkban élt, palotájukban, a Transsylvania szállodában. Az államosítás után a Trébely szőlő egy kicsi házában töltötte élete utolsó éveit.

Knöpfler Vilmos utódai eladták telkeik egy részét egy Szabó nevű faesztergályosnak, aki házat épített, és kis műhelyt állított be. Korán meghalt. Régenből ide jött 1918-ban egy Fodor Sándor nevű fiatal faesztergályos. Megnézte a házat, a műhelyt, és megvette. Megnézte az asszonyt, és feleségül vette. Bővített, korszerűsített. Hozatott gépeket Németországból, áttért a villanymeghajtásra. Egy motor 7-8 gépet is hajthatott áttételekkel. Volt eset, hogy 13-14 munkás keze alá dolgozott egy gép áttételekkel.

Gyártottak hordócsapokat tíz méretben, vágtak ki parafa dugókat sok méretben. Esztergáltak bútordíszeket, széklábakat, díszes állófogasokat. A Vártemplomnak, ahol Fodor Sándor presbiter volt, művészi, nagy facsillárt készítettek.

Az alapító Fodor Sándornak két fia volt: Sándor és János. Sándor Németországban tanulta ki az esztergályos mesterséget, és onnan hozott gépeket. János fia itt képezte ki magát asztalosnak, Székely & Rétinél és Palotásnál.

1959-ben meghalt Fodor Sándor, az alapító fiait hagyták dolgozni a jól felszerelt műhelyben 1961-ig. Akkor szövetkezetbe kényszerítették őket. A nagyobb gépeket a Simó Géza gyárba, a kisebbeket az Arta Mobila szövetkezetbe vitték. Jóindulatból meghagytak apróbb gépeket a régi műhelyben. Nyugdíjas korukban fiai dolgozhattak maguknak egy keveset. Én három fagolyót készítettem velük talpmaszszázs céljából.

A Németországban tanult Fodor Sándor esztergályosnak nem volt gyermeke. Fodor Jánosnak van egy leánya, Ildikó, defektológus, és egy fia, Sándor, a Filharmónia hegedűse.

Elárvult a műhely. Áll még az udvaron a nagy istálló, ahol Ugronék tartották lovaikat, és Knöpfler Vilmos csemetékertjéből megmaradt még egy lila virágú kusza akác egy szilvafára felfutva.

Köszönetet mondok az adatokért Fodor Sándornak, a műhelyalapító unokájának.

PETRY ZALÁN HENTES HÁZA

Arany János utca 38/40. szám

Két szép családi ház áll egymás mellett. Petry Zsigmond építette a 38. számút 1910-ben, és fia, Zalán, a 40-est, 1930-ban. Mindkettő udvarán istálló és gazdasági épületek voltak, melyeket az államosítás után részben le is bontottak.

Petry Zsigmond 1853-ban született és 1932-ben halt meg. Ő tette népszerűvé a Ferenc-rendiek temploma melletti hentesüzletét, melynek cégtábláján egy 1920-as évekbeli fénykép szerint ez áll: (Macelarie) – Húsárulás, alapított 1879-ben.

Az 1941–42-beli *Marosvásárhelyi Almanach* így ír üzletükről: „Petry Samu hentes és mészáros, Széchenyi-tér 21, – Petry Zalán hentes-mészáros, Széchenyi tér 21, tel. 340, – lakás Arany János u. 36 sz. tel. 361. Petry Samu külföldön tanulta hét évig a henteséget.”

Az államosításkor elvették az üzletet, és Marosszentgyörgyre telepítették ki őket. Ott haltak meg. Itt temették el őket a családi kriptába.

A keletről jött szocializmus nem engedi megvalósítani terveit. Fia, András fuvarosként kénytelen megkeresni maga és családja kenyerét. 1957-ben felveszik szakmájába, a Gosztatba, az Állami Gazdaságok boltjába, ahol nyugdíjba menetelig dolgozik.

1990-ben két fiával, Endrével és Péter-Pállal, megalapítják a Prima-Com Kft.-t. Kijavítottak egy régi házat, és hentesüzemet létesítettek benne a cukorgyár melletti Maros-híd

közelében. Fiai szakemberek. Endre Bukarestben végezte a kereskedelmi akadémiát, Péter-Pál pedig itt tanulta ki a hentes és mészáros mesterség csínját-bínját.

1991-ben üzletet nyitottak a Szentgyörgy utcában, a Rákóczi-lépcsőnél. Ennek tapasztalatait felhasználva a következő évben, 1992-ben megnyitották a Kövesdombon második üzletüket.

1993-ban a Megyei Kereskedelmi Kamara első díjjal tüntette ki a céget ipari tevékenységükért, mert 65 személynek biztosítanak munkahelyet, példát mutatva városunk polgárainak. 1994-ben a főtéren, a volt Lacto-bar helyén fővárosi színvonalú harmadik boltját és falatozóját nyitották meg a Prima Kft.-nek.

A Petry család ősrégi vásárhelyi eredetű. A család tagjai a református egyház irattárában 1630-tól szerepelnek. Főleg iparosok, nagyjából mészárosok voltak.

A tehetséges és tanult iparosok városunk vezetőségében hajdanában nagy állásokat töltöttek be. Így a család egyik tagja, Petry Ádám, városunk főbírója kapta meg 1854-ben elsőként a polgármesteri címet. Szücsmester volt a várépítő Borsos Tamás, és a múlt század végén és századunk elején a kőműves Sóos Pálnak döntő szava volt a városi tanács ülésein.

1896-ban, az ezredéves esztendőben minden törvényhatósági jogú város háromtagú lovasbandériumot küldött Pestre a vérmezői ünnepségre. Városunkat dr. Bernády György, Geréb Béla képviselő és Petry Zsigmond városi tanácstag képviselte. Városunk zászlóját előre nyújtva léptettek el aranyozott szerszámmal ékesített lovaikon díszmagyarban az emelvény előtt. Az akkori *Érdekes Újság* című képes folyóirat közli képüket, és elragadtatva ír róluk. Szerencsére megmaradt Petry Zsigmond lószerszáma. – Unokája, Petry András szekrényben őrzi üveg alatt.

Egyébként Petry Andrást a háború vége Ausztriában találta. Nem kezdett ott új életet. Hazajött szülővárosába, mesterségét folytatni, városát szolgálni.

András fiai a negyedik nemzedék, akik hosszú idő múltán városunk húsiparának jó hírét megint elterjesztik messze földön. Megdolgoznak ezért. Felkelnek reggel 4-kor, fél 6-ra bent vannak előkészíteni az árut. Védni kell a tisztos ipar becsületét, jó és olcsó árut adva.

Az elnyomó rendszer megszűnte után a Petry család újból talpra állott, és nemcsak saját családjuk, hanem mások megélhetését is biztosítják – követendő példát mutatva városunk és más városok tehetséges és vállalkozó polgárai számára is.

Köszönetet mondok értékes adataiért Petry Andrásnak, aki ma is bejár a fiatalokat taníttatni.

ELBA, majd ERZSÉBET-LIGET,
később AUGUSZTUS 23,
ma pedig VÁROSI SPORTPARK

A Maros és Turbina-árok közötti terület, a Liget hajdanában mocsaras ingovány volt, és az is maradt 1815-ig, amikor is gyökeres változásokon ment át.

Íme az előzmények: az Erdélyben élő politikai és művelődési szempontból mindig nagy szerepet játszó széki gróf Teleki család egyik tagja, József, hosszabb külföldi tanulmányútra ment az 1700-as évek közepén. Elkerült a poroszországi Göttingába és híres egyetemére. Ott megismerkedett Houchard Izsák francia tudóssal, aki az ő biztatására 1760-ban eljött családjával a protestáns szellem egyik keleti fellelegvárába, a vásárhelyi Kollégiumba, ahol franciát és németet tanított. Itt születtek gyermekei, itt érezték magukat itthon. Egy Pesten élő tornatanár leszármazottjuk 20 évvel ezelőtt büszkén említette vásárhelyi eredetét.

Aztán hazajött Teleki József, és nagy hivatalokat töltött be. Volt bírāja az erdélyi Királyi Táblának, főispán, koronaőr, országgyűlési és református zsinati tag. Filozófiai és politikai

munkát írt francia és magyar nyelven. Jean-Jaques Rousseau francia író is dicsérte egyik munkáját.

Houchard Izsák egyik fia, József, mértanban és építészetben képezte ki magát kiváló szakemberré. Előbb katonatiszt volt, majd a gyulafehérvári pénzverdében dolgozott, míg azt meg nem szüntették. Hazatérve életét a virágkertészetnek szentelte. Houchard József kérte 1814-ben a városi tanácsot, hogy adják el neki ezt a vizek közötti kihasználatlan területet. A tanács az ügyet jól megfontolva a következő évi válaszában 15 évre átadta neki a területet használatra. Pár év alatt oda valóságos paradicsomot varázsolt, ahogy mondták az akkoriak. Előbb az Elba-sziget, majd Elba-liget nevet adta neki Napóleonra emlékezve. Az Elba-liget városunk népszerű szórakozó helye, mulatókertje lett. Tervszerűen ültetett fák között virágok százai nyíltak. Volt benne nyári vendéglő, nyári színpör, hideg és meleg fürdő, valamint körhinta is.

Az 1816–17-i nagy éhínség idején, amikor a városnak 6-7000 lakója volt, Houchard József naponként 60-70 embernek adott munkát, kenyeret.

Századunk elején a Ligetben rendezték a városi ünnepeket. Innen indult ki a kerékpáros egyesület virágos felvonulása. Ott tartották a tűzoltó egyesület ágyúlövessel kezdődő mulatságait.

Houchard József 1841-ben meghalt. 1858-ban emlékére a város közadakozásból gránitoszlopot akart állítani. Nem gyűlt elég pénz.

1905-ben, amikor tenispályákat építettek a Ligetben, jegyzőkönyvbe vette a város, hogy egy épületet nyilvánítsanak Houchard-emlékháznak, és jelöljék megfelelő táblával. Elmaradt ez is. Ma már kevesen tudnak Houchard Józsefről.

Századunk elején a tragikus véget érő, közszeretnek örvendő Erzsébet királynő emlékére – a Ligetet Erzsébet-ligetnek nevezték el.

A Liget szórakoztató jellegét mindinkább elveszítette, és sport-intézmények otthona lett. 1906-ban kisméretű labdarúgó pályát építettek, az 1920-as években pedig nemzetközi

méretű pályát, amit ma is használnak. A régi „labdarúgó pálya” helyére az újabb időben építették fel a Sportpalotát. A Liget szélére a megyei klinikai kórház balneo-fizioterápiái részlege került az 1950–1960-as években.

Az I. világháború után kezdett népszerűvé válni nálunk is a tenisz. Népszerűsítéséhez nagyban hozzájárult a tenisz megszállottja, Ovits Tibor. Neve szerepel már a MSE marosvásárhelyi sportegyesület fennállása 25. évfordulójára kiadott évkönyvben, a működő és ifjúsági tagok között 1924-ben, 9 éves korában. Az ő közbenjárására alakította át az 1930-as években a városi vezetőség a Liget beton tenispályáit salakpályákká. Borbély László képviselő nyilatkozta az Orient Expressnek, hogy Marosvásárhelyen összeforrott, kiváló teniszcsapat jött össze Ovits Tibor edző keze alatt, aki több, nagyon komoly eredményeket elérő sportembert nevelt ki. Olyan hangulatot alakított a csapaton belül, amelyben a sportszerűség, az egymás tiszteletben tartása dominált, olyan erkölcsi normákat állított fel, amelyek nyomokat hagynak egy gyermek életében.

Ovits Tibor több mint 10 évig volt Románia I. osztályú versenyzője.

A Népújság 1992. április 7-i száma írja, hogy húsz évi késéssel nyújtotta át Ovits Tibornak az Ifjúsági és Sportminisztérium az érdemes edzői címet. A késés oka: foltos volt a káderlap.

Köszönetet mondok az értékes adatokért Keresztes Gyula műépítésznek és Ovits Tibor érdemes edzőnek.

RITZ-FÜRDŐ

Harcsa (Somn) utca 2. szám

A Ritz-fürdő nemcsak fürdő, hanem ipartelep is volt, ahol Ritz István kelmefestő, ványoló és tisztító üzeme működött.

A Ritz család ősei már városunkban éltek az 1700-as évek végén. 1883-ban megvolt már a Kossuth utcában Ritz Károly

kelmefestő üzeme. Megvette a Turbina-árok, a vasút és a Maros között mintegy 10 holdas területet. Fürdőt létesített oda, és műhelyeket épített. Németországból hozatott gépeket, melyek általában 36 munkás keze alá dolgoztak. Nagy víztoronyban párolták és tisztították a vizet, hogy a fürdőzők moshassák le magukról a Maros vize szennyét, és a kisgyermek medencéjében tiszta vízben pancsolhassanak. A víztorony szélén körbefutó erkélyen süttették magukat a nappal a barnulni kívánók.

A Maros vizére csaknem a túlsó partig érő elhúzható fahidat építettek, amiről néhány lépés után térdig érő vízben a túlsó partra értek a sétálni akarók. A régi időben gyakran Aradig is levitték rönkjeiket a tutajok, amik elől gondosan félrehúzták a fahidat. A Maros-völgyét nézni akarók utaztak is tutajjal. Édesapám is azon jött egyszer haza ifjúember korában Régenből.

A telepre a harmincas években épített vendéglő hamar híres lett harcsa-vacsoráiról. Ezért nevezték el az utcát Harcsa utcának. Radnóton fogták, és onnan hozták be a halakat teherautóval vagy szekérrel, kád vízben, hogy legyenek frissek. Volt a cégnek egy szamara, ami szekrényben hordozta végig a városon a festett fonalat, mutatta két üzletük címét, Bolyai u. 2 és Petőfi tér 2, valamint a harcsa-vacsora idejét. Autóval és szekerekkel jártak falukra behozni a munkát, festeni-, ványolni- tisztítnivalót. Kérésre a munka elvégzése után hazavittek mindent a megbeszélte időre.

A vendéglő fellendült nagyon a II. világháború után. A jókedvű fiatalok, főleg a színészek, törzshelyüknek tekintették. Mende Gabi, Szabó Duci, Kiss Laci, Csorba András rómiztek, kártyáztak, Técsy Sándor, Gálik Tuti állatorvosok, néha az úszóbajnok Kelemen Attila orvos szórakoztatták a társaságot. Rózsa Béla zenekara húzta, gyakran reggelig is, mert záróra nem volt.

Iván Ivanovics, egy Malom utcai vállalatnak a tulajdonosa nagyon szerette a gyermekeket. Ha sokan voltak a telepen

– összegyűjtötte, bérkocsiba ültette, kifözdébe vitte, és kofapecsenyét adatott nekik. Máskor görögdinnyét hozatott, amit a telepen fogyasztottak el a kicsik. Aztán jöttek a keleti szelek – elment a vendéglő, elment a telep.

A sportoló Ritz Lászlót főbeverte a hokikorong. Megoperálták Bukarestben. Rokkantnak nyilvánították. Ezért valahogy engedélyt kapott, hogy beindíthassa lakásán, a nagypiacca szemben, a volt Lajos király, ma Cuza Voda utca 46. szám alatt családi kelmefestő műhelyét.

Unokaöccse, Ritz István – aki a telepen lakik a Maros mellett – kérte a várost, hogy adjanak ki neki bérbe egy kicsi területet fürdő létesítésére. Akkora bérleti díjat kértek, hogy hozzá se szólhatott.

A Harcsa utca 1. szám alatt működik a Ritzékkel rokon Pető László kicsi szövődéje. Lenvászna jó festőművészeknek.

A Ritz család ősei szájhagyomány szerint Belgiumból jöttek. Párizsban van az előkelő Ritz szálló, ahol királyok és pénzmagnások szállnak meg. A Ritz név ritka. *Rist* alakban előfordul a németeknél és a franciáknál is. Cipőfelsőrész, lábfej-felsőrész a jelentése németül, magyarban rüszti néven is átvették a labdarúgók. Régi francia nyelven a kendervászonnak a neve.

Egy Charles Rist nevű svájci születésű francia közgazdász volt a vezetője az I. világháború után a Magyarország gazdasági helyzetét tanulmányozó bizottságnak. Magyarország és Románia szoros gazdasági együttműködését javasolta. Károly román király egyetértett vele, és kijelentette, hogy hajlandó minden évben fél évet is Budapesten tölteni. Brătianuék elutasították a javaslatot, mondván, hogy magasabb ipari fejlettségű és fejlettebb ipari munkásréteggel rendelkező országgal egyenlő alapon nem társulhatnak.

A Rist név Szatmár környékén is előfordul. Onnan jött egy Rist Margit nevű tanuló lány a helyi gazdasági iskola állategészségügyi szakára.

Forrásmunka: Lázár László: Ritz-dinasztia, Árgus, 1994. július.

Köszönetet mondok az értékes adatokért Ritz Lászlónak, Csifó Jánosnak és Ritz Istvánnak.

VÁRADY ÁRPÁD ÉPÍTÉSZNÉ HÁZA

Cuza Voda utca 91. szám

Marosvásárhelyt, a hajdani dinnyeföldön, a napi piac mellett, Várady Árpád az 1910-es években épített négyablakos, földszintes háza nyúlik hátra. Az ő telkéből vették el a 60-as évek elején létesített piac területének kétharmad részét.

Várady Árpád itt született, 1882-ben, jómódú, kőfaragó mester fiaként. 1900-ban végezte Pesten a felső építőmesteri iskolát. Aztán a Sándy Gyula műegyetemi tanár vezette műemléképítő és -helyreállító bizottságnál dolgozott, mint részletrajzoló és kivitelező.

1907-ben kiváltotta itthon iparendélyét. Építészeti tevékenységének zöme az 1907–1917 közötti időszakra esik. 1910–11-ben építette a Tisztviselő-telep 24 villáját és a somostetői Gaudeamus vendéglőt. A Bernády ösztönözte 50 évre előrenéző városfejlesztési terv keretében építette a felső vasútállomás mellett a Gázgyár, ma Közüzemek fő épületét, az Iparkamarát, a Koronkai úti téglagyárat, a Járványkórházat, az Egyetem mellett a Maros völgyére néző Székely kioszk vendéglőt, ma bölcsőde, a Művelődési Palota melletti nyugdíjpalotát és a közműhelyt, amit a Dózsa György utca elején lévő ipariskola használ. Vidéken a marosvécsi vár új tornyát állította helyre. Sok magánházzal színesítette városunk képét. Schmidt dr. villája Eminescu – Jókai utca 3, dr. Bodola Ferenc városi ügyész nagy lakása a Jókai és Vörösmarty utca sarkán, jelenleg bölcsőde, Marthy Pál volt katolikus gimnáziumi tanár családi háza, a volt Klastrom, ma Marinescu utcában, – és több más ház is az ő munkája gyümölcse. 1917-ben behívják katonának, és barakkokat épít a bevonulóknak a volt Tánklaktanya helyén. 1922–24 között kátránypapír készítéssel foglalkozik. 1924-ben építészeti

anyagraktárt létesít, gépeket állít be közmunkára, mint a küzműhely. Tűzifát vágat fel és küld haza a háztartásokba. 1933-ban a gazdasági válság tönkreteszi. Két év múlva újra megnyitja, részvénytársasági alapon, raktárát, ami 1947-ig működik. 1942-ben építész munkája elismeréseként építész-mérnöki címet kap.

1944 tavaszán 40-50 állásából kitett zsidó fiatalnak adott munkát.

1950-ben az Állami Építkezési Vállalat telepvezetőnek hívta be, tudván, hogy jó munkát követel, munkásait jól fizette, és szükség esetén segítette is. Borszéken a borvíztöltő állomást, Gyergyóremetén a tejporgyárat és városunkban a Dózsa György utcában tömbházakat épített. 1965-ben nyugdíjba ment. 1967-ben hunyt el.

Fiatalon házasodott. Nagy Jenő sportvezér gyógyszerész leánytestvérét vette feleségül. Három fiuk született: Árpád, Márton és Huba. Árpád érettségi után apjánál dolgozott. Nemsokára Nagy Ödön kollégiumi tanár Ella nevű leányát veszi feleségül. A háború alatt Régenben a katonai parancsnokságnál dolgozott. Igyekezett könnyíteni a munkaszolgálatosok sorsán. Hosszú orosz fogságból legyengülve hazatérve is élmunkás lett a hulladékanyag gyűjtőnél, a DAC-nál. Fiatalon meghal a leánya. Vigasztalást szárnyasok tenyésztésében keres. Nála volt kapható elől-hátul két-két lábujjú, nem kapirgáló tyúk, különleges papagáj és kanári. Galambjai bel- és külföldi versenyeken sok díjat nyertek. Szelfid lelkű felesége hosszas szenvedés után hunyt el.

Márton a háború után Pesten maradt, ott is halt meg.

Huba katonatiszt lett. 1944-ben a Vásárhelyért folyó harcok utolsó napjaiban autóval jött szüleit menekíteni. Találat érte és meghalt.

Köszönetet mondok értékes adataiért Keresztes Gyula építész-mérnök barátomnak és Várady Árpád volt osztálytársamnak.

PETRE LIVIU TANÁR HÁZA

Iuliu Maniu utca 10. szám

Az idők folyamán az utca neve Colentina, Szövetség és Bernády György is volt

A ház mutatós, egyemeletes. Homlokzatát hosszú erkély díszíti. Egyike az első, városunkban épített sima tetejű házaknak. A tervező Maetz Ervin városi főmérnök, a jó barát, akinek segítségével a nem sok pénzzel rendelkező Petre Liviu 1933-ban befejezte háza építését.

Petre Liviu Szamos megyében, Leményfalván – Lemeniuban – született, 1896-ban. Apja tanító volt, így otthon járt elemibe, és Szilágycsehen végezte a középiskolát. Pesten az egyetemen tanult számtan és természetrajz szakon. Végző. után Szilágycsehbe ment a nyugdíjba vonuló igazgató helyét átvenni.

Itt ismerkedik meg Trif Lucrútiával, aki a Beszterce megyei Magyar-nemgyén, Nimigea de Joson született, és Szamosújvárt járt a tanítónőképzőbe. Petre Liviuinak öt meglátni és megszeretni pillanat műve volt. A lány még tovább akart tanulni, de győzött a szerelem. Összeházasodtak. 1924-ben születet Augustin, 1925-ben Elena és később 1937-ben Liviu.

1924-ben Petre Liviu városunkban a Papiu Ilarian Liceumba nevezik ki. Nemcsak tanár, hanem bentlakási felügyelő is lesz. Lakást kap az iskola épületében. A családtagoknak járó élelmiszer adagot a konyha mindennap átküldi lakásukra, elkészíteni. Fizetésük jó volt, mert Románia 1923 után francia rendszer szerint törvényszéki bírói fizetést adott az állami tanároknak. Így Liviu élete nagy vágyálmára, az angliai utazásra gondolt. 1926-ban félévi ösztöndíjat kapott az államtól az angol nyelv- és a rádiózás tanulmányozására. Habár az ösztöndíj szép összeg volt, Liviu mégis eladta szülői házát, hogy legyen bőven pénze a messzi távolban.

Mikor Petre Liviu a Papiuba került, Antalffy Endrétől,

városunk legkiválóbb angol tanárától, a keleti nyelvek legjobb közép-európai ismerőjétől kezdett órákat venni.

Antalfy Endre Ratosnyán született (1877–1958), Pesten szerzett tanári diplomát, majd Törökországba küldték a magyar követségre keleti nyelveket tanulni. Onnan a kairói mohamedán főiskolára ment török állampolgárként, tanulmányozni a mohamedán gondolatvilágot. Hazatérve előbb Pesten, majd az első világháború végéig a főiskolai rangban levő felső kereskedelmi iskolában tanít Marosvásárhelyen. Lefordította magyarra a *Koránt*, az *Ezeregy éjszaka meséit*, *Omár Khajjám* verseit és *Dzsámi* epigrammáit. India régi vallásos nyelvéből, a szanszkritből a Ramajanát –, a nagy hőskölteményt ültette át magyarra. Nem sietvén azonban a kiadással, egy francia megelőzte. Így nem övé lett az első európai nyelvre való lefordítás dicsősége.

Petre Liviu nagyon szerette a gyermekeket. Délutánonként, a tanulási időben mindennap bement a bentlakásba, és magyarázta nekik a leckét, nehogy elbukjanak.

Nagy gonddal állították össze a heti étrendet. Reggel tejeskávé, tízóráira kifli, délben két fogás – tészta vagy gyümölcs, uzsonna egy szelet kenyér és este két tál étel. Habár jól főztek, a konyhai megtakarítás összegéből le tudták parkettezni a Papiu dísztermét.

A világalomra törő, országunkat hatalmában tartó parancsuralmi rendszer tisztogatást rendezett a tanügyben 1950 után. Egyszer a Kollégium dísztermében felkérte Huszár Ilona főtanfelügyelőnő a jelenlévőket, hogy ne hallgassák a külföldi rádiókat. Petre Liviu felszólalt a gyűlés végén, hogy ő nyelvgyakorlás címén hallgatja az angol rádiót, de nem beszél arról senkinek. A Papiu párthú aligazgatója mondta egyszer a háta mögött, hogy hallja: biztosan az óráját is a Szabad-Európa szerint igazítja. 1952 őszén elbocsátották a tanügyből. A nyugdíjkort nem érvén el, jövedelem nélkül maradt. Bánatában legyengült. Előbb beteg, majd idővel rendes nyugdíjat kapott. 1982-ben halt meg.

Nagyobbik fia Bukarestben tanult. Leánya nem ment

vissza Bukarestbe folytatni kémiai tanulmányát. Szerencséjére Groza Victor orvos helyébe az élelmiszer vizsgáló laboratóriumba került. A kisebbik fiú, Liviu, mérnök lett. Zongorát is tanult a zeneiskolában, énekel és villamos orgonán játszik.

A nagyobbik fiú, Augustin, városunk díszpolgára, Bukarestben végezte a politechnikát, az elektromechanikai szakot, különös tekintettel a repülésre, valamint a számtan és filozófia szakot egyszerre kitüntetéssel. Ugyanoda neveztek ki tanárnak. Doktorátust tett a levegő ruganyosságáról, amit tantárgynak vett fel intézetébe. Haláláig doktor-docens címen a légűr kutatási tanszék főnöke, a világ egyik legnagyobb tekintélye a levegő rugalmassága kiszámításában, ami forradalmasította a repülőgép-gyártást.

Intézetében a repülőgép gyártóknak továbbképző tanfolyamot rendezett Bukarestben román, francia, német és angol nyelven. Sok előadása jelent meg bel- és külföldön, főleg Németországban és az Amerikai Egyesült Államokban, ahonnan sokszor kérték ki véleményét a NASA számára, mert tagja volt az ottani légűrrepülési akadémiának, Romániában elnöke a Légűr kutatási Intézetnek. Tanítványa volt Dumitru Prunariu, a román űrhajós, akit elhozott ide, hogy mutassa meg neki gyermekkorra szép városát, ahol most is otthon érzi magát. 1999 januárjában ragadta el a halál.

Itthon él leánytestvére, aki mindig jelent volt a Népi Egyetem francia előadásain, amikor a kolozsvári egyetem franciaországi vendégtanárai adtak elő. A házában él a kisebbik fiú, Liviu is.

Értékes adataiért köszönetet mondok Petre Liviu özvegyének, aki jelenleg is teljes szellemi frissességgel emlékszik a régiekre, és hálát ad mindennap a Teremtőnek, hogy megvédte és Vásárhelyre vezényelte őket.

SZÉKELY JÓZSEF BÚTORGYÁROS OTTHONA

Volt Kemény Zsigmond, ma Rodnei utca 6. szám

Székely József az 1930-as években vette ezt a szép kertesházat, és korszerűen átépítette. Berendezte a legmodernebb bútorokkal, és helyet biztosított benne értékes könyvtárának. Az államosítás után családját onnan kitelepítették. Egy nagyfőnök lakása lett.

Székely József édesapja, Ferenc, Békéscsabáról jött városunkba. Kárpitos- és asztalosmester volt. 1910-ben társult Réti Ernővel, és asztalosműhelyt indítottak az akkor Sándor János, ma Dózsa György utca és a Deák Ferenc, később Albina, ma Forradalom tere sarkán.

A marosvásárhelyi Iparkamara 1911-beli jelentése szerint a Székely & Réti Rt. cég üzleti körét az erdélyi részek nagy területére, Brassó, Szeben és Meggyes vidékére is kiterjesztette. Dolgozik műhelye kibővítésén, és sok munkást foglalkoztat.

A Szentgyörgyi Dénes szerkesztésében 1912-ben megjelent *Marosvásárhelyi Lexikon* már bútorgyárnak és a legolcsóbb és legjobb bevásárlási forrásnak említi.

A századunk elején építkezési lázban élő városunkban kapások lettek a Jeddi Sándor iparművész által tervezett, székely motívumokkal díszített bútoraik, miket külföldi kiállításokra is vittek. Derűlátó városi polgáraink akkor remélték, hogy a földgáz hamarosan bevezetik, a Marost hajózhatóvá teszik Aradig, és Vásárhely nagy ipari központ lesz. Határozatot is hoztak, hogy üzemet csak a felső vasútállomás környékére lehet létesíteni, hogy a gyakori északi, északnyugati szél ne vigye a város központja felé a szennyezett levegőt.

A Művelődési Ház, a kultúrpalota felépítésekor helyet adtak benne a Székely & Réti gyár bemutató üzletének és irodájának.

A gyár termékei iránti kereslet növekedésével megindították a felső vasútállomás mellett a lemezgyárat s panel-

üzemet. Ekkor már 500 körül volt a munkások száma. Működött kirendeltségük Bukarestben is. Adtak el bútorokat a királyi palotá, a Peles és Pelisor kastélyokba is. A pénzes bukarestiek látták, hogy nemcsak Franciaországban gyártanak szépet és jót.

A Székely & Réti gyár családi vállalkozás volt. Dolgozott minden családtag. Székely József a kereskedelmet intézte, felesége a könyvelőségben tevékenykedett. – Réti Ernőé a termelés volt. Két fia: György és Tibor a kollégiumi érettségi után Franciaországban tanultak, majd szintén a termeléssel foglalkoztak. Réti Tibor teniszbajnok volt vagy tíz évig

A vezetőség és a munkások közt a viszony jó, baráti volt. Jobban fizettek, mint más vállalat, és szükség esetén segítették a munkásokat. A II. világháború utáni pénzhígalás alatt ingyen kenyeret, olajat és szappant adtak az alkalmazottaknak. A gyár anyagából készíthettek maguknak a munkaidő lejártá után használati tárgyakat. Olyan jól kerestek a munkások, hogy feleségeik mind háziasszonyok voltak, és munkából fáradtan hazajövő férjüket meleg étellel fogadhatták. A munkás elemi iskolát végzett fiát maga mellé vette a gyárba, hogy jól képzett asztalost neveljen belőle.

Szellemi felüdülésre Székely József értékes könyvtárat létesített a munkások számára. Kevés, legfennebb 10 tisztviselő dolgozott a vállalatnál a tulajdonosokkal együtt. Ha közülük valakinek magánügye volt a városban – nem kérezett, hanem bejelentette, mikor jön vissza.

1945. szeptember 24-én nehéz betegségben elhunyt, alig 49 évesen, a könyvek szerelmese, az írók barátja: Székely József. Temetésén egy munkás elmondta, hogy munkatársnak, és nem munkaadónak tekintették. Antalffy Endre, az akkori alispán, a hindu hőskölteményt fordító tudós tanár, finom úriembernek nevezte. Legjobb barátja, Molter Károly író újságcikkben írta róla, hogy nem mondott nagy szavakat, de az áldozatkészsége nagy volt. Az írókkal jó barátságban volt. Móricz Zsigmond többször szállt meg náluk. Ígyés

Gyula, Márai Sándor és Kosztolányi Dezső is vendégei voltak.

Az államosítás után hozzácsatolva több üzemet, létrehozták a Simó Géza bútorkomplexumot.

A Réti fiúk Bukarestben a Faipari Minisztériumban kaptak állást. György pár év múlva Németországba ment, ott is halt meg. Tibor Bukarestben nem bírván az osztályharc gyötrelmeit, a halálba menekült.

Reméljük, hogy eljön még az az idő, amikor a munkások úgy fogják érezni magukat munkahelyükön, mint a Székely & Réti bútorgyár munkásai hajdanában.

Köszönetet mondok adataiért özv. Székely Józsefnek. Forrásmunka: Az Árgus 1995. februári száma, Máthé Éva: Volt egyszer egy valódi marosvárhelyi gentleman.

ANGHI BALÁZS HÁZA *Dózsa György utca 149. szám*

A vidéki autóbuszok állomásától harmadiknak a város felé, fák között, látható egy szilárdan épített négyszobás ház, a 149 szám alatt a Dózsa György utcában. Ebben a házban élt, dolgozott Anghi Balázs 1929-től. A mi nemzedékünk a Dózsa György utcát még Sándor János utcának emlegeti. Sándor János városunk szülötte, több ízben megyénk főispánja, sokat tett az ipar és kereskedelem fejlesztéséért. Ezért nevezték el róla azt az utcát, amelyik a vasútállomáshoz, az áruszállítás központjához vezet.

Anghi Balázs 1881-ben született Gyergyószárhegyen. Élete végéig magasztalta annak szépségét. Anghi Balázs jómódú, természetkedvelő, falusi családból származott. Egyik öccse, Dénes, tanár lett. Egy ideig városunkban a Katolikus Gimnázium igazgatója volt. Unokatestvérük, Anghi Csaba-Géza hosszú ideig a pesti Állatkert igazgatója volt. Balázst a gyümölcstermesztés érdekelte, azt tanulta. Jobb gyümölcstermő vidékre vágott. Mikor otthon leégett a háza,

nem építette újra, hanem idejött, megvette ezt a házat a két hold körüli kerttel, és vásárolt még pár hold földet a kertje mellett.

Vásárhely és környéke akkor bővelkedett gyümölcsben. Híres volt a csókai cseresznye, a jeddi határ is ontotta a cseresznyét és meggyet. Alig tudták eladni a főtéri piacra szekerekkel behozott finom besztercei szilvát, amit Ausztriában és Németországban ma is magyar szilvának neveznek. Az aszalt szilva igen kedvelt táplálék volt. Gyermekkoromban alig volt család, ahol ne főztek volna ünnepélyesen szilvaízet, földbe ásott gödörbe téve az üstöt. Az első világháború végéig az ún. Székely Kirendeltség nevű vállalat látta el városunkat és vidékünket jobbnál jobb gyümölcsfákkal, amiknek nagy részét Tirolból hozták. A 20-as években még termett a vásárhelyi kertekben az onnan hozott sokféle ringló és pergament körte.

Anghi Balázs hozott Szárhegyről füzi- vagy metélőalmát, ami vadon élt patakok mellett Háromszéken, Gyergyóban, Csíkban. Későn, csak májusban virágzik, nem fagy el a virágja. Fája kemény. Földbe dugott ága meggyökeresedik, mint a birsé. Szeptemberben érik, héja piros, bele fehér, télen tartani lehet. Sokan írtak róla. Őshonosnak tartják a Kárpát-medencében. Hozott még Szárhegyről hóig termő málnát, naspolyát, gránátalmát. Egy gránátalma fájába 11 féle almát oltott be játékból. Igyekezett népszerűsíteni a magas törzsű egrest és ribizlit.

A 30-as években divatba jött, hogy kisebb kertek számára egy alanyba többféle, nyári, őszi és téli fajtát oltsanak. Füzi almában jól terem az erdélyi csíkos nyári alma és az őszi tányéralma. Utóbbi az 1600-as években az Erdélyt beutazó Evri Cselebi török tudós dicsérte. A téli esperes körte elnyomja a nyári körtéket. Anghi Balázs pónyik alma ültetését javasolta. Nagyra nő és 100 évig is terem. Bolyán és Domáldon még teremnek a Bolyai Farkas által múlt század elején ültetett pónyik almafák. Még a második világháború után is tettünk el meghámozva, felvágva, kicsit összerotyogtatva,

aztán dunsztolva pónyik almát cukor nélkül. Kellemes ízű volt.

Anghi Balázs nagy székelykaput állított fel a máréfalvi plébánia kapujának mintájára. Verses feliratot vésett a nagy és a kis kapura. Szövegét mindkettőnek ő írta. A nagy kapun ez állott:

„Vándor!
Ha utad e tájra vezet
Bátran tedd kilincsemre kezed
Szeretet vár bent
Ha lelked harmattiszta
De ha nem, menj tovább
Vagy gyorsan térj vissza.”

A kaput zszindelytető fedte, és előtte pad nyújtott ülőhelyet a fáradt lábúaknak.

1963-ban szélesíteni kellett az utat. Egy kiásott oszlop gödrébe beesett Anghi Balázs felesége. Megütötte magát, és pár nap múlva meghalt. Özvegyen élt az ura 1970-ig, míg érte is el nem jött a halál. Anghi Balázs szerette a szépet. Szárhegyen az apjának ő tervezte sírkövét, fényképezgetik a látogatók. Írt verseket, elbeszéléseket, újságokban, naptárakban jelentek meg. Anghi Balázs mezőgazdasági téren munkálkodott legtöbbit. Főleg az EMGE keretében. Tanított tanfolyamokon, és szakcikket jelentetett meg folyóiratokban. Tevékenykedett egyházi vonalon is. Márton Áronnal levelező viszonyban volt.

Anghi Balázs földjét elvették a szomszédságban terjeszkedő üzemek. Kertje még megmaradt haláláig. Temetése után pár nappal jöttek a nagy gépek, és elsimították a földet. Később értesültek unokái, még egy csemetét sem tudtak megmenteni.

Köszönetet mondok unokájának, Marton Erzsébetnek értékes adataiért.

A BUCHER-VILLA

1918 dec. 1. bulvárd 93. szám

A rádióstúdió közelében, a volt Hosszú utcában a 93. szám alatt vasrácsos kerítés zár el a külvilágtól egy nagy telket. Messze az utca zajától és porától egy hajdanában szépen parkosított kert közepén, platán és fenyőfák hűvösében egy kastélynak beillő, eredetileg 12 szobás, századunk elején épített díszes palota áll. Ezt nevezzük mi, régi vásárhelyiek, építtetője, a Régenből idetelepedett Bucher Lajos vaskereskedő után Bucher-villának.

Bucherék üzlete a főtér, a Rózsák tere 53. szám alatt működött, ahol az udvar mindkét oldalán hosszú emeletes ház nyúlt el. Az egyik oldalon a földszinten Bucherék mérték a vasárut, a másik oldalon, a földszinten a szintén Régenből idekerült Wagner család mérte singgel a posztót, és árulta díszes ruháit. Mindkét család az üzletük feletti emeleten lakott, míg Bucherék villájukat meg nem építették.

A két család jó barátságban volt. Hogy könnyebben tudjanak egymáshoz átmenni, híddal kötötték össze a két ház emeletét. Városunk szellemességre mindig hajló fiataljai vásárhelyi Sóhajok Hídjának nevezték a Drugstore udvarán ma is látható hidat.

Wagnerék jó kereskedők voltak. Bécsből hozták minden hónapban a legújabb divat szerinti árut. Ment jól az üzlet. Feleslegesen nem költöttek. Gyűlt a pénz, vaspántos faládájuk arany és ezüst ékszerekkel volt tele. Egyszer a várost is kiségtették kölcsönrel, pillanatnyi pénzzavarából. Wagnerék halála után több vásárhelyi család örökölt vagyonukból.

Velük ellentétben Bucherék nagyvonalúan költekeztek. Az öreg Bucher Lajos felesége, B. Szász Piroska, írónő Svájcba járt idegeit kezeltetni Forell világhíres egyetemi tanár ideggyógyászhoz. Ide is eljött Forell párszor ellenőrző vizsgálatra. Bucherék mindegyre vendégeket hívtak villájukba. Ilyenkor olyan sok ételt készítettek, hogy pár nap múlva újra meg kellett hívni a társaságot az ételt elfogyasztani.

Bucherék fia, Lala, Komáromból hozott magának híres szép asszonyt feleségnek, lányuk, Piroska egy Gergely nevű banktisztviselőhöz ment férjhez. A gazdasági válság siettette Bucherék tönkremenetelét. Hitelezőiket nem tudták kielégíteni. Kénytelenek voltak mindent eladni. Piroska bankba megy az ura mellé dolgozni. Lala valami vállalatba áll be, szép felesége pedig egy ideig Angliában próbál pénzt szerezni háztartási alkalmazottként.

Bucher Lajosék a villát a Régenből idejött Demeter Józsa üzletasszonynak adják el. Ez a Demeter Józsa jó gyakorlati érzékkel megáldott szász üzletasszony volt. Kézimunka üzletet nyitott Régenben. Kiadta a munkát, és otthon varrtak, hímeztek neki. Régeni sikerén felbuzdulva városunkban is nyitott üzletet a Fötéren, ahol ma a táskás bolt van. Az asszonyok százainak adott munkát. Amit nem tudott itt eladni, azt a pénzben bővelkedő Bukarestben értékesítette. Ott még nagyobb üzletet indított be.

Férjhez ment egy Krenn Konrád nevű volt osztrák-magyar hadseregbeli kapitányhoz, aki a törvényesség határán levő üzletekbe bonyolódott, a szegény Józsa pedig fizetett. Volt egy filmszínésznőnek készülő leányuk, Jutka, aki egy német tábornokhoz ment férjhez, s a háború után Németországban ápolta rokkant férjét.

1940 szeptemberében Józsaék Bukarestben voltak megszállva a Carlton szállóban, s amikor a szálló összeomlott, Józsa nővére és legfőbb segítőtársa a romokban lelte halálát.

A háború alatt Józsa felszámolta régeni és vásárhelyi üzletét. A háború végén a bukarestit is, és Németországba ment az urával.

1945 után kórházat csináltak a Bucher-villából. 1948-ban átadták a pártnak. Lett belőle pártiskola, pártegyetem. Építettek mellé emeletes bentlakást. Alakítottak a villán is, két mozitermet rendezve be az oktatófilmek bemutatására. A kapu melletti kertészlakást szép házacskává alakították át. Egy ideig a Kultúra Terjesztő Társaság és a Népi Egyetem székelte benne.

Változtak az idők. Megszűnt a pártiskola. Átadták az egész telket a számológépgyárnak.

Csokoládé milicista sepregeti a hulló faleveleket a hajdan szép kertben.

Volt egy másik Bucher is, akinek szép háza volt a Régi Baromvásár, Lupeni utca végén. A 20-as évek elején megvette a református egyház. Helyére építették a közismerten Szanatóriumnak nevezett kórházat, ahol kedvezményesen kezelték az egyházi alkalmazottakat. A kórházak államosítása után újabb emeletet húztak rá. Előbb szülészet, aztán nőgyógyászat, s újabban szemészet is működik benne.

A Bucher-villa tündöklésének és bukásának egy tanúja, Bucher Lala volt felesége 91 évesen teljes szellemi frissességgel beszélt a régmúlt időkről. Leánya, Bucher Éva előbb Nagy Ernő, volt helyi kollégiumi tanár, jelenleg pedig Dajagi, Izraelben élő dísz tárgyakat gyártó iparművész felesége. Festőművésznő. Képeit Nyugat-Európában állítja ki. Az ottani rádiók kihangsúlyozzák magyar voltát. Van egy fia Nagy Ernőtől, aki Hamburgban él, mérnök, s egy svájci mezőgazdasági gépgyár németországi képviselője.

Köszönetet mondok az értékes adatokért Bucher Lala volt feleségének, özvegy Farkas Alfrédnének és özvegy Vitályos Ivánné Patrovits Máriának, a Wagner család egyik leszármazottjának.

TARTALOM

<i>Kelemen Ferenc: Miről mesélnek a házak?</i>	5
A Görög-ház, Rózsák tere 2. sz.	7
Az Apolló-palota, Rózsák tere 5. sz.	10
Holbach Ede fűszer-, csemege- és gyarmatáru kereskedése, Rózsák tere 6-8. sz.	14
A Henter-ház, Rózsák tere 19. sz.	15
Fekete Andor ügyvéd háza, Győzelem tér 31. sz.	21
Csiky Emil palotája, Győzelem tér 32. sz.	24
A Sas gyógyszertár, Győzelem tér 35. sz.	26
Balogh József vasontó háza és környéke, Artei 1. sz.	28
A Papp-palota, Rózsák tere 45. sz.	30
Staibl Antal kizárólagos festéküzlete, Rózsák tere 55. sz. 34	
A Nemzeti Bank, Bolyai 2. sz.	37
Szilágyi János orvos háza, Bolyai 4. sz.....	39
Csiky László háza, Bolyai 16. sz.	44
A Bolyai-ház, Köteles Sámuel 5. sz.	46
Révész Béla háza, Köteles Sámuel 10. sz.	54
A Telegdy ügyvédek háza, Bolyaiak tere 9. sz.	58
Agyagási Károly főorvos háza, Bolyaiak tere 22 sz.	60
A Csongvay-ház, Bolyaiak tere 32. sz.	63
A Teleki Téka, Bolyai 17. sz.	66
A Gecse Emberszereteti Intézet	67
Tróznér Lajos tanár háza, Bolyaiak tere 34.	70
Balogh Endre háza, Liszt Ferenc 68. sz.	72
Szentgyörgyi Dénes háza, Ştefan cel Mare 6. sz.	74
Lila és sárga homlokzatú ház a Gecse urcában, Ştefan cel Mare 8. sz.	77
Zongor László családi háza, Ştefan cel Mare 16. sz.	79

Kelemen bíró háza, Ștefan cel Mare 35. sz.	81
A Miklósok háza, Ștefan cel Mare 29. sz.	84
Ziegler doktor háza, Ștefan cel Mare 15. sz.	86
Deákék háza, Ștefan cel Mare 9. sz.	89
Horváthék háza, Ștefan cel Mare 3. sz.	91
Dr. Groza Victor és Dr. Lőrincz Ernő orvosok háza, Bradului 8. sz.	95
A Patrovics-villa, Borzești 7. sz.	98
Schronk ügyvéd háza, Borsos Tamás 5. sz.	102
Borsos Tamás utca 14.	104
A Dósa-ház, Borsos Tamás 24. sz.	116
Nagy Endre volt kollégiumi igazgató lakása, Kogălniceanu 8. sz.	120
Krón Ferenc Ernő könyvkötő mester otthona, Tîrgului 8. sz.	123
Pontet Sándor mérnök háza, Tîrgului 1. sz.	125
Szente Béla háza, Kőrösi Csoma Sándor 21. sz.	127
Csekme István tanár háza, Hajnal 2/B.	129
A Bustya-villa, Trébely 14. sz.	131
Kovács László kertészmérnök háza, Furcii 6. sz.	134
Kazatsay Miklós fűszer- és csemegekereskedése, Antonescu 5. sz.	136
Nagy Jenő „Szentgyörgy” patikája, Köztársaság tér 4. sz.	139
Petelei István író szülőháza, Köztársaság tér 60. sz.	141
Schimdt doktor háza, Eminescu 3. sz.	143
Az Agroferra üzletház, Kossuth 6-8. sz.	145
Potoczky Péter divatáru kereskedő lakása, Kossuth 18. sz.	147
Nagy Károly háza, Kossuth 25. sz.	150
Breckner Vilmos szappangyára, Kossuth 92. sz.	152
Az Arany Kakas vendéglő, Bürger Albert sörgyáros hajdani lakása, Kossuth 106. sz.	154
A Hangya Szövetkezet Tárháza, Sinaia 3. sz.	157

Fodor Sándor faesztergályos háza, Brăila 3. sz.	159
Petry Zalán hentes háza, Arany János 38/40.	161
Városi sportpark v. Elba Liget	163
Ritz-fürdő, Harcsa 2. sz.	165
Várady Árpád építész háza, Cuza Voda 91. sz.	168
Petre Liviu tanár háza, Iuliu Maniu 10. sz.	170
Székely József bútorgyáros otthona, Rodnei 6. sz.	173
Anghi Balázs háza, Dózsa György 149.	175
A Bucher-villa, 1918. dec. 1. bulvár 93. sz.	178

BETŰRENDES MUTATÓ

A Bolyai-ház, Köteles Sámuel 5. sz.	46
A Bucher-villa, 1918. dec. 1. bulvár 93. sz.	178
A Bustya-villa, Trébely u. 14. sz.	131
A Csongvay-ház, Bolyaiak tere 32. sz.	63
A Dósa-ház, Borsos Tamás 24. sz.	116
A Görög-ház, Rózsák tere 2. sz.	7
A Gecse Emberszereteti Intézet	67
A Hangya Szövetkezet Tárháza, Sinaia 3. sz.	157
A Henter-ház, Rózsák tere 19. sz.	15
A Miklósok háza, Ștefan cel Mare 29. sz.	84
A Nemzeti Bank, Bolyai 2. sz.	37
A Papp-palota, Rózsák tere 45. sz.	30
A Patrovics-villa, Borzești 7. sz.	98
A Sas gyógyszertár, Győzelem tér 35. sz.	26
A Telegdy ügyvédek háza, Bolyaiak tere 9. sz.	58
A Teleki Téka, Bolyai 17. sz.	66
Agyagási Károly főorvos háza, Bolyaiak tere 22 sz.	60
Anghi Balázs háza, Dózsa György u. 149.	175
Az Agroferra üzletház, Kossuth 6-8. sz.	145
Az Apolló-palota, Rózsák tere 5. sz.	10
Az Arany Kakas vendéglő, Bürger Albert sörgyáros hajdani lakása, Kossuth 106. sz.	154
Balogh Endre háza, Liszt Ferenc 68. sz.	72
Balogh József vasöntő háza és környéke, Artei 1. sz.	28
Borsos Tamás utca 14.	104
Breckner Vilmos szappangyára, Kossuth 92.	152
Csekme István tanár háza, Hajnal 2/B.	129
Csiky Emil palotája, Győzelem tér 32. sz.	24
Csiky László háza, Bolyai 16. sz.	44

Deákék háza, Ștefan cel Mare 9. sz.	89
Dr. Groza Victor és Dr. Lőrincz Ernő orvosok háza, Bradului 8. sz.	95
Fekete Andor ügyvéd háza, Győzelem tér 31. sz.	21
Fodor Sándor faesztergályos háza, Brăila 3. sz.	159
Holbach Ede fűszer-, csemege- és gyarmatáru kereskedése, Rózsák tere 6-8. sz.	14
Horváthék háza, Ștefan cel Mare 3. sz.	91
Kazatsay Miklós fűszer- és csemegekereskedése, Antonescu 5. sz.	136
Kelemen bíró háza, Ștefan cel Mare 35. sz.	81
Kovács László kertészmérnök háza, Furcii 6. sz.	134
Krón Ferenc Ernő könyvkötő mester otthona, Tîrgului 8. sz.	123
Lila és sárga homlokzatú ház a Gecse utcában, Ștefan cel Mare 8. sz.	77
Nagy Endre volt kollégiumi igazgató lakása, Kogălniceanu 8. sz.	120
Nagy Jenő „Szentgyörgy” patikája, Köztársaság tér 4. sz.	139
Nagy Károly háza, Kossuth 25. sz.	150
Petelei István író szülőháza, Köztársaság tér 60. sz.	141
Petre Liviu tanár háza, Iuliu Maniu 10. sz.	170
Petry Zalán hentes háza, Arany János 38/40.	161
Pontet Sándor mérnök háza, Tîrgului 1. sz.	125
Potoczky Péter divatáru kereskedő lakása, Kossuth 18. sz.	147
Révész Béla háza, Köteles Sámuel 10. sz.	54
Ritz-fürdő, Harcsa 2. sz.	165
Schimdt doktor háza, Eminescu 3. sz.	143
Schronk ügyvéd háza, Borsos Tamás 5. sz.	102
Staibl Antal kizárólagos festéküzlete, Rózsák tere 55. sz.	34
Székely József bútorgyáros otthona, Rodnei 6. sz.	173
Szente Béla háza, Kőrösi Csoma Sándor 21. sz.	127

[Erdélyi Magyar Adatbank]

Szentgyörgyi Dénes háza, Ștefan cel Mare 6. sz.	74
Szilágyi János orvos háza, Bolyai 4. sz.	39
Tróznér Lajos tanár háza, Bolyaiak tere 34.	70
Várady Árpád építész háza, Cuza Voda 91. sz.	168
Városi sportpark v. Elba Liget	163
Ziegler doktor háza, Ștefan cel Mare 15. sz.	86
Zongor László családi háza, Ștefan cel Mare 16. sz.	79

HÍVÓGATÓ

Sétára és meseolvasásra invitáljuk, kedves olvasó. Ha már hallotta az éter hullámain e házak lakóinak történetét, most könyvvel a kezében induljon el velünk, és ismerkedjen városunkkal illetve szülővárosával vagy/ esetleg rokonai, ismerősei szeretett városával. Körséta lesz, a Főtér, a Bolyai utca, Gecse utca, Kossuth utca és környéke mintegy 60 épületére kell majd ég felé emelnie tekintetét, és ámulnia azon, hogy e város hajdani polgárai milyen nagyszerű tárgyi és szellemi értéket alkottak. Vagy ha már nincs ideje, olykor a napi rohanás közben álljon meg egy pillanatra egyik-másik épület előtt, és vessen rá egy pillantást, s otthoni pihenés közben olvassa el, hogy kik voltak építői, lakói, tulajdonosai, és mit is tettek a városért. Ugye, hogy nem is tudta? Ugye, hogy sejtette? Vagy nem is sejtette, most olvas róla először? Ugye, hogy ismerte őket?

Ó, igen, naponta elrohanunk mellettük, s csak most döbbenünk rá, hogy szólnak hozzánk. Legyen fülünk a meghallgatásukra.

A SZERKESZTŐ

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale

SIPOS LAJOS

Marosvásárhelyi mesélő házak/ Sipos Lajos, - Târgu Mureș
Difprescar, 1999

188 p.: 19 cm

Bibliogr.

ISBN 973-98669-2-1

1. Târgu Mureș

929.52 (498 Târgu Mureș)"18/19"

Felelős kiadó Nemes Gabriella és Fazakas Károly-Csaba
Szerkesztette Kuti Márta

ISBN 973-98669-2-1

